

**T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**BİLGİ BELGE MERKEZLERİ BİBLİYOGRAFİK
STANDARTLAR ve
İSTANBUL'DA DURUM**

Fatih Canata

2501020104

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hasan S. Keseroğlu

İstanbul, 2005

ÖZ

Bu çalışmada, öncelikle standartlar ve standardizasyon çalışmalarının yurt dışındaki ve yurt içindeki tarihi gelişimi ele alınmış ve standartlar hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. İlerleyen bölümlerde standartların bilgi ve belge merkezleriyle olan ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tüm kütüphane türleri teker teker ele alınmış ve bu kütüphane türlerine yönelik var olan standartlar incelenmiştir. Daha sonra yapılan bir anket çalışmasıyla ülkemizde bilgi ve belge merkezlerinin standartlar ve standardizasyon konusuna yaklaşımları öğrenilmeye çalışılmıştır. Çalışma sırasında toplanan veriler karşılaştırma ve betimleme yöntemleriyle işlenmiş, çalışmanın üçüncü bölümü için de anket tekniğiyle veriler toplanmıştır.. Araştırma sonucunda, yurt dışındaki uygulamalar da göz önüne alınarak, standartların kaliteli bir kütüphane hizmetini olumlu yönde etkilediği ve verimliliği arttırdığı belirlenmiştir.

ABSTRACT

The primary objective of this research is to consider domestic and international development of standards and standardization work in historical context. Detailed information on standards is provided that by this means. In further chapters, the relationships between standard and documentation and information centres are considered. All library types are discussed separately and standards for all of these are examined. After this, the approach of documentation and information centres towards standards and standardization are discussed. During the research, data has been collected with comparative, descriptive and survey methods. As a result, regarding international applications, the conclusion has been drawn, that standards equality library system positively and that they boost productivity.

ÖNSÖZ

Tez konumu standartlarla ilgili seçmemin en belirgin nedenlerinden biri, kütüphaneciliğin standartlar olmaksızın sağlıklı bir şekilde yapılamayacağı ve standartlara en çok ihtiyaç duyulan alanlardan birinin de bu meslek olduğunu ortaya koymaktır. Kütüphaneciliğin aslında bir standartlar mesleği olduğu söylemi, bir çok kere ortaya atılmış bir fikir olmakla birlikte, ülkemizde bu konuda gerekli ve yeterli çalışmaların yapılmadığı bilinmektedir. Özellikle kütüphanelerarası işbirliğinden dolayı standartların bilgi ve belge merkezleri için ne kadar önemli olduğunu vurgulamakta yarar vardır.

Bu konuyu seçme amacım, bilgi ve belge merkezlerinin standartlarını belirlemek, bu konudaki uluslararası ve ulusal uygulamaları tartışmak, İstanbul'daki durumu saptamaktır.

Bu çalışma, temel olarak bilgi ve belge merkezlerindeki bibliyografik standartları ve teknik standartları kapsamaktadır. Aynı zamanda çalışmanın ilk bölümünde standartları daha iyi tanımak için standartların tanımı, tarihçesi, önemi, yararları, ulusal ve uluslararası standart örgütleri ve bu örgütlerin çalışmaları da araştırmanın kapsamına alınmıştır.

Yapmış olduğum çalışma sırasında en çok zorlandığım noktalardan biri, ana dilde standartlarla ilgili çalışmaların çok az olması ve bu konuda yeterli ve gerekli uygulamaların yok denecek kadar az olmasıdır. Ayrıca, ülkemizde standartlaşma çalışmalarını yürüten kurumun kütüphanesinde bile gerekli standartların olmaması ve çalışanların bu konudan habersiz olması düşündürücü bir durumla karşılaşmama neden olmuştur.

Tez konumun belirlenmesinde ve sonraki aşamalarda bana yardımcı olan ve beni yönlendiren Doç. Dr. Hasan S. Keseroğluna öncelikle teşekkür ederim. Ayrıca, çalıştığım kurumda tezim için bana gerekli imkanları ve zamanı sağlayan Prof. Dr. Meral Alpay'a; bana kendi tezinden arta kalan zamanlarda zaman ayırdığı ve anket sorularını belirlerken bana yardımcı olduğu için Aykut Arıkan'a; gerekli desteklerinden dolayı çalıştığım

kurumun uzman kütüphanecileri Kadriye ve Selçuk Süzmetaş'a, tüm çalışma arkadaşlarıma; bu çalışma sırasında her an yanımda olan ve manevi desteğini aldığım arkadaşım Bilgin Korkmaz ve ev arkadaşım M. Nevzat Özkan'a; bilgi hizmetlerinden yararlandığım ve anket sorularımı yanıtsız bırakmayan tüm kütüphanelerin değerli çalışanlarına sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Fatih Canata
25 Mayıs 2005

İÇİNDEKİLER

ÖZ/ABSTRACT	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER	V
TABLoların LİSTESİ	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: STANDARTLAR	4
1. 1. TANIM.....	4
1. 2. TARİHÇE	5
1. 2. 1. SANAYİ DEVRİMİ ÖNCESİ DÜNYADA GELİŞMELER.....	6
1. 2. 2. SANAYİ DEVRİMİ SONRASI DÜNYADA GELİŞMELER	8
1. 2. 3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ ÖNCESİ GELİŞMELER.....	11
1. 2. 4. TÜRKİYE CUMHURİYETİ SONRASI GELİŞMELER.....	13
1. 3. STANDARTLARIN ÖNEMİ VE GEREKLİLİĞİ.....	14
1. 4. STANDARTLARIN YARARLARI	15
1. 5. UYGULAMA ŞEKİLLERİNE GÖRE STANDARTLAR.....	17
1. 6. UYGULAMA ALANLARINA GÖRE STANDARTLAR	18
1. 7. YAPI KAREKTERLERİNE GÖRE STANDARTLAR	19
1. 8. ULUSAL VE ULUSLARARASI STANDART ÖRGÜTLERİ.....	19
1. 8. 1. ULUSAL STANDART ÖRGÜTLERİ.....	21
1. 8. 1. 1. TÜRK STANDARTLARI ENSTİTÜSÜ (TSE)	21
1. 8. 1. 2. AMERİKAN ULUSAL STANDART	
ENSTİTÜSÜ (ANSI).....	25
1. 8. 1. 3. ALMAN STANDARTLAŞMA ENSTİTÜSÜ (DIN)	25

1. 8. 2. ULUSLARARASI STANDART ÖRGÜTLERİ.....	25
1. 8. 2. 1. ULUSLARARASI STANDARTLAŞMA ORGANİZASYONU (ISO)	25
1. 8. 2. 2. ULUSLARARASI ELEKTRONİK KOMİSYON (IEC).....	34
1. 8. 2. 3. AVRUPA ELEKTROTEKNİK STANDARTLAŞMA KOMİTESİ (CENELEC)	35
1. 8. 2. 4. AVRUPA STANDARTLAŞMA KOMİTESİ (CEN).....	35
1. 9. KALİTE SİSTEMLERİNİN BELGELENDİRİLMESİ	36
1. 10. DÜNYADA ve TÜRKİYEDE BELGELENDİRME.....	37
1. 11. AKREDİTASYON	38
II. BÖLÜM: BİLGİ ve BELGE MERKEZLERİNDE BİBLİYOGRAFİK STANDARTLAR	41
2. 1. NİTELİĞE İLİŞKİN STANDARTLAR.....	42
2. 1. 1. HİZMET STANDARTLARI	44
2. 2. NİCELİĞE İLİŞKİN STANDARTLAR.....	48
2. 3. BİBLİYOGRAFİK STANDARTLAR	49
2. 3. 1. KATALOGLAMA KURALLARI.....	52
2. 3. 2. METADATA	53
2. 3. 3. SINIFLAMA STANDARTLARI.....	54
2. 4. TEKNİK STANDARTLAR	55
2. 4. 1. YAZILIM STANDARTLARI.....	56
2. 4. 2. DONANIM STANDARTLARI.....	61
2. 4. 3. KAYIT BİÇİMİ STANDARTLARI.....	63
2. 4. 3. 1. ISO 2709/ Z39. 2 BİBLİYOGRAFİK BİLGİ DEĞİŞİM STANDARDI.....	64
2. 4. 3. 2. BASİT YAPILANDIRILMAMIŞ METİN KAYDI SÖZDİZİMİ.....	65
2. 4. 3. 3. GENELLEŞMİŞ KAYIT YAPISI.....	66
2. 4. 3. 4. HİPERMETİN İŞARETLEME DİLİ	66
2. 4. 3. 5. GENİŞLEYEBİLİR İŞARETLEME DİLİ.....	67

2. 4. 4. KODLAMA STANDARTLARI	68
2. 4. 4. 1. TEKBİÇİM KOD.....	68
2. 4. 4. 2. ASCII AMERİKAN BİLGİ DEĞİŞİM STANDART KODU.....	70
2. 4. 5. İLETİŞİM STANDARTLARI	70
2. 4. 5. 1. TCP/IP İLETİM DENETİM PROTOKOLÜ/ INTERNET PROTOKOLÜ.....	70
2. 4. 5. 2. HİPERMETİN AKTARIM PROTOKOLÜ.....	71
2. 4. 5. 3. DOSYA AKTARIM PROTOKOLÜ.....	71
2. 4. 5. 4. ISO 23950 (Z39.50) BİLGİ ERİŞİM HİZMET VE PROTOKOLÜ.....	72
2. 4. 5. 5. ISO 10160/1 (Z39.63) KÜTÜPHANELERARASI ÖDÜNÇ VERME VERİ ELEMANLARI.....	73
2. 5. ULUSLARARASI NİTELİK KAZANMIŞ BİLGİ ve BELGE MERKEZİ STANDARTLARI	73
2. 5. 1. ISBD (International Standard Bibliographic Description).....	74
2. 5. 2. ISBN (International Standard Book Number)	75
2. 5. 3. ISDS (International Serials Data System).....	76
2. 5. 4. ISO-15489: (International Records Management Standard)	76
2. 6. BİLGİ ve BELGE MERKEZLERİNDE, STANDART/VERİMLİLİK İLİŞKİSİ	78
2. 7. BİLGİ ve BELGE MERKEZLERİNDE, STANDART/MALİYET İLİŞKİSİ	79
2. 8. İSTANBUL'DA DURUM.....	81
III. BÖLÜM: BİLGİ ve BELGE MERKEZİ STANDARTLARI KONUSUNDA İSTANBUL ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİ ÇALIŞANLARI İLE YAPILAN BİR ANKET ÇALIŞMASI VE SONUÇLARI.....	84
3. 1. UYGULAMANIN AMACI VE İSTATİSTİKSEL ÇÖZÜMLEME ...	84
3. 2. ANKETİN SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	88

SONUÇ	91
ÖNERİLER	94
KAYNAKÇA	95
EK: ANKET FORMU	104
EK 2: KÜTÜPHANECİLİK VE DOKÜMANTASYONLA İLGİLİ TÜRK STANDARTLARININ LİSTESİ	107

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo 1. Hizmet Üretimi Tanımlama Modeli	45
---	-----------

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
A. e.	: Aynı eser
a. g. e.	: Adı geçen eser
ALA	: American Library Association and Institution
AAKK	: Anglo Amerikan Kataloğlama Kuralları
AMC	: Archives and Manuscripts Control
ANSI	: American National Standard Institution
ASCII	: American Standard Code for Information Interchange
A. y.	: Aynı yer
A.Ü. S. B. F	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
C.	: Cilt
CCF	: Common Communication Format
CEE	: Comite Europeen de Electrotechnique
CEN	: Comite Europeen de Normalisation
CENEL	: Comite Europeen de Normalisation de Electrotechnique
Çev.	: Çeviren
DC	: Dublin Core
DIN	: Alman Standardizasyon Enstitüsü
DOS	: Dewey Onlu Sınıflandırma
DTD	: Document Type Definition
Ed.	: Editör
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EOS	: Evrensel Onlu Sınıflama
FTP	: File Transfer Protocol
haz.	: Hazırlayan
HTML	: Hypertext Markup Language
HTTP	: Hypertext Transfer Protocol
IEC	: Uluslararası Elektrik Komisyonu

IFAN	: Standartların Uygulanması İçin Uluslararası Federasyon
IEEE	: The Institute of Electrical and Electronics Engineers
IFLA	: International Fedaration of Library Association
ISBD	: International Standard Bibliographic Description
ISBN	: International Standard Book Number
ISO	: International Standardization Organization
ISSN	: International Standard Serial Number
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
İZTO	: İzmir Ticaret Odası
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletmeler
LC	: Amerikan Kongre Kütüphanesi Sınıflandırma Sistemi
LISA	: Library and Information Science Abstracts
LL	: Library Literature
MARC	: Machine Readeble Cataloging
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
MS/DOS	: Micro Soft/Disc Operating System
NISO	: National Institute for Standard Organization
No.	: Numara
OCLC	: Online Computer Library Center
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OPAC	: Online Public Acsess Catalog
RAM	: Random Acsess Memory
ROM	: Read Only Memory
SUTRS	: Simple Unstructured Text Record Syntax
TC	: Technical Commitee
TCP/IP	: Transmission Control Protocol/Internet Protocol
TDK	: Türk Kütüphaneciler Derneği
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜRKAK	: Türk Akreditasyon Kurulu

UKAS	: United Kingdom Accreditation Service
UNESCO	: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
UNIMARC	: Universal Machine Readable Cataloging
vb.	: Ve benzeri
Web	: Web sayfası
www	: World Wide Web
yay. haz.	: Yayına hazırlayan
XML	: Extensible Markup Language

GİRİŞ

Tüm toplumlar için son derece önemli olan bilgi ve belge merkezlerinin ve hizmetlerinin uluslararası ve ulusal standartlara kavuşması, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar insanlara, bilgiye kolay bir şekilde ulaşma imkanı sağlamaktadır. Öte yandan bu merkezlerin kaliteli bir hizmet vermesi ve verimliliklerinin artması standartların en belirgin etkilerindedir.

Çağdaş anlamda ilk standartlaşma çalışmalarının oluşmasına neden olan Sanayi Devriminden günümüze kadar geçen sürede bir çok alanda standartların etkisi görülmektedir. Fakat, bilgi ve belge merkezlerinin iş ve işlemlerinde standartlaşmaya gitmesi 20. yüzyılda ortaya çıkan bir olgudur. Bu olgu, insanlara kaliteli ve etkin bir bilgi ve belge merkezi hizmetinin standartlar aracılığıyla daha kolay bir şekilde verilebileceğini göstermiştir.

Standartlar ve standartlaşma, uygulayıcılar olmaksızın hiçbir zaman etkin bir şekilde başarılı olamaz. Gelişmiş ülkelerin bu konuda başarılı olmalarının nedeni; standartları etkin bir şekilde denetlemek ve uygulanmalarını sağlamaktır. Ülkemizde ciddi bir standartlaşma çalışmasının olmamasının yanında standartları uygulayacak yetkili organlarında etkili olmadıkları gözlenmektedir. Bununla birlikte var olan standartların algılanış biçiminde de bazı problemlerin olduğu görülmektedir.

Bu çalışma bilgi ve belge yönetimi alanına yönelik olmakla birlikte, bir takım sınırlamalar yapılmıştır. Bu alanda arşivler dışarıda bırakılmış; standartlar belirlenirken yalnız kütüphanelerle sınırlı kalınmıştır. Arşivlerin araştırma dışında bırakılmasının nedeni kütüphaneler üzerine yoğunlaşmak ve etkili bir çalışma ortaya çıkarmak olmuştur.

Ayrıca bilgi ve belge yönetimi alanının kağıt, kullanıcı yer alanı, oturlan sandalyelerin ölçüleri, binanın havalandırması ve depreme dayanıklılığı gibi pek çok alanda standartlar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada yalnız bibliyografik standartlara bağlı kalınmış ve diğer standartlara değinilmemiştir.

Bu araştırmanın amacı, “bir bilgi ve belge merkezinin standartlarını belirlemek, bu konuda farklı uygulamaları tartışmak, İstanbul’daki durumu saptamaktır”. Araştırmanın hipotezi ise, “kütüphaneler, bilgi ve belge merkezi standartlarına uygun hizmet verirse, hem hizmetlerinin kalitesi artacak hem de maliyetleri azalacaktır” .

Araştırmanın hipotezi doğrultusunda, konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve sorunun net bir şekilde ortaya konulması için anket tekniğiyle veriler toplanmış karşılaştırma, betimleme yöntemleriyle veriler işlenmiştir.

Bu tez üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, standartların yurt dışındaki ve yurt içindeki tarihsel gelişimi incelenmiş, önemi ve standartların türleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca, yurt içindeki ve yurt dışındaki standartlaştırma örgütlerinin faaliyetleri, örgütsel yapıları ve bu kurumların belgelendirme çalışmalarına yönelik bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, standartların kütüphanelerle olan ilişkisini ortaya koymak için tüm kütüphane türleri teker teker derme, personel, bütçe ve bina açısından ele alınarak incelenmiştir. Ardından, kütüphane hizmetlerinin hangi standartlarla oluştuğu ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde ise, yapılan bir anket çalışmasıyla Türkiye’deki bilgi ve belge merkezlerinin, standartları ve standartlaşmayı algılama, uygulama biçimi; aynı zamanda standartların bu merkezlerin hizmetlerinin kalitesini arttırıcı bir faktör olup olmadığı ölçülmüştür. Yapılan anketin amacı standartlar konusunda Türkiye’deki ilgili merkezlerin yaklaşımlarını tespit etmektir.

Bu araştırma sırasında, konuyla ilgili gerekli yerli ve yabancı materyale ulaşmak için, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni(1969-1986), Türk Kütüphaneciliği(1987-2004), Türkiye Bibliyografyası(1974-2003), Türkiye Makaleler Bibliyografyası (1980-2003), Bilgi Dünyası(1998-2005) Library and Information Science Abstract(1994-2001) gibi temel kaynaklardan yararlanılmıştır.

Araştırma süresince yararlandığım temel eserler ise şunlardır; F. N. Withers'in, tüm kütüphane türlerine kuramsal bir yaklaşım sunan ve standartlar ile kütüphane ilişkisini kapsamlı bir şekilde ortaya koyan Kütüphane Hizmeti Standartları (Milletlerarası Bir İnceleme) kitabı, temel kaynak olmuştur. Bununla birlikte ülkemizde ilk kez kütüphane standartları konusuna değinen Kùltür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüđünün yayınlamış olduğu özellikle de halk kütüphanelerini inceleyen Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma adlı komite toplantıları da başlıca eserlerden olmuştur. Bunun dışında bir çok kitaptan, süreli yayından ve elektronik kaynaklardan yararlanılmıştır. Ayrıca, tezin biçimsel yapısını oluşturmak için, İstanbul Üniversitesi Tez Hazırlama Yönergesi'nden yararlanılmıştır.

I. BÖLÜM: STANDARTLAR

1. 1. TANIM

Standart sözcüğünün dilimizdeki karşılığı için *tekbiçim* sözcüğü önerilmektedir. Tekbiçim, belli bir tipe göre yapılmış veya ayrılmış; belirli ölçülere, yasaya, kullanıma uygun olan; örnek veya temel olarak alınabilen anlamında kullanılmaktadır.¹ Osmanlıca'da standart kelimesi *düstur*, *kanun*, *kaide*, *kural* karşılığında kullanılmıştır.² İngilizce'deki **standard** kelimesi Fransızca ve Almanca'da "norm" kelimeleriyle ifade edilmiştir. Eski Fransızca'da standart sözcüğü, sabit durmak, durdurmak, karşılığında kullanılan **standan** kelimesine dayanmaktadır.³

Çapar'a göre **standart** "bir nicelik, ağırlık, uzunluk değer ve niteliğin ölçülmesi için otoriteler tarafından bir kural olarak hazırlanan veya benimsen ölçüttür"⁴

Başka bir tanımda ise **standart**, "sanayileşmiş bir dünyada seri halindeki üretimi, yedek parça kolaylığını, tehlikeli maddeler için güvenliği sağlamak, alıcıyı korumak için uyulması gerekli olan ölçütler"⁵ olarak açıklanmaktadır.

Uluslararası Standartlaşma kuruluşu ISO' nun tanımına göre **standart**, "ilgili tüm kesimlerin oylaması ya da onayı ile bilim, teknoloji ve deneyime dayalı, toplum için en yararlı olanı amaçlayan, ulusal, bölgesel ya da uluslararası bir düzeyde bir kuruluşça kabul edilen, genel kullanıma yönelik bir teknik şartname ya da belgedir."⁶

İzmir Ticaret Odası'nın tanımına göre ise **standartlar**, "genel olarak standartlaşma çalışmaları sonucunda yetkili kurum ve/veya kuruluşlar tarafından hazırlanarak

¹ TDKSOZLUK (Çevirimiçi) <http://www.tdk.gov.tr/TKDSOZLUK/SOZBUL.ASP?> 24. 06. 2005.

² Ferit Develioğlu, **Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 1993, s. 195.

³ **Dictionary** (Çevirimiçi) <http://dictionary.reference.com/search?r=2&q=standard>, 25 Şubat 2004.

⁴ Bengü Çapar, "Türkiye'nin Bilgi Hizmetlerini Geliştirme Politikası ve Öncelikler", **Prof. Dr. Osman Ersoy'a Armağan**. Ankara: Milli Kütüphane Basımevi, 1990, s. 43-49

⁵ Jale Baysal, **Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar, Araçlar, Yöntemler**. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, 1982, s. 105

⁶ Türk Standartları Enstitüsü, **TSE Kataloğu**. Ankara: TSE, 1983, s. XII

onaylanan, yerine getirilmesi gereken koşulları kapsayarak, uyulması gereken teknik özellik veya belgelerdir.”⁷

Türk Standartları Enstitüsünün tanımına göre de **standartlar**, “ürünlerin hammadde, malzeme, yapılış, ambalajlama ve kullanımında ya da usul ve hizmetlerinde bir örneklik sağlayan kurallardır.”⁸

Yukarıdaki tanımlar ışığında standartlar, kendisi tarafından etkilenen bütün grupların onayı ve onların işbirliği ile ortaya çıkan; genel olarak bilim, teknoloji, ekonomi ve hizmet alanındaki çeşitli problemlerin tekrar eden uygulamalarına çözümler sunan; belirli bir çevre içinde en uygun derecede düzen getirmeyi amaç edinen; ulusal ya da uluslararası otoriteler tarafından belirlenmiş olan, güvenliği artırıcı bir rolü olan, ürün ve hizmetlerin hem yapımında hem de sunulmasında örneklik gösteren ve hepsinden önemlisi uluslararası ticaretin ortak dili olan, halka açık teknik bir şartname (belge) olarak tanımlanabilir.

1. 2. TARİHÇE

20. yüzyılda standartlar ve kalite dünyada çokça tartışılan ve konuşulan konuların başında gelmiştir. Fakat insanlar standartlaşmanın yararlarını yeni keşfetmemişlerdir, aksine çok eski zamanlardan beri bunun farkına varmış ve bazı standartlar oluşturmaya çalışmışlardır. 20. yüzyılda standartlar konusunda yeni olan şudur: Standartlar, daha iyi haberleşme, çok daha fazla uluslararası ticaret, sanayi malları, ve aletleri için doyumsuz bir talebin olduğu uygar dünyada, hem pek çok kapıyı açan bir anahtar hem de hoşlandığı malları talep eden herhangi bir toplumda kabul edilmesi gereken bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, günümüzde bütünüyle yeni bir disiplin olan standartlaşmanın ve ilk olarak ulusal ve daha sonra uluslararası seviyede standartların gelişmesine yol açmıştır.

⁷ **İzmir Ticaret Odası** (Çevirimiçi) <http://www.izto.org.tr/İZTO/TC/Web+Servisler/E-Inkubator/Eğitim> Dokumanlar, 12 Ocak 2004.

⁸ TSE Kataloğu, s. XII

1. 2. 1. SANAYİ DEVRİMİ ÖNCESİ DÜNYADA GELİŞMELER

İnsanlar birbirleriyle anlaşma gereksinimi duymuşlar ve bu amaçla ilk önce bazı belirli işaret ve hareketlere başvurmuşlardır. Daha sonra, anlaşabilmek için sesin daha uygun olacağını fark ederek sesleri söz, sözleri konuşma ve konuşmaları da dil biçiminde geliştirmişler, böylelikle ilk standartları uygulamaya başlamışlardır. Bu ilk standartları, giderek korunma amacıyla taştan ve ağaç dallarından yaptıkları araçların bir örnek biçimleri olarak ortaya çıkan başka standartlar izlemiştir.⁹

Tarih öncesi çağın kalıntıları arasında bulunan bazı araç ve gereçlerin yapım tarihleri arasında yüzyıllar olduğu halde, eş boyutlarda ve yapıda oldukları saptanmıştır. Bu da gösteriyor ki ilk insanlar tarafından içgüdüsel olarak uygulanan bu standartlar, çağlar boyunca önemli gelişmeler göstermiştir; zamanı, uzunlukları, ağırlıkları ölçmek için bulunan birimlerin yanı sıra, araçlar ve silahların yapımındaki beceri de artmış, fakat ham maddelerinde, boyut ve biçimlerinde yüzyıllar boyunca önemli değişiklikler olmamıştır. Mezopotamyalıların, bugün bile kullanılmakta olan kalıplarla seri halde döktükleri kerpiçler, Sümerlerin çivi yazıları ve bu yazıların yazıldığı plakalar, Babil'de M.Ö. 4.000 yıllarında üretilen çeşitli malların bir örneği ve hatta bunların üzerine konan etiketler, Mısır Piramitleri, M.Ö. 2.000 yıllarında Hindistan'da kullanılan tuğlalar, yine M.Ö. 9. yüzyılda Filistin'de yapılmış çanak ve çömlekler, standartlaşmanın insanlar tarafından, zaman içinde bilinçli olarak uygulandığını gösteren ilginç örneklerdir.¹⁰

Standartlaşmanın tarih boyunca etkin bir biçimde uygulandığını kanıtlayan bir başka ve belki de en önemli gösterge, ölçü birimlerindeki gelişmelerdir. İnsanlar, küçük cisimleri ve boyutları ölçmek için, ilk önce kendi organlarından yararlanmışlardır. Örneğin işaret parmağı, el, karış, ayak uzunluğu, kulaç, adım ilk ölçü birimleridir. M. Ö. Yedinci yüzyılda Hindistan'da duyarlı ölçmeler için arpa tanesi, bit, kırıntı, inek kılı, koyun yünü, tavşan tüyü gibi ölçüler kullanılıyordu. İlk ağırlık ölçüleri ise, tapınaklara ya da krallara sunulacak değerli madenlerin ölçülmesi gereksiniminden doğmuştur. İlk insan

⁹ İ. Taner Berkün, *Standartlaştırma ve Türkiye'deki Uygulamaları*, Ankara: Sami Toraman Matbaası, 1975, s. 43.

¹⁰ A. e., a.y.

yapısı ölçü aleti ise, Mısır'da kullanılan eski bega sistemi ile ilgili bulunan silindir biçimindeki bir taştır. Bu taşın M.Ö. 7.000.yıllarında kullanıldığı saptanmıştır. M.Ö. 2335-2400 yıllarında, Babil kralı Dungi, ağırlık ölçüleri standartlarını saptamış ve asıllarını saklayarak, ölçü birimlerinin bunlara göre yapılmasını sağlamıştır. Böylelikle ayar (kalibrasyon) çalışmaları da başlamaktaydı. Eski Mısır'da gıda maddeleri alış-verişlerinde kullanılan tartı birimleri, bir tapınağın duvar taşlarından yontulmuştu. Ticaretin oldukça gelişme gösterdiği Atina'da ise, Atina ölçü birimlerinin yanı sıra Pers ve Finike ölçüleri de kullanılıyordu. Roma imparatorluğuna bağlı bütün topraklarda da çeşitli temel standartların uygulandığı bilinmektedir.¹¹

Gerek Eskiçağ'larda gerekse de sonraki dönemlerde insanlar belirli standartlara ihtiyaç duymuşlardır. Standartların en eski örneklerinden biri de takvimlerdir. Eski çağlarda insanlar gökyüzünü inceleyerek tahılın hasat zamanını, tatil günlerini ve önemli olayları kaydetmeyi başarmışlardır. "Avrupa topraklarında yaşayan insanlar 20.000 yıl önce günleri hesaplamak için keskin aletlerle mağara duvarlarına çentikler çizerek ilk takvim bulma girişiminde bulunmuşlardır. Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan Mezopotamya da yaşayan Sümerliler, bizim bu gün kullandığımız takvime benzer bir takvim kullanmışlardır. Sümerlilerin kullandığı takvime göre, aylar 30 günden, günler 12 saatten ve saatler de 30 dakikadan oluşmaktaydı"¹²

Yine eskiçağ uygarlıklarından olan Mısırlılar da bu tür takvim girişimlerinde bulunmuşlardır. "Bir yılın 365 günden oluştuğunu hesaplayan takvimi bulanlar Mısırlı'lardır. M.Ö. 4236 tarihi bu takvimle hesaplanan ve kaydedilen ilk tarihtir. Mısırlılar takvimi hesaplarken bazı yıldızların hareketlerini ölçüt almışlardır. Köpek yıldızının yükselmesi Mısırlılar için yeni yılın başlaması anlamına geliyordu. Bu tarih aynı zamanda Nil nehrinin de taşıdığı zamandır."¹³

¹¹ A. e., s. 44.

¹² ANSI (Çevirimiçi) http://www.ansi.org/consumer_affairs/history_standards.aspx, 25. Ocak 2004.

¹³ A. y.

Bugün Anglo-Amerikan ölçü sistemi olarak, geçerliliğini başta Amerika olmak üzere sürdürmekte olan ayak ve paund sisteminin doğuşu da çok ilginçtir. İngiltere Kralı III .Henry, 1266 yılında bir başağın ortasından alınan 32 buğday tanesinin ağırlığının 1 ons sayılacağını ilan etmiş, 1305'de de Kral I. Edward, kuru ve yuvarlak üç arpa tanesinin uzunluğunu 1 inç olarak kabul etmiştir.¹⁴

Metrik ya da ondalık adı verilen ölçü sistemi, kavram olarak ilk kez Hollandalı bir matematikçi olan Simon Stevin (1548-1620) tarafından ortaya atıldı. Ancak Stevin'in öne sürdüğü görüşlerin uygulamaya konması için iki yüzyılın geçmesi gerekti. Bununla beraber, bu süre içinde ondalık sistem düşüncesinden yararlanılarak önemli bilimsel sonuçlara ulaşıldı. Örneğin 1666-1684 yılları arasında Newton yerçekimi yasalarını ortaya koydu.¹⁵

Askerlik alanında duyulan gereksinmeler de, standartlaşmanın gelişmesinde rol oynamıştır. Nitekim işletme düzeyinde ilk seri üretim ve standartlaşma askeri alanda gerçekleştirilmiştir. İlk çağda, aynı yayla atıldıkları için,okların standartlaştırılması gerekmiş, ateşli silahlar döneminde ise konu daha da önem kazanmıştır. Mermilerin ve namlu çaplarının standart ölçülerde olması bir zorunluluktur. On beşinci yüzyılın sonlarında, silahların yapıldığı çelik ve bronzların standartlaşması, kadırgaların standart parçalarının bir araya getirilmesi (montajı) ve yapımı gerçekleştirilmiştir. On altıncı yüzyıl ortalarında da ateşli silahları, çaplarına göre standartlaşmış ve sınıflara ayrılmıştır.¹⁶

1. 2. 2. SANAYİ DEVRİMİ SONRASI DÜNYADA GELİŞMELER

18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de başlayıp kısa sürede Avrupa'ya yayılan, üretim teknolojisindeki köklü dönüşüm hareketi, Batı toplumlarının ekonomik ve sosyal yapılarında büyük değişmelere yol açmış, bu arada yığınla üretim veya seri üretim yöntemini meydana getirmiştir. Bugünkü anlamda standartlaşma ise, bu yöntemin bir

¹⁴ Rıdvan Bozkurt, Aynur Odaman, **ISO 9000 Kalite Güvence Sistemleri**, Ankara: MPM, 1995, s. 1.

¹⁵ A. e., s. 3.

¹⁶ A. e., s. 4.

sonucudur. Bu bakımdan, çağdaş standartlaşma hareketinin doğuşu ve gelişmesinde Sanayi Devrimini başlangıç noktası almak yerinde olur.

Fransız devlet adamı Talleyran, ülkesinde ölçü sistemi yönünden herkes tarafından duyulan reform ihtiyacını göz önünde bulundurarak, 1790 yılında konuyu kurucu Meclise getirdi. Meclis 30 Mart 1791 günü, ondalıklı ilkelere dayalı yepyeni bir ölçü sisteminin kurulmasını kararlaştırdı. Metrik ölçü sisteminin geliştirilmesi için bir on yılın daha geçmesi gerekti ve 9 Aralık 1800 tarihinde kabul edilen bir yasa ile Fransa'nın resmi ölçü sistemi olarak yürürlüğe girdi.¹⁷

19. yüzyılda insanlık tarihi adına çok önemli ve köklü değişimler meydana gelmiştir. Her türlü ürünün klasik yöntemlerle üretilmesi ve taşınması yerine bu işlemler için makineler kullanılmaya başlanmıştır, bu durum belirli alanlarda standartlaşmaya gitmeyi zorunlu kılmıştır. “Sanayi devrimiyle birlikte üretilen ürünlerin bir yerden başka bir yere güvenli ve hızlı bir şekilde taşınması talebi ortaya çıkmıştır. Tren raylarında belirli standartların olmaması büyük bir çıkmaz demektir. Nitekim Amerika’daki ilk tren seferi, rayların farklı ölçütlerde olmasından dolayı tam bir hüsrarla sonuçlanmıştı. Amerikan hükümeti bu olaydan sonra ekonomik ve askeri avantajlar elde etmek için tren raylarının standartlaşması için onay vermiştir. Bu amaçla İngiliz ray standartları kullanılmıştır. İngiliz ray standartları 1886’da yerini Amerikan ray standartlarına bırakmıştır.”¹⁸

Standartların insan hayatındaki yeri ve önemi her çağda aynıdır, ancak standartların formatı zamana ve ihtiyaçlara göre değişebilmektedir.

20. Yüzyılda dünya daha modern ve çağdaş bir görünüme sahip olunca kent hayatının cazibesi insanları kentlere çekmeye başladı. Bu durum kentlerin ihtiyacı olan standartların da ortaya çıkmasını sağladı. “1904’te John E. Hurst şirketinin Baltimor’daki binasında çıkan yangın diğer binalara da sıçrayarak tam 80 bloğun kül olmasına neden oldu. Washington, Philadelphia ve New York’tan gelen itfaiye ekipleri yangını

¹⁷ A. e., s. 2.

¹⁸ IEEE (Çevirimiçi) <http://www.thinkstandards.net/history.html>, 12 Kasım 2004.

söndürmekte etkisiz kalmıştı. Çünkü bu ekiplerin yangını söndürmek için kullandıkları hortumlar Baltimor'daki su musluklarına uygun değildi. Tüm çabalara rağmen yangın 2500 binayı yakıp kül etmişti. Bu ve benzeri olayların gelecekte de tekrarlanması için bir dizi ulusal standartlar geliştirildi. Yangın söndürmekte kullanılan ekipmanlar tüm ülkede aynı standartlarda üretilmeye başlandı. Böylece kent hayatı biraz olsun güvenli bir hale getirildi.”¹⁹

20. Yüzyıl standartların yoğun olarak insan hayatına girdiği yüzyıl olmuştur. Bu yüzyılda ulusal standartların yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. ISO (International Standardization Organization) 1947 yılında İsviçre’de Uluslararası alanda standart oluşturma ve bu çalışmaları geliştirmek amacıyla kurulmuştur.

Sanayileşmeyle birlikte gelişen dünya pazarı beraberinde bazı yeniliklerin oluşmasını sağlamıştır. Gelişen uluslararası pazarda en önemli ihtiyaçlardan biri standartlaşmadır. Standartlaşma ihtiyacının oluşmasındaki önemli etkenlerden bazıları şunlardır;²⁰

- Uluslararası ticarete gelişme
- Uluslararası iletişim sistemleri
- Yeni teknolojiler için küresel standartlaşma ihtiyacı
- Ülkelerin gelişmesi

Standartların ve standartlaşmanın ülkemiz dışındaki kısa tarihine değindikten sonra, ülkemizdeki standart ve standartlaşma çalışmalarının Cumhuriyet öncesi ve sonrası gelişmelerine değinmek yerinde olacaktır

¹⁹ A. y.

²⁰ ISO (Çevirimiçi) <http://www.iso.ch/infoe>, 05 Aralık 2004.

1. 2. 3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ ÖNCESİ GELİŞMELER

Ulusal ekonomiler, yakın bir tarihe kadar ticaretin ve imalatın gelişmesine engel olan çok dar bir ekonomik, sosyal ve kanuni bağımsızlık gösteren feodal rejime bağlı iken, yeni bulunan hızlı ulaştırma ve haberleşme araçları sayesinde büyük pazarlar açılmış, teknik üretim artmış ve bu yüzden vaktiyle loncaların (esnaf teşkilatı) yürüttüğü üretim ve ticaret faaliyetinde aksaklıklar görülmeye başlamıştır. Sanayinin gelişme eğilimi karşısında üretimi arttırmak için ürünlerin aynı kalıptan çıkması için fabrikasyon yöntemi kullanılmıştır. Fabrikasyonla birlikte modern anlamda standartlaşma ihtiyacı da doğmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde standartlaşma ve kalite kontrolü çalışmaları loncalar tarafından yapılmaktaydı. Bilindiği üzere loncalar, üretim hayatında kişilerin belli kurallara bağlı kalarak çalışmalarını düzenleyen bir kuruluştur. Her şeyin belli örneklerle uygun olarak yapılması sonucu halkın aldanması ve sanatkarın da kötü, kalitesiz ürünler üretmemesi önlenirdi. Kuruluşun en büyük amacı, yapılan işin hilesiz olmasını sağlamaktır. Üyelerini kendi aralarından seçmelerinin sakıncalarına rağmen, kuruluşun yüzyıllarca sanat ve meslek hayatını yoluna koyduğu ve dağılmayı önlediği görülmektedir.²¹

Türk tarihi hakkında yapılan araştırmalar sonucunda, Türklerin dünya kültür mirasına bir çok alanda katkıda buldukları görülmektedir. Standart konusu da bu katkılardan biridir. “Yaklaşık beş yüzyıl önce Bursa, Edirne, Sivas, Erzurum, Diyarbakır, Çankırı, Aydın, Mardin, Musul, Rize, Amasya, İçel, Arapkir, Karaman ve daha bir çok bir yerin mahalli özelliklerine ve üretim çeşitlerine göre standart kurallar konulmuş, ciddi olarak uygulanmıştır. 1502’de Sultan II. Beyazıt tarafından çıkarılan - Kanunname-i İhtisabı Bursa – bu gerçeği doğrulayan ve yazılı ilk standart belgesidir.”²²

²¹ Berkün, s. 54.

²² Ayşe Füsün Öksüzoğlu, “Kütüphanecilik ve Dökümantasyonla İlgili Türk Standartları”, **Türk Kütüphaneciliği**, C. 31, No. 2, 1982, s. 68

Yukarıdaki belgeden de anlaşıldığı üzere, dünyada standartlaşma çalışmaları başlamamışken ve Amerika'da henüz yerli kabileler hüküm sürerken böyle bir belgeyi hazırlayan Türklerin yüzyıllarca önce, bugünkü anlamda, kalite, ambalaj gibi standartları ortaya koymaları dikkate değer bir gelişmedir.

Türk Standartları Enstitüsü kuruluşunun 50. yılında büyük tarihi değeri bulunan bu belgeyi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki orijinalinden çoğaltarak ilgililerin hizmetine sunmuştur. Böylece çağdaş standartlaşma çalışmalarına ışık tutulmuş ve dünya standart literatürüne önemli bir kaynak kazandırılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun siyasi alandaki duraklama ve gerileme dönemleri, ekonomik düzenin ve üretimin de giderek bozulmasına neden olmuştur. İmparatorluğun bu alandaki düzensizlikleri bir ölçüde durdurabilmek için zaman zaman giriştiği çabalar çok cılız kalmış, politik sorunların yoğunluğundan, ekonomik yaşama dönük önlemler almaya fırsat ve zaman bulunamamıştır. Bunun sonucu olarak, sanayi devrimi, Batı toplumlarını büyük bir hızla sanayi toplumları haline dönüştürürken, Türkler geniş ölçüde tarıma dayalı ve bir bölümü de geçimini esnaflıkla sağlayan geri kalan bir toplum durumuna düşmüştür. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, İstanbul Ticaret Odasının hiç olmazsa geleneksel bazı tarımsal ihraç ürünlerini hileden korumak amacıyla hükümet. nezdinde yaptığı bazı girişimlerden de sonuç alınamamıştır. Odanın 13 Mart 1884'te ihraç mallarının belirli standartlara göre işlemlerden geçmesi için hükümetin yetkili organlarına yaptıkları başvurular da sonuçsuz kalmıştır.²³

Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki standartlaşma çalışmaları, imparatorluğun siyasi alandaki gidişatından ve sanayi devrimi sonrası gelişmelere kapalı olmasından dolayı tamamlanamamıştır. Ayrıca imparatorluğun son dönemlerindeki savaşlar da bu çalışmaların tamamlanamamasına neden olmuştur.

²³ O. Muammer Kocaoğlu, **Standarsizasyon ve Uygulamaları, İstanbul:** Osmanlı Matbaası, 1979, s. 34.

1. 2. 4. TÜRKİYE CUMHURİYETİ SONRASI GELİŞMELER

1923 yılında İzmir’de toplanan iktisat Kongresi, ekonomik alanda Türkiye Cumhuriyetinin toparlanmaya başladığının ilk belirtisidir. Fakat, uzun savaş yılları her alanda olduğu gibi ticarete de ahlak ve anlayışın değişmesine neden olmuş, eski şirketlerin ve markaların çoğu piyasadan çekilmiş ve kalite sorumluluğu taşımayan şirketler, kalitesiz ürünlerle dünya piyasalarında Türk mallarının kötü tanınmalarına neden olmuşlardır.

Cumhuriyet döneminde ahlaka dayanan, yerli prensiplere uygun olarak standardizasyon konusu da ele alınmak istenmiş ve zaman zaman bazı hazırlıklara girişilmiştir. Bu arada, 1929 A.B.D.’de ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkileyen ekonomik krizin patlak vermesi, fiyatların düşmesine neden olmuş ve dünya pazarları en ucuza en yüksek kaliteli malı alma anlayışıyla hareket etmiştir. Bu durum, yapılan hazırlıkları çabuklaştırmış ve 1705 sayılı kanun bu nedenlerden dolayı yürürlüğe girmiştir.²⁴

Türkiye cumhuriyetinde standartlar ve standartlaşma çabaları ilk olarak 1930’da kabul edilen 1705 sayılı “Ticarete Tağışın Men’i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması” kanunuyla başlamıştır. 1936’da 1705 sayılı kanuna ek 3018 sayılı kanunla, dönemin İktisat ve Ticaret Bakanlığı tarafından özel bir Standartlaşma Dairesi kurulmuştur. Böylece standart yapma ve standartlaşma çalışmaları devlet tarafından yapılmaya başlanmıştır.²⁵

1939 yılı sonlarına doğru başlayan ve kısa zamanda yayılan İkinci Dünya Savaşı, bütün dünya pazarlarını etkilediği gibi Türk ticaretini de olumsuz yönde etkilemiştir. Fakat, buna rağmen ihraç mallarında kontrol görevi yeni kurulan Ticaret Bakanlığı bünyesine alınarak Standartlaşma Müdürlüğüne yürütülmüştür. Ayrıca, Ticaret Bakanlığının 1948-49 yıllarında yayınladığı genelgeler ile 1949 bazı ihraç ürünlerinin kontrolü de sağlanmıştır. Yine 1950 yılından sonra, preselenmiş pamukların ihracatında

²⁴ A. e., s. 35.

²⁵ TSE, **Türk Standartları Enstitüsü**, Ankara: Çağdaş Basımevi, 1974, s. 14-18.

kontrol edilmeleri amacı ile Ticaret bakanlığına yeni elemanlar alınıp, bunlardan pamuk eksperleri yetiştirilmiş ve 1952’de preslenmiş pamukların kontrolü resmen başlatılmıştır.²⁶

Türk Standartları Enstitüsü kurulmadan önce, sanayi ürünleri için ürün normları hazırlanmakta ve kalite kontrolü bu normlara göre yapılmaktaydı. Ancak, 1954’te Türkiye Ticaret odaları ve Ticaret Borsaları bünyesinde kurulan Türk Standartları Enstitüsü (TSE), 1960’ta kabul edilen 132 sayılı kanun ile resmi kimliğine kavuşmuştur. Ve böylece Türk standartlarını hazırlama ve ülkede standartlaşma çalışmalarını yürütme görevi TSE’ye verilmiştir. Daha sonra TSE’nin bazı maddeleri, 2449 sayılı kanun ve 221 sayılı kanun hükmündeki kararname ile değiştirilmiştir. 1955’te ISO’nun asıl üyesi olan TSE bugün Türkiye’deki standartlaşma çalışmalarını yürüten tek yetkili organdır.²⁷

Bu gün dünyanın bir çok yerinde kullanılan ve ticaretin ortak dili olan standartların hangi tarihten itibaren insanların hayatına girdiği ve standartların bu tarihi süreç içinde nasıl günümüze geldiği konusunda verilen bu tarihten sonra, standartların insanlar için önemine değinmekte yarar vardır.

1. 3. STANDARTLARIN ÖNEMİ VE GEREKLİLİĞİ

Standartlar günümüzde bir çok kurum için bir lüks olmaktan çıkıp, bir zorunluluk haline gelmiştir. Örneğin “standartların olmadığı bir dünya düşünülürse; her üreticinin kendine bir kalite ve standart anlayışının ortaya çıktığı bir durumda dünyanın her hangi bir yerinde üretilen bir cihaz ve ekipmanın parçaları ancak üreticisinden temin edilmek zorunda kalınacaktır. Farklı bir imalatçı tarafından üretilen bir cıvatanın dahi kullanım olanağı olmayacaktır.”²⁸

Standartlaştırılmış ürünlerin seri olarak üretilmesi mümkün olacağından, üretim miktarı artacak ve birim maliyetlerde azalmalar sağlanabilecektir. Standartlaşma,

²⁶ A. e, a. y.

²⁷ Didar Bayır, **Gri Yayınlar: Tanımlama, Sağlama, Bibliyografik Sunuş ve İşlemler**, İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi Yayınları, 1995, s. 32-33

²⁸ Orhan Engin, “Kalite ve Verimliliğin Arttırılmasında Standartların Rolü”, **Standard**, C. 41, No. 91, Kasım 2002, s. 63

ürünlerin stoklanması bakımından da önemlidir. Standart ürünlerin stoklanmasında daha az depo alanına ihtiyaç duyulacaktır. Tüm bunlar, işletmelere ve kurumlara rekabet avantajı sağlayacaktır. Standartlar, tüm insanların anlaşabilmeleri ve birbirlerini algılayabilmeleri bakımından ortak payda sağlamak gibi bir öneme de sahiptir.²⁹

Standartlara uygun üretim sonucunda tüketicilerin can ve mal güvenliği de korunurken onlara seçim kolaylığı getirilmekte, aldanma ve hile önlenmekte ve fiyat istikrarı da sağlanmaktadır. “Standartlar sayesinde öncelikli olarak can ve mal güvenliği hedeflenirken aynı zamanda kalitenin alt sınırı tespit edilmek sureti ile belirlenen düzeyin altında mal ve hizmet üretimine müsaade edilmemektedir.”³⁰

Standartlar, dünyanın bir çok yerindeki üretici ve tüketiciler arasında kurduğu bağdan dolayı çok önemlidir. Bu önem ise standartların, üreticinin ve tüketicinin sağlığını, rahatını ve güvenliğini sağlayabilir nitelikte kurallar koymasından kaynaklanmaktadır.

1. 4. STANDARTLARIN YARARLARI

Sanayi devriminden sonra, işletme düzeyinde başlayan standartlaşma çalışmalarının hızlanarak uluslararası düzeyde ele alındığı ve standart üretimlerin yaygınlaştığı görülmektedir. Standartlaşmanın bu kadar hızlı gelişmesinin üreticilere, tüketicilere ve ulusal ekonomiye gerçek anlamda ve önemli ölçüde yararlar sağlaması, modern üretim tekniklerine uygun ve seri üretimin yaygınlaşmasının sonucudur.

Tüm sektörlerde rahatlıkla kullanım alanı bulan, ekonomik hayatın hemen hemen her alanında bir zorunluluk olarak görülen standartlaşma, kolaylık sağlama ve güven verme gibi temel fonksiyonlara sahiptir. Bu bakımdan hem üreticilere hem de tüketicilere önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu haliyle ekonomik hayatta düzenleyici bir rol üstlenen

²⁹ Orhan Küçük, **Standardizasyon ve Kalite: ISO 9000: 2000 Kalite Güvence Sistemleri Kalite El Kitabı Uygulaması ve Örnek Meslek Standardı**, Ankara: Seçkin, 2004, s.26.

³⁰ A. e. a. y.

standartlaşmanın, hem ülke ekonomisi hem de toplumsal barışa önemli katkıları olduğu söylenebilir.³¹

Uluslararası ticaretin ortak dili olan standartların hem üretici hem de tüketiciye sağladığı yararlar çok fazladır. Standartlar aynı zamanda ulusal ekonomiye de pek çok yarar sağlamaktadır. Üretilen mal ve hizmetlerin ulusal ve uluslararası standartlara uygun olmasının en belirgin yararları;

- Uygun kalitede seri üretim yapılabilmesini sağlar.
- Depolamayı kolaylaştırır.
- Ürünün ve hizmetin satılabilme şansını artırır.
- Alıcının ürüne olan güvenini artırır.
- Tüketicinin can ve mal güvenliğini korur.
- Kullanım kolaylığı getirir.
- Yerli sanayicilerin dış pazarlarda rekabet edebilir hale getirir.
- Dışa açık ekonomik büyümeyi hızlandırır.
- Ülke mallarının dış pazarlarda kötü imaj edinmesini önler.
- Üreticileri kaliteli mal üretmeye sevk eder.
- Maliyetleri sabit bir oranda tutarken, verimliliği artırır.
- Üretimin belirli bir plan içinde yapılabilmesini sağlar, biçiminde belirlenmektedir.³²

Bunların dışında, standartlaşmanın; arz ve talebin dengelenmesine yardımcı olması, yanlış anlamaları ve anlaşmazlıkları ortadan kaldırması vb. yararlarından da söz edilebilir.³³ Standartların önemi ve yararlarına değindikten sonra standartların uygulama şekillerine, alanlarına, yapı karakterlerine bakmak standartları daha iyi anlamak için yararlı olacaktır.

³¹ Orhan Küçük, a. e., s. 26.

³² Ali Özdemir, **Standardizasyon ve Kalite: Kalite Güvence ve Standartlar**, Ankara: Özkan, 2003, s.43-44

³³ Orhan Küçük, a. e., s. 28.

1. 5. UYGULAMA ŞEKİLLERİNE GÖRE STANDARTLAR

Standartlar uygulama şekillerine göre zorunlu standartlar ve isteğe bağlı standartlar olmak üzere ikiye ayrılır;³⁴

Zorunlu Standartlar : İşlenmiş, yarı işlenmiş ürünlerin taşınması gereken özellikleri belirleyen, yasal olarak uyulması gereken standartlardır. Can ve mal güvenliğini yakından ilgilendiren elektrikli ev aletleri, gıda maddeleri, basınçlı kaplar, ölçüm cihazlarıyla ilgili standartlar yasal standartlardandır.

Bu tip standartlar, ekonomide serbest rekabetin ve tüketicilerin de yeterli bilgisinin olmadığı, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle insan sağlığını ve güvenliğini ilgilendiren, dolayısıyla kamu yararına yönelik ürün ve hizmet standartları zorunlu olarak yürürlüğe konmaktadır.

İsteğe Bağlı Standartlar : Zorunlu olarak uygulamaya konulan standartların dışında kalan standartlardır. Standartlaşmada köklü geçmişi olan ülkelerde insan yaşamını ilgilendiren konular dışında zorunlu standart uygulamalarına rastlanmamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise ekonomik ve sosyal yapı henüz tam olarak oturmadığından bir çok standart zorunlu olarak uygulamaya sokulmaktadır.

İsteğe bağlı standartlar, ulusal standartlaşma örgütleri tarafından, ülke ihtiyaçları göz önünde tutularak düzenlenmiş ve uygulamaları ilgililerin isteğine bırakılmıştır. Standartların kişisel isteğe bırakılmasında akılcı bir davranış söz konusudur; uygulayıcı, zorlamanın aksine güvenliğin ve ekonomik düzenlemelerin ağırlığını hissedecek ve tercihini ona göre yapacaktır. Standartlar uygulama şekillerinin dışında uygulama alanlarına göre de sınıflandırılabilir.

³⁴ Özdemir, s. 58

1. 6. UYGULAMA ALANLARINA GÖRE STANDARTLAR

Standartlar uygulama alanına göre de farklılıklar göstermektedir. Standartlar uygulama alanına göre beş başlık altında anılmaktadır;³⁵

İşletme Standartları : İşletmelerin ihtiyaçlarını karşılamak için hazırladıkları özel standartlardır. Belirli iş yerlerinin belirli ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak düzenledikleri bu standartlar, çoğu kez gizli tutulur ve yerine göre reçete adıyla da anılır. (Kaliteyi arttırmaya yönelik, bilgi verici belgeler)

Endüstriyel Standartlar : Aynı malı üreten işletmelerin malları için hazırladıkları özel standartlardır. Bu tür standartlaşma da amaç, işletmelerin farklı uygulamalarını aza indirmektir. (Sihhi tesisat, oto lastik, vida, cıvata, ilaç)

Ulusal Standartlar : Ulusal standartlar, sadece ilgili ülke sınırları içinde geçerli olan, başka ülkelerde de geçerli olabilmesi için uluslararası bir standarda denkliğinin kabul edilmiş ve belgelenmiş olması gereken standartlardır. (TSE, DIN, ANFOR, ANSI)

Bölgesel Standartlar : Bölgesel standartlar, gerek ticari gerekse kültürel faktörlerin etkisiyle bir topluluk veya paktın üyesi olan ülkeleri içine alan sınırlar içerisinde ya da coğrafik olarak birbirine yakın ve ortak ticari çıkar ve değerleri paylaşan ülkeleri kapsayan bir bölgede geçerli olan standartlardır. (CEN, CENEL, CEE)

Uluslararası Standartlar : Uluslararası standartlar, uluslararası ticari arenada, ürün ve hizmetlerin kolay ve serbest dolaşabilmesi için gerekli olan, dünya genelinde geçerliliği bulunan standartlardır. (ISO, IEC)

Uygulama alanlarına göre sınıflandırılan standartlar aynı zamanda yapı karakterlerine göre de ele alınabilir.

³⁵ Özdemir, s. 58

1. 7. YAPI KAREKTERLERİNE GÖRE STANDARTLAR

Temel Standartlar : Mal alış verişlerinde ve çeşitli hizmetlerinde anlaşmaya, değer biçmeye ve kıyaslama yapmaya yarayan genel kapsamlı standartlardır. Ölçü birimi, yazı, rakam, terimler standartları bu gruba girmektedir.

Türev Standartları : Temel standartlardan faydalanılarak oluşturulmuş standartlardır. Bunlarda kendi aralarında dörde ayrılmaktadır;³⁶

Madde Standartları : Maden cevheri ya da doğal tarım ürünü gibi maddeleri doğal halleriyle bir örnek yapan standartlardır. (örneğin maden cevherleri)

Ürün Standartları : İnsanların işlenmiş, yarı işlenmiş şekilde kullandıkları ya da sanayi ürünlerini bir örnek yapan standartlardır. (örneğin sanayi ürünleri)

Yöntem Standartları : Herhangi bir hizmetin ne tür araçlar kullanılarak ve nasıl yapılacağını anlatan standartlardır. (örneğin yemeklik zeytinyağı muayene metotları standardı)

Hizmet Standartları : Çeşitli ihtiyaçların, nasıl, nerede, ne şekilde kullanılacaklarını ya da tüketileceklerini gösteren standartlardır. (Örneğin bir bilgisayar firmasının müşterilerine verdiği danışma, bakım ve onarım hizmeti standardı)

Standartların temel karakteristik yapıları incelendikten sonra uluslararası ve ulusal standart çalışmalarını yürüten organizasyonlar hakkında bilgi vermek kanımca yerinde olacaktır.

³⁶ Özdemir, s. 57-58

1. 8. ULUSAL VE ULUSLARARASI STANDART ÖRGÜTLERİ

Yoğun rekabetin yaşandığı üretim ve hizmet sektöründe en çok konuşulan konuların başında “kalite” kavramı gelmektedir. Böylece kalite kavramını bu kadar önemli yapan standartlarda karşımıza çıkmaktadır, çünkü standartların olmadığı herhangi bir kurum ve kuruluşta kaliteden söz edilemez. Kalite kavramını sağlam bir zemine oturtan unsur standartlardır.

Sanayi devrimi öncesinde kalite anlayışı ustalık şeklindeydi. Bir üretici ürettiği malın nitelikler ya da kalitesi oranında “usta” sıfatı kazanmaktaydı. Dolayısıyla üretim ve kalite olguları iç içe geçmiş durumdaydı. Sanayi devrimi sonrasında üretilen ürünlerin sayısında çeşidinde bir patlamanın yaşanması kalite olgusunu arka plana itmiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak üretim sisteminin güvenceye alınması yerine bitmiş mamulün muayeneye tabi tutulması anlayışı hakim olmuştur. Bu durum mamul maliyetlerini arttırmanın yanı sıra kesin çözüm de olmamıştır. Mamul muayenesine gerek kalmadan üretim sisteminin güvence altına alınması anlayışı çok sonraki zamanlarda nükleer enerji, uzay, havacılık ve savunma sanayisinde ortaya çıkmıştır. Genelde kalite sistemlerinin, özelde ise ISO 9000 Kalite Güvencesi Standardı'nın temeli 1963'te ABD'de savunma teknolojisindeki yüksek kalite talepleri nedeniyle hazırlanan MIL-Q-985S'e dayanır. Uluslararası ticari ilişkilerin gittikçe artması ve daha önemlisi kompleks bir hal alması ISO tarafından 1987'de ISO 9000 serisi standartlarının yayınlanmasına neden olmuştur. Halen Avrupa'da, ABD ve Japonya dahil dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinde geçerli genel amaçlı Kalite Güvencesi Standartları ISO 9000 ve ardından çıkarılan ISO 14000 serisi standartlarıdır.³⁷

³⁷ İsmail Efil, **Toplam Kalite Yönetimi ve Toplam kaliteye Ulaşmada Önemli Bir Araç ISO 9000 Kalite Güvence Sistemi**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003, 276-277

1. 8. 1. ULUSAL STANDART ÖRGÜTLERİ

1. 8. 1. 1. TÜRK STANDARTLARI ENSTİTÜSÜ (TSE)

1954'te Türkiye Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları bünyesinde kurulan Türk Standartları Enstitüsü (TSE), 1960'ta kabul edilen 132 sayılı kanun ile resmi kimliğine kavuşmuştur. Daha sonra TSE'nin bazı maddeleri, 2449 sayılı kanun ve 221 sayılı kanun hükmündeki kararname ile değiştirilmiştir. Enstitünün görevlerini yerine getirecek olan organlar, Genel Kurul, Teknik Kurul, Yönetim Kurulu, Denetleme Kurulu, İhtisas Kurulları, Genel Sekreter ve bağlı teknik ve idari birimlerdir. TSE'nin çalışmaları çok yönlüdür. Standart hazırlamak için yapılan çalışmaların yanı sıra, uluslararası kuruluşlarla da ilişkilerini sürdürmektedir. ISO, IEC, IFAN gibi uluslararası kuruluşların üyesidir ve uluslararası Standard çalışmalarında Türkiye'yi temsil etmek yetkisine sahip tek kuruluştur.³⁸

TSE'nin kuruluş kanununda hükme bağlanan görevlerinin en önemlileri;

- Her türlü standartları hazırlamak ve hazırlatmak.
- Enstitü içinde ve dışında hazırlanan standartları kontrol etmek ve uygun bulunduğu Türk Standardı olarak kabul etmek.
- Kabul edilen standartları yayınlamak ve isteğe bağlı olarak uygulamaları özendirmek, zorunlu olarak yürürlüğe konmalarında yarar görülenleri ilgili bakanlığın onayına sunmak.
- Kamu ve özel sektörün isteği üzerine standartları veya projelerini hazırlamak ve görüş bildirmek.
- Standartlar konusunda her türlü bilimsel ve teknik incelemelerle araştırmalarda bulunmak, yabancı ülkelerdeki benzer çalışmaları takip etmek, uluslararası standart kurumları ile ilişkiler kurmak ve bunlarla ilişkiler kurmak.
- Standartlarla ilgili araştırmalar amacıyla ve isteğe bağlı standartların

³⁸ TSE, s. 14-18.

uygulamasını kontrol etmek için laboratuvarlar kurmak, kamu veya özel sektörün talep edeceği teknik çalışmaları yapmak ve rapor vermek.

- Ülke genelinde standart çalışmalarını yerleştirmek ve geliştirmek için personel yetiştirmek, bu amaçla kurslar açmak ve seminerler düzenlemek.
- Standartlara uygun ve kaliteli üretimi özendirerek her türlü çalışmaları yapmak ve bunlarla ilgili belgeleri düzenlemek.
- Metroloji ve kalibrasyon ile ilgili araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmak ve gerekli laboratuvarları kurmak, biçiminde özetlenebilir.³⁹

TSE'nin çıkardığı standartlar hazırlanış yöntemleri bakımından üç ana altında toplamak mümkündür;⁴⁰

- **Yeni Standartlar:** Ülkedeki ihtiyaçlar ve talepler doğrultusunda, tüm bilimsel ve teknik araştırmalar yapıldıktan sonra, ya dışarıdan alınan ya da burada hazırlanıp resmi gazetede yayınlanan ve resmen yürürlüğe girmesi için ilgili bakanlığın onayına sunulur.
- **Revizyonlar:** Hazırlanan Türk Standartları belirli aralıklarla gözden geçirilmektedir. Herhangi bir standart, teknolojik gelişmelere uymadığı zaman bu standartta revizyona gidilir. Aynı zamanda uygulayıcılardan gelen görüşler doğrultusunda da standartlarda revizyona gidilmektedir. Revizyona gidilen standartlar, yeni standartlarla aynı işlemlerden geçirilerek teknolojik gelişmelere paralel bir hale getirilmektedir.
- **Tadiller:** Uygulama sırasında Türk Standartlarına uymayan bazı yönler ortaya çıktığında, ilgili standartlarda düzeltmelere gidilmektedir. Bu işleme onay veren Teknik Kuruldur.

³⁹ Orhan Küçük, a. e., s. 47-48.

⁴⁰ TSE Kataloğu, s. XXVII

Bir tasarımın Türk standardı oluncaya kadar geçirdiği aşamalar;⁴¹

- TSE tarafından hazırlanması istenilen Türk Standartlarına ilişkin konu teklifleri, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Daire Başkanlığı tarafından kamu, özel ve araştırma kuruluşlarından istenir.
- Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Daire Başkanlığı, teklif edilen konuları, yararlanacak kaynakları, daha önce çıkmış Türk Standartları, Teknik Komite kurabilme olanakları, ülke ekonomisine, üretici ve tüketiciye yararları yönünden ön inceleme ile belirler. İnceleme sonuçları Uzman Kurulları ile de ayrı ayrı görüşüldükten sonra bir taslak iş programı oluşturulur.
- Taslak iş programı TSE ilgililerinin ve Teknik Kurul üyelerinin oluşturduğu genişletilmiş Teknik Kurulda (Danışma Kurulu) görüşülür.
- Olgunlaştırılan taslak iş programı yönetim kurulunun onayından sonra her yıl Mayıs ayında toplanan TSE Genel Kurulunun inceleme ve onayına sunulur.
- TSE Genel Kurulunda kabul edilen iş programları, Uzman Kurulu çalışmalarının temelini oluşturur.
- Uzman Kurulunca her bir konu için, o konuda uzmanlaşmış kişilerden oluşan Teknik Komiteler, Genel Sekreterlik tarafından Enstitü Başkanının onayına sunulur.
- Onaylanan Teknik Komiteler, tasarımı hazırlama çalışmalarına başlarlar. Ayrıca standartların hazırlanmasında uyulacak ilkeleri ve yöntemleri belirlerler. Standardı hazırlayacak olan Teknik Komite Raportörü, TSE Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezinden standardın konusu ile ilgili tüm dokümanları alır. Gerekiyorsa yurt dışından tüm dokümanlar getirilir.

⁴¹ TSE, s. 28-31.

Bütün bunlardan sonra standart taslağını hazırlar.

- Bu şekilde hazırlanan ön tasarı, Teknik Komitede görüşüldükten sonra gerekli düzeltmeler yapılarak, Uzman Kurulunda görüşülebilecek duruma getirilir.
- Tasarı, konu raportörünün de katılımıyla bir toplantıda görüşülür. Gerekli düzeltmeler yapılır. Türkiye şartlarına en uygun ve teknolojik gelişmelere paralel bir hale getirilir.
- Standart tasarısı çoğaltılarak, kamu ve özel sektör kuruluşlarına, üniversitelere, araştırma kurumlarına görüşleri alınmak üzere dağıtılır. Verilen süre dolduktan sonra gelen görüşler Hazırlık Grubu eliyle bu görüşler Teknik Komiteye iletilir.
- Gelen görüşlere göre düzeltilen tasarı, daha önce gönderilen adreslere yeniden gönderilir. Verilen süre içinde gelen görüşler tekrar değerlendirilir. Eğer tasarı hakkında ilgililerle düşünce birliğine varılamamışsa enstitüde toplantı yapılır.
- Son şekli verilen standart tasarısı Türk Standardına dönüştürülmek üzere Teknik Kurula sunulur. Teknik Kurulda görüşülen tasarı üyelerin çoğunluğu ile kabul edildiğinde Türk Standardı halini almış olur. Kabul edilen standart, Standart Hazırlama Dairesinden Yayın ve Tanıtım Müdürlüğüne gönderilerek baskı işlemlerinin tamamlanması sağlanır ve ilgililerin hizmetine sunulur.
- Teknik Kurul tarafından zorunlu standart olarak kabul edilen standartlar basıldıktan sonra Resmi Gazetede yayımlanarak zorunlu standart olarak yürürlüğe girmesi için ilgili bakanlığa gönderilir, biçiminde özetlenebilir.

Türkiye Cumhuriyetinde yaklaşık yarım yüzyıldır, standart ve startlaşma çalışmalarını yürüten tek yetkili organ Türk Standartları Enstitüsüdür.

1. 8. 1. 2. AMERİKAN ULUSAL STANDART ENSTİTÜSÜ (ANSI)

Ulusal Amerikan Standartları Enstitüsü, Amerikan hükümeti adına ulusal standartları hazırlamakla yükümlü organdır. Çeşitli ticari, sanayi ve kamu kuruluşlarından ve benzeri gruplardan üyelerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Kar amacı gütmeyen ANSI, ulusal standartlar için bir değişim merkezi faaliyetini de yapmaktadır. ANSI tarafından hazırlanan standartlar konu indeksleriyle beraber kurumun çıkardığı katalogda yayınlanmaktadır.⁴²

1. 8. 1. 3. ALMAN STANDARTLAŞMA ENSTİTÜSÜ (DIN)

DIN, 1917 yılından beri Almanya'da standartlaşma çalışmalarını yürütmektedir. Merkezi Berlin'de olup, 1975'ten beri hükümetin resmi bir organı olarak çalışmaktadır. DIN, bilim ve teknik, hizmet alanları, tekstil sektörü, ticari işletmeler vb. gibi standartlara ihtiyaç duyulan bir çok alanda bu çalışmalarını devam ettirmektedir. Enstitünün amacı topluma yararlı olabilmektir. DIN'nin bünyesinde 26.000 uzman ve bu uzmanlardan oluşan 4.000 komisyon bulunmaktadır. DIN standartları her beş yılda yeniden gözden geçirilip, yeniden bu standartların kataloğu basılmaktadır.⁴³

1. 8. 2. ULUSLARARASI STANDART ÖRGÜTLERİ

1. 8. 2. 1. ULUSLARARASI STANDARTLAŞMA ORGANİZASYONU (ISO)

ISO, uluslararası standartlaşma örgütünün kısaltılmış halidir. ISO, standartların uluslararası ticarete uyumunu sağlamak amacıyla 1947'de Cenevre'de kurulmuştur.

⁴² ANSI, (Çevirimiçi) http://www.ansi.org/about_ansi/introduction/history.aspx?menuid=1, 10 Şubat 2004.

⁴³ DIN, (Çevirimiçi) <http://www2.din.de/sixcms/detail.php?id=1126>, 15 Aralık 20004.

Elektrik ve elektronik endüstri haricinde uluslararası düzeyde üretim, ürün ve iletişim standartları bir kuruluştur. ISO'nun 2004 yılı itibari ile 148 üyesi bulunmaktadır.⁴⁴

ISO'nun amacı;

- Uluslararası ürün ve hizmet değişimini hızlandırmak,
- Entelektüel, bilimsel, teknolojik ve ekonomik çalışmalar alanında işbirliğini geliştirmektir.⁴⁵

Hedefleri;

- ISO'nun Pazar ilgisini arttırmak,
- ISO sistemini ve standartlarını geliştirmek,
- Kaynakları en akıllı şekilde kullanmak,
- Yeni teknik programları özendirmek,
- Gelişmekte olan ülkelerde alt yapıyı oluşturmaktır.⁴⁶

ISO'ya üyelik ülkeler bazındadır ve ISO'da üç tür üyelik vardır;⁴⁷

Tam Üyelik : Ülkelerinde ulusal standartlar için ayrı bir kuruma sahip olan ülkeler tam üyedir. Türkiye'de tam üye olan ülkelere bir tanesidir. Bu üyelerin ISO'da oy hakları bulunmaktadır.

Muhabir Üyelik : Ülkelerinde ulusal bir standart kuruluşu olmayan ve bu faaliyeti değişik yollarla halleden ülkelerdir. Bu üyelerin oy hakkı yoktur.

Abone Üyelik : Ülkelerinde standartlar için alt yapısı olmayan, küçük ekonomiye sahip ülkelerdir. Bu üyelere sadece ISO faaliyetleri hakkında bilgi verilir.

⁴⁴E-KALİTE (Çevrimiçi) <http://www.e-kalite.com/anasayfayazidetay.php?>, 22 Haziran 2004.

⁴⁵ Orhan Küçük, a. e., s. 59.

⁴⁶ A. e., a. y.

⁴⁷ "ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemleri Uygulamalı Seminer Notları", Boğaziçi Üniversitesi Çevre Bilimleri Enstitüsü-Türk Hoech San. Ve Tic. A. Ş., 17-19 Aralık 1996

Yeni bir standart çalışmasının teklifi sadece Tam Üyelerden gelebilir. ISO, standartları hazırlamadan önce çeşitli endüstri kuruluşlarından hükümetlerden ve diğer gönüllü kuruluşlardan veriler toplar. ISO standartlarının hepsi gönüllülük esasına dayanır, hiçbir kanuni zorunluluğu yoktur. Ancak bir çok ülke ve firmaların diğer firmalarla işbirliğine girebilmeleri için bazı ISO standartlarını şart koşmaktadır.⁴⁸

ISO standartları, Teknik Komiteler (Technical Committee-TC) tarafından hazırlanır. Bu komitelere bağlı olarak Alt Komiteler ve Çalışma Grupları bulunmaktadır. ISO'da çeşitli konular ile ilgili 200'den fazla teknik komite bulunmaktadır.

Teknik Komitelerde iki tür üyelik vardır;⁴⁹

Katılımcı Üyelik : Tam üyelerin dahil olduğu gruplardan oluşur.

Gözlemci Üyelik : Tam üyeler veya Muhabir üyelerin dahil olduğu gruplardan oluşur.

Dünya endüstri tarihinde 1950 ve 1960'lı yılların kütle üretimi ve kütle tüketimi devri olarak isimlendirilmesi gibi, 1970 ve 1980'li yıllar da kalite yılları olarak anılacaktır. Bu on yılda Amerika ve Avrupa'daki tüketiciler dünyanın en bilinçli tüketicileri olarak bir ürünün güvenilirlik, kalitede süreklilik ve kişisel tatminlerini asgari oranlarda karşılayan standartlarda ürünler talep etmeye başlamışlardır. Yüksek kaliteli firmalar Pazar paylarını yükseltmiş, buna karşın bir çok kötü kaliteli firma Pazar paylarını kaybetmiş ve iş hayatından silinmiştir. 21. yüzyılın kalite çağı olarak anılmasının nedeni genelde standartların özelde ise ISO 9000 standartlarının hem üretim hem de hizmet sektöründe uygulanmasıdır.

ISO 9000 Serisi Standartları : ISO 9000 üretim ve hizmet endüstrisinde kalite güvencesi için kurulmuş, kapsamlı bir standartlar kümesidir. ISO 9000 serileri, bir firmanın kalite sistemini geliştirmesini, belgelemesini ve çalıştırmasını ister, yani firma içinde yönetimin

⁴⁸ "What Is ISO? Questions & Answers", ASQC Press, 1995, s. 3

⁴⁹ "ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemleri Uygulamalı Seminer Notları,"

kalite tetkik uygulamaları için sahip oldukları sorumluluktan, satın alma politikalarından, eğitime kadar uzanan kalite yönetimi uygulamalarının tümünü kapsar.⁵⁰

ISO 9000 Standartları : ISO 9000 serisinin bayraktarı olan ISO 9000, “Kalite Yönetimi ve Güvencesi Standartları”nın seçimi ve kullanımı için bir rehberdir. Bu standardın ne anlama geldiğini açıklamak için gerekli olan beş kavramını (Kalite Güvencesi, Kalite Politikası, Kalite Yönetimi, Kalite Kontrol, Kalite Sistemi) tanımlar.

ISO 9001 Standartları : Ürünün kurulup çalıştırılmasını (tesisi) servis işlemlerine kadar imalatın tüm hususları ile ilgili firmalar için Kalite Güvence sistemidir. Bilgisayar, otomobil, çeşitli aletler yapan firmalar için ve bu firmaların ürün tasarımı da yapan satıcı firmaları bu firmalara örnektir. Örneğin; sadece 90 işçi çalıştırılan bir firma da yukarıdaki fonksiyonlara sahipse ISO 9001’e başvurabilir. ISO 9001 on iki maddeden oluşmaktadır.

ISO 9002 Standartları : Bir ürünün üretimi ve kurulması ile ilgilenen ve özellikle uzun tek bir prosesi veya çok sayıda prosesi olan firmaların Kalite Güvencesi standardıdır. Örneğin; çubuklar halindeki metal malzemeyi, boru veya tüp haline getirilen bir tüp imalatçısı, Ar-ge fonksiyonu olmayan kimyasal ürün imalatçısı, veya nakliye, paketleme, dağıtım ve taşıma gibi işler yapan hizmet firmaları bu standart için başvurabilirle. ISO 9002 on sekiz madde içinde açıklanmaktadır.

ISO 9003 Standartları : Nispeten basit ve düzgün bir imalatı olan veya müşterilerine üretim süreçlerine ilişkin Kalite Güvencesi vermek isteyen firmalar için ve sadece test aşamaları içeren bir Kalite Güvencesi standardıdır. Bu standart, ürün testi yapan tesisleri olan firmalar için, veya hizmet standartları için uygun olabilir. Standart on iki maddede açıklanmaktadır.

ISO 9004 Standartları : Bu standart yukarıdaki üç standarttan, “standardın istediği hususları kontrol eden bir liste” olarak sunulması bakımından farklıdır. Daha çok ISO 9000 başvurusunda temel olması gereken, kalite yönetim felsefesi ve politikaları için

⁵⁰ Donald A. Sanders ; çev. Gönül Yenersoy, **ISO 9000 Nedir? Niçin? Nasıl?**, İstanbul: Rota, ----, s. 19-23

rehberlik yapacak olan hususları açık bir şekilde ifade eder. ISO 9004 hataları önleme, müşteriye yönelme, maliyet hususları, proses kontrol, belgeleme, eğitim ve hatta çalışanların motivasyonu gibi temel kalite kavramları üzerine yoğunlaşmıştır. Bu standart, ISO 9001, 9002 veya 9003'e başvuranlar tarafından okunmalı, anlaşılmalı ve uygulanmalıdır.

ISO 8402 Standartları: ISO 8402, ISO 9000 serisinin resmi bir parçası olmamakla birlikte, standartların anlaşılması bakımından önemlidir. ISO 9000 serisi içinde kullanılan önemli kelime ve kavramların, genel sözlüklerde bulunmayan daha özel tanımlarını vermek üzere hazırlanmıştır. ISO 8402, ayrıca, kalite ile ilgili diğer hususlara ilişkin bir ürün veya hizmetin bir veya daha fazla karakteristiğini ölçme, deneme, test etme ve bunların sonuçlarını belirlenmiş olan ihtiyaçlarla karşılaştırmak şeklinde tanımlanmaktadır.

ISO 14000 Serisi Standartları : Çevreye saygının büyük önem kazanmış olması nedeniyle, toplam kalite anlayışının gereği olarak, çevreye ilişkin konular da ISO tarafından ele alınmış ve 14000 serisi standartları yayınlanmıştır. Bu standartlar; çevre yönetimi ve korunmasına yönelik mevzuatla uyum sağlanması gibi konuları içermektedir. ISO 14000 serisi standartları, ISO 900:2000'nin yayınlanmasından sonra daha da önemli bir hale gelmiştir.

“Bu standartların amacı; çevreyi ve doğal kaynakları tahrip etmeyen gelişmiş teknolojilerin kullanımını teşvik ederek, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak, tüketiciyi bu yönde bilinçli ve duyarlı yapmak, çevreye zararlı ürünlerin ve ham maddelerin yerine ürünün ömrü boyunca çevre etkilerini değerlendirerek zararlı ürünlerin elenmesini sağlamaktır.”⁵¹

ISO içinde oluşturulan teknik komitenin hazırladığı ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi standartları toplam 60 adettir. Bu standartlardan 14001 ve 14004 Çevre Yönetim sistemi, 14010-14012 denetleme, 14020-14024 etiketleme, 14031 performans

⁵¹ Özdemir, s. 52

değerlendirmesi, 14041-14044 ürünlere ilişkin konular ve hayat boyu değerlendirme, 14060 ürün standartlarını içermektedir.

ISO 14000 standartlar serisinin en önemlileri şunlardır:⁵²

ISO 14001 : Çevre yönetim sistemi, özellikler kullanım kılavuzu

ISO 14004 : Çevre yönetimi, çevre yönetim prensipleri kılavuzu, sistemler ve destekleyici teknikler

ISO 14010 : Çevre yönetimi, çevre denetim kılavuzu, çevre ile ilgili denetimin temel prensipleri

ISO 14011 : Çevre yönetimi, çevre denetim kılavuzu, denetim usulü, kısım 1, çevre yönetim sistemlerinin denetimi

ISO 14012 : Çevre yönetimi, çevre denetçilerinin sahip olması gereken özellikler

ISO 14020 : Çevre yönetimi, çevre ile ilgili etiketlemenin temel prensipleri

ISO 14021 : Çevre yönetimi, çevre ile ilgili etiketleme, öz beyan çevre ile ilgili iddialar, isimler, tanımlar

ISO 14040 : Çevre yönetimi, hayat boyu değerlendirme, genel prensipler ve değerlendirmeler

ISO 14060 : Çevre yönetimi, mamullerin çevre boyutlarının mamul standartlarına dahil edilmesi ile ilgili kılavuz

Çevre Yönetim Sisteminde Temel Kavramlar : Bu başlık altında tanımları yapılan terimler, TS-ISO/DIS 14050 Çevre Yönetimi-Terimler ve Tarifler Standardı'ndan alınmıştır.⁵³

⁵² **RSSI** (Çevrimiçi) <http://www.rssi.net/iso14detl.htm>, 08 Ağustos 2004.

⁵³ TS-ISO/DIS 14050 Çevre Yönetimi-Sözlük Standardı, **TSE**, Mart 1197

Çevre Yönetim Sistemi : Genel yönetim sisteminin; çevre politikasının geliştirilmesi, uygulanması, başarıya ulaştırılması, gözden geçirilmesi ve idamesi amacını güden; kuruluş yapısı, planlama faaliyetleri, sorumluluklar, uygulamalar, usuller, işlemleri de içine alan parçasıdır.

Çevre Politikası : Kuruluşun, genel çevre icraatı ile ilgili niyet ve prensiplerini açıklamak; faaliyet, çevre amaç ve hedeflerine çerçeve teşkil etmek üzere yaptığı beyandır.

Çevre Hedefi : Kuruluşun, çevre amaçlarından kaynaklanan, bu amaçlara ulaşmak için; kuruluşça veya onun bir bölümünce gerçekleştirilmek üzere belirlenen, mümkün olduğunda sayılarla ifade edilen genel icraat basamaklarıdır.

Çevre Amacı : Kuruluşun, gerçekleştirmek amacıyla kendisi için tespit ettiği çevre politikasından kaynaklanan ve mümkün olan her durumda sayılarla ifade edilen genel maksadıdır.

Çevre Boyutu : Kuruluşun faaliyetlerinin, ürünlerinin veya hizmetlerinin çevre ile etkileşime giren unsurlarıdır.

Çevre Etkisi : Çevrede, kısmen veya tamamen; kuruluşun faaliyet, ürün ve hizmetleri dolayısıyla ortaya çıkan olumlu veya olumsuz her türlü değişikliktir.

Çevre Denetimi : Denetim delillerinin-belirli çevre faaliyetlerinin, olayların, şart ve durumların, yönetim sistemlerinin veya bunlara ait bilgilerin denetim kıstaslarına uyup uymadığını belirlemek amacıyla tarafsız bir şekilde ve değer yargılarına yer vermeksizin toplanması ve değerlendirmeye tabi tutulması ve bu işlemlerin sonuçlarının müşteriye bildirilmesidir.

Çevre Yönetim Sistem Denetimi : Kuruluşun çevre yönetim sisteminin, kuruluş tarafından tespit edilen çevre yönetim sistemi denetim kıstaslarına uyup uymadığını belirlemek ve sonuçları yönetime bildirmek amacıyla kuruluşun kendisi tarafından yapılan

tarafsız ve değer yargılarına yer vermeyecek tarzda delillerin toplanması ve değerlendirilmesidir.

ISO 9000-14000 Standartları Arasındaki İlişkiler : ISO 9000 Kalite Güvence Sistemleri'nin ilk çıktığı yıllardan itibaren firmaların bu yönetim sistemi konusunda bilgilenmeleri ve firmalarına neler katacağını benimsedikten sonra bu yönde dünya çapında büyük gelişmeler olmuştur. ISO 9000 yönetim sistemini kurup gelişmesini başarıyla devam ettiren firmalar, rekabet gereği müşteri isteklerini tam anlamıyla karşılamak üzere Toplam Kalite Yönetimi'ne geçmişlerdir. Hemen hemen herkes tarafından bilinen verimlilik, rekabet gücü, karlılık, müşteri ve çalışanların memnuniyeti gibi konularda belirli bir yerde kalabilmenin yegane gereği, firmaların başta ISO 9000 olmak üzere değişik ve firmaların sürekli geliştirecek bir sisteme sahip olmaları gerekmektedir. Yukarıda belirtilen konularda başarılı olmak için gerekli olan bu sisteme sahip firmaların, üçüncü ve tarafsız bir kurum tarafından belgelenmiş olması gerekmesi de müşterilerin bu belgeye sahip firmaların ürünlerini tercih ettikleri görülmektedir. ISO 9000 sisteminde her ne kadar hatalar minimum seviyeye getirme çalışmaları sonucunda iyileşme sağlanmış olsa da **“Sürekli Gelişme”** kavramı terminolojisini kullanan ilk yönetim sistemi ISO 14000'dir.

ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi, yine aynı temelden hareketle ürünlerin veya hizmetlerin müşterilere istedikleri zamanda, miktarda, özellikle, hatasız olarak verilmesi çalışmalarını desteklerken, bu faaliyetlerin yürütülmesi aşamalarında başka konulara da özen gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Her iki standart da işletme yönetim faaliyetlerine sistematik biçimde yaklaşmaktadır.⁵⁴

Her iki yönetim sisteminde de üst yönetim tarafından belirlenen ve onaylanan firma politikası oluşturulması gerekmektedir. Bu politika, firmamın taahhütlerini içermektedir ve bütün çalışmalar, bu taahhütleri gerçekleştirmek için yapılır. İşletme politikası, gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde daha iyiye ulaşmak için revize edilir. İşletmenin tüm çalışanları bu politikadan haberdar olmalı ve her bir birim burada belirtilen

⁵⁴ Caroline G. Hemenway, Gregory J. Hale, " **The TQEM-ISO 14001 Connection,** " Quality Progress, ASQC, June 1996, s. 29

sonuçlara ulaşmak için kendilerine düşen görevi yerine getirmelidirler. ISO 14000 sisteminde farklı olarak çevrenin gelişmesine yardımcı olacak taahhütlerde bulunur.

Bu çevre kavramı, firmamın faaliyetlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen veya etkileyebilecek tüm ilgili tarafa da beraber firmamın yine doğrudan veya dolaylı etkilediği veya etkileyebileceği tüm çevredir. Çevre Politikası ve çevre stratejileri, kuruluşun çevre yönlerinin, faaliyetlerine entegrasyonu için başlangıç noktasıdır.⁵⁵

Bununla beraber firmalar, tüm faaliyetleri sırasında sürekli yapılan çalışmalarını kontrol ederek olası hataları önlemekte yükümlüdürler. Bunu sağlamak için kullanılan bütün cihazların hatasız olması gerekmektedir. İşletmeler bütün bunları sağlayacak çalışmalarını yapmak zorundadırlar. Eğer sürekli gelişme hedefi ölçülemiyorsa, başarıya ulaşmış ulaşılmadığı bilinemez.

Bütün bu çalışmalarını gerçekleştirirken önemli olan nokta çalışanların katılımıdır. Yeniliklere tepki gösterenler olabilir. Bunun önüne geçilebilmesi için her iki yönetim sisteminde de eğitim çok önemlidir. Firma İçinde faaliyet gösteren bütün çalışanlar (üst yönetim de dahil) ilgili konularda eğitim almalıdırlar. ISO 14000 sisteminde ek olarak firma haricindeki kişilerinde çevre konusunda bilinçlenmesini sağlayacak eğitimlerin olması gereği yer almaktadır.

Her iki sistemde de yapılan veya yapılacak çalışmaların sağlıklı yürütmesi İçin iletişim önemli bir yer tutmaktadır. Bu iletişim sistemi boğmayacak rahatlıkta olmalıdır. Bütün bu sistemlerde tüm faaliyetlerin planlanmasından başlayarak sonuca varılma noktasına kadar her bir işin kimler tarafından yapılması gerektiği, yani; yetki, sorumlulukların belirlenmesi gerekmektedir. Bununla beraber geçmişten itibaren tüm faaliyetlerin izlenebilmesi ve gerekli çalışmaların doğru yapılabilmesi için kayıtlar önemli yer tutmaktadır. ISO 14000 sisteminde 9000'de olmayan mukayese (Benchmarking) kavramı bulunmaktadır.⁵⁶

⁵⁵ " Çevre Yönetim Sistemi Eğitim Notları" TSE, 17.06.1996

⁵⁶ Caroline G. Hemenway, s. 40

ISO 14000 sistemi, firmamın çevresel performansını rakiplerin performansım mukayese etmek veya firmamın zayıf olduğu bir konuda her hangi başka bir firmamın çalışmalarını örnek alarak iyileşme çalışmalarını gerçekleştirme fırsatını benimsemektedir. Aslında görüldüğü gibi çevre Yönetim Sistemi ile Kalite Yönetim Sistemi arasında hem prensipte hem de uygulamada bir çok benzerlikler bulunmaktadır. Kalite veya çevre performansındaki her hangi bir gelişme bir birini doğrudan etkiler. Yapılan çalışmalar sayesinde müşteri memnuniyeti, pazar' da ürünlerin tercih edilebilir olması, v.b. diğer bütün pozitif etkiler ile beraber ekonomik kazanç sağlandığında bunun yansıması olarak çalışanların da memnuniyeti, hem ISO 9000 hem de ISO 14000 yönetim sistemlerinin masraf kapısı olmadığı göstermektedir. Şirketler, bünyelerinde yapmayı planladıkları her türlü yenilik çalışmalarında ilk olarak bu çalışmaların kendilerine maddi olarak ne kazandıracaklarını bilmek isterler. Etkin bir şekilde yürütülecek olan çevre yönetim sisteminin firmaların pazarda rekabet edebilirlik şanslarını arttıracığı ve yerlerini sağlamlaştıracağı beklenmektedir. Her İki sistemde de temel amaç başta firma çalışanları ve müşteriler olmak üzere memnuniyetin artırılması ve şirketin pazar'da güçlü olmasını sağlamaktır. Kalite ve çevre Yönetimi ile şirketin pazarda rekabet edebilir olmasının sağlamak üzere şirketin bütünüyle buna sahip çıkmasından geçmektedir. ISO 9000 standartları ve ISO 14001 standartların bu bağlamda amacı temelde aynıdır. Her iki sistemde de bu amaca ulaşmak için yapılması gereken asgari şartlar hemen hemen aynı olmakla beraber farklılıklar göstermektedir.

1. 8. 2. 2. ULUSLARARASI ELEKTRONİK KOMİSYON (IEC)

Uluslararası standartlaşmanın gereği ilk kez elektronik alanında duyuldu. 1904 yılında ABD'de toplanan Uluslararası Elektronik Kongresinde, Elektronik Aygıtları ve Makinelerine İlişkin terimler ve Anma Değerleri'nin standartlaştırılması sorununu ele almak amacıyla, dünyadaki teknik kuruluşların işbirliğini sağlamak için, bunların temsilcilerinden bir komisyon oluşturulması doğrultusunda bir karar alındı.⁵⁷ Bu karar sonucu kurulan IEC'nin ilk toplantısı 1906'da Londra'da yapıldı.

⁵⁷ TSE Kataloğu, s. XII

Kuruluşun resmi dili İngilizce, Fransızca ve Rus'çadır ve Birleşmiş Milletler katında danışman statüsüne sahip bir kuruluştur. IEC tarafından yayınlanan standartlar, elektronik alanındaki ulusal standartların temelini oluşturmakta, uluslararası ticarete ise doğrudan kullanılmaktadır. IEC'nin bu çalışmaları 200'ü aşkın sayıda Teknik Komite ve Alt Komite tarafından yürütülmektedir. Hazırlanan standartların tasarıları her aşamada tüm üye ülkelere gönderilmekte ve görüşleri sorulmaktadır. Ayrıca Teknik Komite toplantılarına tüm üye ülkelerin, istedikleri kadar temsilciyle katılma hakları vardır. TSE, 1956'dan bu yana IEC'in üyesi ve Türkiye temsilcisidir.

1. 8. 2. 3. AVRUPA ELEKTROTEKNİK STANDARTLAŞMA KOMİTESİ (CENELEC)

Avrupa Elektroteknik Standartlaşma Komitesi'nin Merkezi Brüksel'dedir. AB ve EFTA'ya (Avrupa Serbest Ticaret Birliği) üye ülkelerin Ulusal Elektroteknik kuruluşlarının asıl üyelerini oluşturduğu ve Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Türkiye'nin Elektroteknik kuruluşlarının gözlemci statüsünde katıldıkları örgüttür.⁵⁸

1. 8. 2. 4. AVRUPA STANDARTLAŞMA KOMİTESİ (CEN)

Avrupa Standartlaşma Komitesi Merkezi Brüksel'dedir. AB ve EFTA'ya (Avrupa Serbest Ticaret Birliği) üye ülkelerin Ulusal Standartlaşma kuruluşlarının asıl üyelerini oluşturduğu ve Bulgaristan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Litvanya, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Türkiye'nin Ulusal Standartlaşma kuruluşlarının gözlemci statüsünde katıldıkları örgüttür.⁵⁹

Dünyanın bir çok ülkesinin üyesi olduğu ve ortak kuralların kabul edildiği uluslararası standartlaşma örgütleri, kaliteli ürün ve kaliteli hizmet anlayışıyla çalışmalarını bir çok ülkede sürdürmekte ve kalite anlayışının daha da iyileştirilmesi için

⁵⁸ FOREIGN TRADE (Çevirimiçi) [http:// www.foreigntrade.gov.tr/ dts/SOZLUK/menu3.htm](http://www.foreigntrade.gov.tr/dts/SOZLUK/menu3.htm), 15 Mayıs 2004.

⁵⁹ A.y.

bu çalışmalarını bir çok alanda devam ettirmektedirler.

1. 9. KALİTE SİSTEMLERİNİN BELGELENDİRİLMESİ

ISO 9000 serisi standartların yayınından sonra, ISO tarafından kalite sistemlerinin denetim ve belgelendirilmesi için de kılavuzlar çıkarılmıştır. ISO 10011 serisi standartlarda belgelendirme kuruluşlarının yönetimi ve kalite sistemleri denetim programları anlatılmaktadır. Şimdiki durumda, kalite sistemi belgelendirilmesi ve belgelendirme kuruluşlarının akreditasyonu için altyapının kurulması, ülkelerin kendi yetkilerine bırakılmıştır. Bunun sonucu olarak değişik akreditasyon işleyişleri vardır.⁶⁰

Gelişmiş ülkelerin birçoğu, belgelendirme kuruluşlarının yönetimi ve akreditasyonu için kurumsal düzenlemeler yapmışlardır. İngiltere’de UKAS, Hollanda’da RVC, ABD’de ANSI/RAB bunlara örnek gösterilebilir.

Gelişmekte olan ülkelerin bir kısmında ise ulusal standart örgütleri, belgelendirme kuruluşu olarak belirlenmişlerdir. Gelişmiş ülkelerde yerleşik birtakım belgelendirme kuruluşları, gelişmekte olan ülkelerde de ticari faaliyet göstermektedirler.

Gelişmekte olan ülkelerde kalite sistemlerini belgelendirmek isteyen işletmelerin en önemli sorunlarından biri, alacakları belgenin dünya çapında tanınma garantisi olmayışıdır. Bazı ulusal belgelendirme kuruluşları, diğer ülkelerde tanınmamakta ve uluslararası geçerliliği çok sınırlı olmaktadır. Bu sorunu giderebilmek için bazı belgelendirme kuruluşları, gelişmiş ülkelere akredite olmakta, bazı ülkeler de ikili anlaşmalar yoluyla birbirlerinin belgelerini tanımaktadır.

Birbirleriyle ticari ilişkide olan her ülkenin ikili anlaşmalarla birbirlerinin belgelendirme kuruluşlarını onaylamaların uzun ve gereksiz bir süreç olduğu açıktır. Bu yüzden küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyük bir bölümü, uluslararası tanınmışlığı olan bir kuruluşun belge alarak, ISO 9000 için yaptıkları yatırımdan en fazla faydayı

⁶⁰ Brian Rothery, **ISO 9000**, England: Gower Press, 1993, s. 15

sağlamaya çalışmaktadırlar.

1. 10. DÜNYADA ve TÜRKİYE'DE BELGELENDİRME

Uluslararası ticarete, temel rekabet faktörleri arasında **kalite**, **fiyat** ve "zamanında teslim" öne çıkmıştır. Kaliteli ürün üretecek üreticilerin pazara ve müşteriye yönelmeleri, ürünler için uygun bir kalite fiyat ilişkisi kurmaları, iyi eğitilmiş ve motive edilmiş personel bulundurmaları, kalite yönetim sistemine sahip olmaları gerekir. Daha da ötesi, şimdiki global pazar, gittikçe artan bir şekilde uluslararası tanınmış kalite yönetim sistemlerine uyumu ve bunun da bağımsız kuruluşlar tarafından belgelenmesini istemektedir. Bu şekildeki belgelendirmelerin rekabet koşullarında bir avantaj sağladığı ve alıcının güvenini arttırarak uluslararası pazarlara girişi hızlandırdığı kabul edilmektedir.

ISO 9000 standartlarına uygunluğun belgelenmesi evrensel bir olaydır. 1995 yılı sonunda 86 ülkede 100000'den fazla belge verilmiştir. Bunların yaklaşık % 75'i Avrupa, % 8'i ABD ve Kanada, % 7'si Avustralya ve Yeni Zelanda, % 6.5'i Japonya ve Uzak Doğu Ülkeleri, % 3. 5'i gelişmekte olan ülkelerdedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin zararına bir durum olup, gerisinde finanssal, teknik vb. sorunlar yatmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki müşteriler, ithalatçılar ve tüketiciler, ISO 9000 belgesi olan üreticilere öncelik verdiklerinden, bu konu, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerle ticaretinde teknik engel haline gelebilir.

Ülkemizde de Eylül 2000 sonuna kadar yaklaşık 450 adedi KOBİ olmak üzere 2415 kuruluş kalite güvence sistemlerini belgelendirmiştir. Bunların büyük bölümü belgelendirme kuruluşu olarak ulusal kuruluşumuz Türk Standartları Enstitüsü'nü seçmişler, diğerleri ise RWTÜV, BVQI, SGS gibi, en çok ilişkide oldukları ülkelerin belgelendirme kuruluşları tarafından belgelendirilmişlerdir.⁶¹

⁶¹ Tamer Müftüoğlu, **Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri**, Ankara: A.Ü. S. B. F. Yayınları, 1989, s. 73

ISO 9000 kalite güvence sistemi, büyüklük, sermaye, mülkiyet gibi faktörlere bakılmaksızın bankalar, hastaneler, laboratuvarlar, oteller, nakliye şirketleri gibi hizmet kuruluşlarına da uygulanabilir. Alınan belgeler 2-3 yıl süreli olup, belgelendiren kuruluş her an sürpriz denetimler yapabilir. İç denetimler ve yönetimin gözden geçirmesi de yılda 2-3 kez yapılarak sistemin iyi ve düzenli şekilde çalıştığı konusunda güvence sağlanır.

Gelişmekte olan ülkelerin kamu ve özel sektörü, özellikle ihracat yapan kuruluşların ISO 9000 sistemini kurmaları için işbirliği yapmalıdırlar. Bu alanda uygulanabilecek teşvik programları arasında eğitim, danışmanlık, deneyim, belgelendirme ve akreditasyon hizmetleri sayılabilir. Bunların zamanında yapılmaması uluslararası pazarda rekabet edebilirliği engeller. Zira gelişmekte olan ülkelerdeki ihracat potansiyeli olan firmaların ISO 9000 kalite güvence sistemi kurmaları rekabet güçlerini arttıracak ve uluslararası pazara girmelerini kolaylaştıracaktır.

1. 11. AKREDİTASYON

Akreditasyon, belgelendirme kuruluşlarının, teknolojik endüstriyel sektör içinde ürün, kalite sistemleri veya personel belgelendirmesi için yeterli teknik kapasiteye sahip olup olmadıklarının değerlendirilmesi ve onaylanması işidir. Başka bir deyişle tarafsız, idari ve mali yönden bağımsız ve tüzel kişilik ile uluslararası platformda kabul edilmiş sistem, prensip ve esaslar dahilinde değerlendirme ve onaylama işlemlerinin yapılması işidir.⁶²

Genellikle akreditasyon, uluslararası kabul görmüş esaslara dayanılarak devletler veya yetki verdikleri kurumlar tarafından, gönüllülük esasına göre yapılmaktadır. Akreditasyon işleminin belgelendirme işleminden farkı, bir ülkede konusunda uzman tek merci tarafından yapılması olup, şu konularda uygulanmaktadır:

Laboratuvar Akreditasyonu: Bir deney laboratuvarında özgün veya tip deneylerin yeterli düzeyde yapıldığının resmi olarak onaylanmasıdır.

⁶² Özdemir, s. 64

Sistem Akreditasyonu: ISO 9000 Kalite Yönetim Sistemi gibi, üretim, destek ve yönetim Ürün Akreditasyonu: CE işareti gibi, ürünlerin belirli standartlara uygunluğunun belgelendirmesini yapan kuruluşların akreditasyonudur.

Personel Akreditasyonu: Tahribatsız muayeneciler, kalite denetçileri gibi, gerek kalibrasyon ve ürün test laboratuvarlarında, gerekse Kalite Yönetim Sistemlerinin denetiminde çalışan personelin belgelendirmesini yapan kuruluşların akreditasyonudur.

Akreditasyonun genel amaç ve yararları ise;

- Belgelendirme Kuruluşlarının ve/veya laboratuvarların statü ve yetki alanlarını onaylamak,
- Onaylanan alanlarda yeterliliğin sürdürüldüğünü izlemek,
- Akredite edilmiş kuruluşların yeterliliklerinin ilgililerce tanınmasını sağlamak,
- Akreditasyon için kalite denetim prosedürlerini oluşturmak, sürdürmek, geliştirmek,
- Bağımsız belgelendirme faaliyetlerinin toplumda tanıtımına destek sağlamak,
- Çoklu ikinci ve üçüncü taraf denetimlerin ortadan kaldırılmasını sağlamak, başlıkları altında sıralanabilir.⁶³

Ülkemizde "Türkiye Standartlar Enstitüsü., belgelendirme kuruluşu olarak onaylanmıştır. Ancak standardı hazırlayan kurum ile standardın uygunluğunu denetleyerek belgelendiren otoritenin birbirinden ayrılması, denetleme ve düzenlemenin bağımsız erkler tarafından gerçekleştirilmesi ilkesi"⁶⁴ kabul görmüş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 27.10.1999 tarihinde kabul edilerek 04.11.1999 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 4457 sayılı yasa ile Türk Akreditasyon Kurulu (TÜRKAK) kurulmuştur.

⁶³ Ali Özdemir, a. e., s. 64-65.

⁶⁴ AB'de Bilim-Teknoloji-Mühendislik Alanlarına ilişkin Akreditasyon Kural ve Kurumları, Ankara: TÜBİTAK- TTGV Yayını, 1996, s. 17

Çağımızda bilim ve teknolojinin hızla ilerlemesi, her geçen gün yeni ürünlerin ve hizmetlerin üretilmesine imkan sağlamaktadır. Teknolojide meydana gelen gelişmeler insanların günlük yaşamına zamanla girmekte, üretimin ve tüketimin kapsamında, niteliğinde de değişmelere neden olmaktadır. Üretim ve tüketim eylemleri sırasında karşılıklı ilişkide üreticinin ve tüketicinin korunmasında ve ülke genelinde optimum yararın elde edilmesinde standartlaşma sistemleri bilimsel gerçeklere göre, toplumun gerek bugünkü gerekse geleceğe yönelik ihtiyaçlarını tespit ederek, bu ihtiyaçlara cevap verecek üretim eylemlerini ve teknolojik gelişmeleri yönlendirmede önemli rol oynamaktadırlar.

Buraya kadar olan bölümde standartlar hakkında ayrıntılı olarak verilen bilgiden sonra standartların bilgi ve belge merkezleriyle olan ilişkisini ortaya koymak için bir sonraki bölümde bu merkezlerdeki standartlar ve özellikle de bibliyografik standartların hizmet kalitesini ve verimliliği nasıl etkilediği ortaya konulacaktır.

II. BÖLÜM: BİLGİ ve BELGE MERKEZLERİNDE BİBLİYOGRAFİK STANDARTLAR

Bilgi ve belge merkezi standartlarına geçmeden önce bu merkezlerin amaçlarının ve hizmet uçların ne olduğunu belirlemek gerekir. Bilgi ve belge merkezlerinin amaçları bu merkezlerin türlerine göre farklılık gösterse de hizmet uçları hemen hemen aynı sayılır.

Bilgi ve belge merkezlerinin amaçları da türlerine göre farklılık gösterir. Örneğin bir üniversite bünyesinde yer alan bilgi ve belge merkezinin amaçları, üniversite öğretim elemanları ile öğrencilerin eğitim ve öğretimine ilişkin gereksinimleri karşılamak, üniversitenin amaçları doğrultusunda araştırma için en yeni bilgi kaynaklarını toplamak ve bunlardan yararlanmak için en uygun ortamı sağlamaktır. Sanayi ve ticaret kuruluşlarının bünyesinde yer alan bilgi ve belge merkezinin amaçları, kurumun çalışmalarını en yeni bilgilerle desteklemek, dolaylı olarak üretime katılmaktır. Ulusal bilgi ve belge merkezlerinin amaçları, o ülke sınırları içinde yayınlanan bütün yayınları, yurt dışında çıkan o ülke ile ilgili yayınları toplamak, düzenlemek, hizmete sunmaktır. Üniversite dışında kalan okulların bilgi ve belge merkezlerinin amaçları, yine eğitim ve öğretim programlarına bağlı kalarak yayın sağlamak, bunları bu program doğrultusunda öğretmen ve öğrencilerin hizmetine sunmaktır. Halk için hizmet veren bilgi ve belge merkezleri ise, kişiler arasında hiçbir ayırım gözetmeden onların bilgi, eğitim, kültür gereksinimlerini karşılamak, boş zamanlarının olumlu yönde kullanımlarını sağlamaktır.⁶⁵

Türü ne olursa olsun kütüphanelerin ortak amaçları “her türden uygulama alanları için gerekli belgeleri toplayıp saklamak, uygulamalara yardımcı olmak” ve “ve her türden düşün, sanat, bilgi ürünlerini toplayıp saklamak... bütün bireyler ve toplumlar için ulaşılabilir kılmaktır”. Bu merkezlerin bir başka ortak amacı da okur/kullanıcıları için uygun yararlanma ortamı sağlamaktır.⁶⁶

⁶⁵ Hasan Sacit Keseroğlu, **Halk Kütüphanesi Politikası ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Durum**, İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 1989, s. 3.

⁶⁶ A. e., s. 3-4.

Bilgi ve belge merkezlerinin hizmet uçlarına bakıldığında, bu merkezlerin kullanıcılarına hizmet verdikleri birimler karşımıza çıkmaktadır. Kataloglama ve teknik hizmetler, yararlandırma, danışma, ödünç verme, sipariş ve satın alma v.b hizmet uçları için standartlar özenle oluşturulmalıdır. Örneğin kataloglama hizmeti için en belirgin standartlar, MARC, METADATA standartlarıdır. Bilgi ve belge merkezi standartları, hizmet uçlarına göre belirlenmelidir.

Çağımızda üretimin temelini yenilikçilik kavramı oluşturmaktadır. Yenilikçilik; bilimsel ve teknolojik araştırmalar sonucu ortaya konan bulguları, ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürmek olarak tanımlanabilir. Başka bir söyleyişle bilimsel ve teknolojik araştırmalar sonucu ortaya konan bulguları, pazarlanabilir yeni ürün, yeni sistem, yeni üretim yöntemleri ve yeni toplumsal hizmetlere dönüştürmek ya da aynı bulgulardan hareketle, mevcut ürünleri, sistemleri, toplumsal hizmetleri teknolojik açıdan geliştirmek demektir. Teknolojinin bir bilgi kategorisi olarak kaynağı bilimsel bilgidir. Yenilikçilik aynı zamanda standartlaşmayla da çok bağlantılı bir kavramdır. Çünkü ortaya çıkan her bir yenilik aslında var olan standartlara göre ortaya çıkmaktadır. Günümüzde bilgi ve belge merkezleri de bir çok yeniliği yaşarken, hizmet kalitesi için standartların da ne kadar önemli olduğunu anlamıştır.

Bu araştırmanın ana konusu bibliyografik standartlardan oluşmaktadır, ancak bilgi ve belge merkezlerine yönelik standartlardan olan nitelik, hizmet ve nicelik standartları hakkında da kısaca değindikten sonra bibliyografik standartlara geçmek kanımca yararlı olacaktır.

2. 1. NİTELİĞE İLİŞKİN STANDARTLAR

Kütüphane hizmetleri konusunda, ilkin niteliğe ilişkin standartlar oluşturulmalı; kütüphane kurumunun amacı, rolü ve işlevleri tanımlanmalıdır. Çünkü, bunların ne olduğu açıkça algılanmadan, belirli bir durumda gerekli olan kütüphane materyalleri, kütüphane personeli, kütüphane binası, kütüphane donanımı ve her şeyden önemlisi mali kaynaklara ilişkin nicelik standartlarını doğru olarak belirlemek mümkün olamaz.

Kütüphane personelinin kütüphanede niçin bulunduğunu bilmeden, onların sadece yaptıkları işlemler konusunda değil, fakat aynı zamanda hangi işe ne kadar zaman ayırdıkları konusunda da gerçek bir anlayış sahibi olmadan, hangi nitelikte kaç tane kütüphane personeli bulunması gerektiğini söylemek mümkün değildir. Öte yandan, kütüphanede mevcut kütüphane materyalinin ne kadar olduğu, bunların ne kadar yararlı olduğu ve ne ölçüde kullanılacağı konularında bilgi sahibi olmadan, minimum kütüphane malzemesi ihtiyacını söyleyebilmek de mümkün değildir.

Günümüzde, bütün dünyada geçerli sayılan ve uygulanan “iyi kütüphane hizmetinin” ne olması gerektiği konusunda belirli bir ortak anlayışa ulaşılmıştır. Geçmişteki ve günümüzdeki standart belgeleri de bu ortak anlayışa büyük bir katkıda bulunan çalışmalardır. Niteliğe ilişkin standartların en çok değiştiği ve standartların sık sık gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulduğu durumlar, kütüphane kurumunun gelecekte alacağı şekil konusundaki görüş ve düşüncelerin sergilendiği durumlardır. Bu durum özellikle günümüz için geçerlidir. Çünkü günümüzde, kitap ve dergi üretimi büyük bir hızla artmakta; kütüphanelerde kitap dışı malzeme kullanımına gösterilen ilgi fazlalaşmakta ve kütüphane teknolojisinde büyük değişiklikler olmaktadır. Bütün bunlar, geleceğin kütüphane kurumunu büyük ölçüde etkileyecek ve değiştirecektir.⁶⁷

Nitelik standartları daha çok üretilen hizmetlerin kalitesi ve bilgi ve belge merkezi kullanıcılarının üretilen bu hizmetlerden gerçek anlamda ne kadar memnun kalmalarını ölçmeye çalışır. Bu noktada hizmet standartlarının neler olduğu, bu kurumları ve kullanıcılarını nasıl etkilediği ortaya çıkmaktadır.

⁶⁷ F. N. Withers, **Kütüphane Hizmetleri Standartları: Milletlerarası Bir İnceleme**, Çev. Sönmez Taner, Aysel San, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988, s.15

2. 1. 1. HİZMET STANDARTLARI

Hizmetin bir kavram olarak ortaya atıldığı ve tanımlanmaya başladığı yıllardan bu yana geçen yaklaşık otuz yıllık zaman süresi içinde gelişmelere bağlı olarak çok değişik hizmet tanımları ve sınıflandırmaları yapılmıştır.

Kasım Karahan'dan aktarılan bilgiye göre, ilk hizmet tanımı Amerikan Pazarlama birliği tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre hizmet; satışa sunulan ya da malların satışıyla birlikte sağlanan eylemler, yararlar ya da doyumlar olarak tanımlanmıştır.⁶⁸

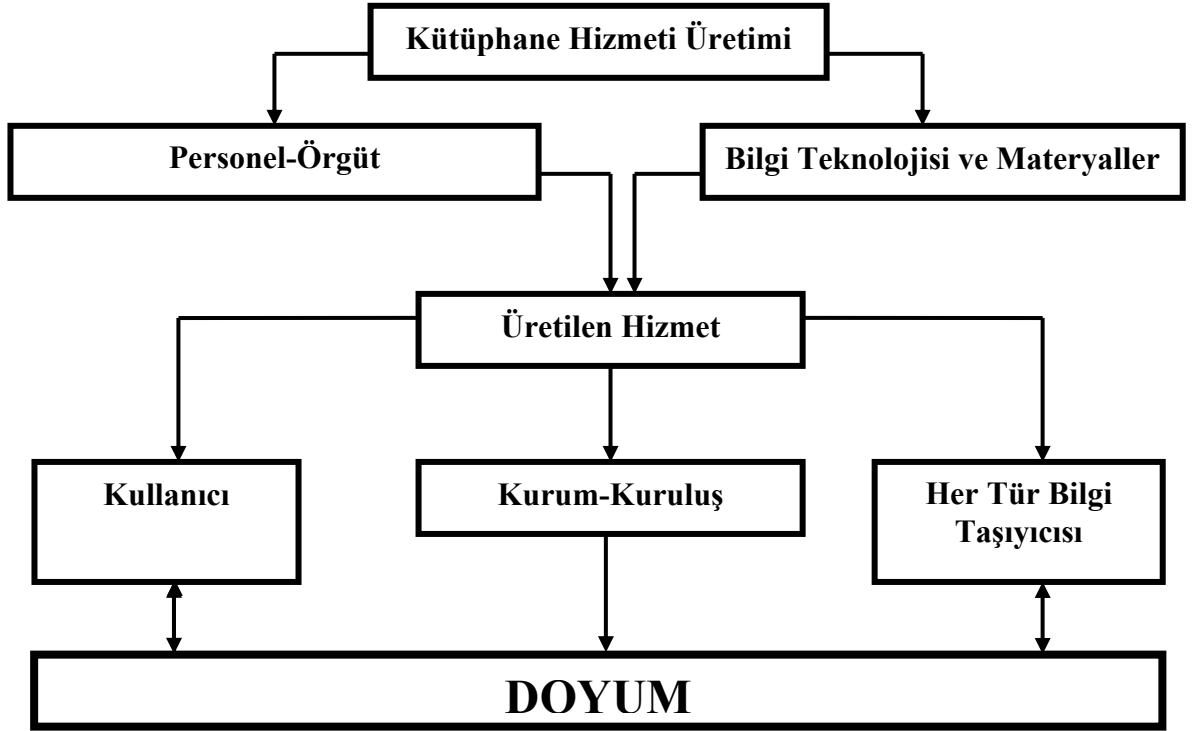
Yapılan başka bir tanımda da hizmet; bir malın ya da hizmetin satışına bağlı kalmaksızın tüketicilere ya da işletmelere sunulduğunda istek ve ihtiyaçları doyuma ulaştıran ve bağımsız olarak tanımlanabilen faaliyetler şeklinde tanımlanmıştır.⁶⁹

Bazı uzmanlar hizmetin tanımını ve kapsamını hizmetin taşıdığı özelliklere uygun olarak açıklamaya çalışmışlardır. Yapılan hizmet tanımlamalarında ve hizmet kapsamını belirleme çalışmalarında farklı görüş ve yaklaşımların ortaya çıkması doğaldır. Çünkü hizmet alanında günümüzde çok hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bir kavramı tüm yönleriyle açıklayabilmek için, o kavramın taşıdığı bir takım özelliklerden yola çıkmak gerekmektedir. Her şeyden önce, hizmet, kimler için kimler tarafından niçin ve nasıl üretilip, nasıl pazarlanmaktadır. En azından bunların bilinmesi gerekmektedir. Bilinmesi gereken bu unsurları, hizmet tanımlama modeli olarak adlandıracağımız bir model çerçevesinde, kütüphanecilik alanına uyarlayarak hizmetin tanımını yapabiliriz. Yapacağımız tanımın daha iyi anlaşılabilmesi için, hizmet modeli **Tablo 1**'de somutlaştırılmıştır.⁷⁰

⁶⁸ Kasım Karahan, "Hizmetleri Standartlaştırmanın Hizmet Sektörünün Gelişmesi ve Hizmet Pazarlaması Açısından Önemi", **Standard**, C. 40, No. 471, 2001, s. 12.

⁶⁹ William J. Stanton, *Fundamentals of Marketing*, New York: McGraw-Hill Book Co., 1971, s. 568.

⁷⁰ Karahan, a.y.

Tablo 1. Hizmet Üretimi Tanımlama Modeli

Bu modele göre hizmet, doğrudan bireyler tarafından ya da bireylerin oluşturduğu örgütler tarafından veya bilgi teknolojileri aracılığı ile üretilir. Bu hizmetlerin üretim biçimleri şu şekildedir. Kullanıcı için (yararlandırma hizmeti vb. gibi), veya kurum-kuruluş için (amacı doğrultusunda her türlü bilgi taşıyıcısının sağlanması vb. gibi), ya da her tür bilgi taşıyıcısı için (bakım-onarım-koruma hizmeti vb. gibi). Ancak bu hizmetler kim için üretilirse üretilsin, sonuçta doyuma ulaşan, ne bilgi taşıyıcısı materyaller ne de kurum ve kuruluşlardır. İstek ve gereksinimden kaynaklanan bir doyumun üretilmesiyle elde edilen yararın sahibi insan'dır.

Yukarıdaki özellikler dikkate alındığında hizmet, bir istek ve ihtiyacı tatmin etmek amacıyla; mala bağlı ya da maldan bağımsız olarak üretilen, üretildiği anda tüketilen, elle tutulamayan, gözle görülmeyen, tadılamayan, koklanamayan, saklanamayan ve birbirinden farklı olan eylemler ve yararlarıdır.

Hizmet, mallar gibi dokunulabilen somut bir nesne değil, soyut bir doyumdur. Böyle bir doyum olayının gerçekleşmesi ve kalitesinin değerlendirilmesi için kütüphane için kullanıcının, diğer hizmet sektörleri için de müşterinin varlığı gereklidir.

ISO (TSE) 9004-2 standardı hizmetlerle ilgili bir standart olup, bu standart, bir kalite servisi tasarımılamak, bu servisi kalite sağlayacak şekilde sunmak ve hizmetin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla, müşterinin memnuniyetini değerlendirmek için, kurum ve kuruluşların nasıl organize edilmesi gerektiğini ortaya koyar.⁷¹

Yukarıda sözü edilen hizmet standardı, maalesef henüz ülkemizde bilgi ve belge merkezlerinde kullanılmamaktadır. Kütüphane hizmetlerinin standartlaştırılmasıyla ilgili daha önce yapılan uluslararası bir çalışmada ki bu çalışma dilimize de çevrilmiştir- kütüphane türlerine göre hangi hizmetlerin hangi düzeyde verilmesi gerektiği ortaya konmuştur. Kütüphane türlerine göre, nasıl bir hizmet verileceği ve hangi alanlarda standartlaşmaya gidileceği bu çalışmada açıkça belirtilmiştir.⁷²

Milli Kütüphane: İlgili standartlar, kütüphanenin sunması gereken hizmetleri açıkça belirlemelidir. Buna göre: a) Ülkede yayınlanan danışma kaynaklarının eksiksiz bir dermesi bulunmalıdır. Güncel yayınlar ve mümkün olduğu ölçüde daha eski yayınlar, derleme yoluyla toplanmalıdır. b) Yabancı dillerdeki başlıca danışma kaynaklarının dermesi oluşturulmalıdır. c) Milli bibliyografya hizmetlerinin yürütülmesi.

Ödünç verme hizmeti sınırlı ölçüde yürütülmeli ancak, derleme nüshası olarak gelen hiçbir eser ödünç verilmemelidir. Yeniden basılmış eserler ve fotokopi ile çoğaltılan belgeler ödünç verilebilmelidir.

Kütüphane gerek kendi hizmetlerine ilişkin olarak gerekse genel olarak kütüphane hizmetleri konusunda yayın yapmalıdır. Standartlarda, kütüphane hizmetlerinin niteliği, diğer kütüphanelere kitap ve diğer materyaller sağlama veya başka türlü hizmet verme

⁷¹ L. Henry, "Hizmetlerin Belgelendirilmesine Global Bir Yaklaşım Dahilinde ISO 9004-2'nin Kullanımı", **Standard**, C. 32, No. 379, 1993, s. 106.

⁷² Withers, s. 413-427.

biçimindeki çalışmaları da belirtilmelidir.

Üniversite Kütüphanesi: Kütüphane, öğrencilerin ve araştırmacıların bağımsız çalışabilmeleri; eğitim çalışmaları ve kültürel gelişmeleri için her türlü hizmeti ve imkanı sağlamalıdır. Kütüphane, ayrıca çevredeki endüstri kuruluşları ve bunların uzman personeli dahil bütün akademik ve diğer personel için kütüphane hizmetleri sunmalıdır. Kütüphane, mevcut kütüphane kataloğunu hazırlamalı; merkezi aksesyon ve teknik hizmetleri yürütmelidir. Kütüphane materyali, olabildiğince açık raf sistemi içinde kullanıcıya sunulmalıdır.

Özel Konu Kütüphaneleri: Kütüphane, hizmet sunulan kuruluşun amaçlarını gerçekleştirmesine katkıda bulunacak her türlü kütüphane ve bilgi hizmetini sunmalı, bu hizmetleri sağlayabilmek için yeterli ve gerekli materyali toplamalıdır. Hizmetler arasında; danışma hizmetleri, belge sağlama, yayın taraması ve bibliyografya, indeks ve öz hazırlama, çeviri hizmetleri, etkin bir yayının hizmeti için her türlü çalışma yer alır. Ayrıca, kuruluş içinde az bilinen dillerdeki kişilerin yararlanabileceği materyal ve hizmetler de sağlanmalıdır.

Halk Kütüphanesi: Halk kütüphanesi hizmeti şunları kapsamalıdır: Bütün okuyucu, yetişkinler ve çocuklara kitap ve diğer materyallerin ödünç verilmesi; toplumun bütün kesimlerine danışma ve bilgilendirme hizmeti.

Kütüphane çevredeki okullar, diğer eğitim kurumları ile diğer toplum kuruluşları ve guruplarla işbirliği içinde çalışmalıdır. Kütüphane hizmeti, hi.bir ayrıcalık yapılmadan herkese eşit biçimde sunulmalıdır. Ödünç verme, danışma ve bilgi hizmetleri için özel bir ücret alınmamalıdır. Standartlarda, sunulacak hizmetin düzeyi ile hizmetin hangi hizmet birimlerinde ne zaman sunulacağı belirtilmelidir.

Okul Kütüphanesi: Kütüphane, öğrencilere ve öğretmenlere ödünç verme ve danışma hizmetlerini sunmalı; kütüphane malzemesini, bütün okul hayatı boyunca öğrencilerin ve öğretmenlerin kolayca kullanabileceği biçimde düzenlemelidir. Kütüphane ayrıca, kütüphane kullanımı konusunda öğrencileri aydınlatmalı, onların kişisel

çalışmaları için uygun mekan sağlamalıdır. Eğitim-öğretim materyalinin (kitap veya diğer görsel-işitsel materyal) hazırlanmasında aktif bir rol oynamalıdır. Kütüphane, okuldaki her türlü etkinlikte, görsel-işitsel materyalinin kullanımından da sorumlu olabilir.

2. 2. NİCELİĞE İLİŞKİN STANDARTLAR

Niceliğe ilişkin standartlar herhangi bir kütüphane türünde bulunması gereken asgari kitap sayısı, dergi sayısı, personel sayısı, bütçe olanakları ve binanın fiziksel özellikleriyle ilgili standartlardır. Nitelik standartlarına oranla nicelik standartlarını belirlemek daha zor bir iştir. Çünkü bu tür standartlar, kütüphane kurumunun içinde bulunduğu yönetime/yöneticilere ve mali yönden kütüphanelere ayrılacak fonları sağlanabilir hale getirecek kişilere yol göstermek için kullanılır. Nicelik standartları bu rehberliği sağlayamıyorsa o zaman kaynakların paylaşımında daha az güvenilir ve gelişmiş güzel hazırlanmış tanımlar/kurallar kullanılmaktadır. Bu durum bir kütüphane ve/ya bilgi-belge merkezinin aleyhinde olmaktadır.

“Nicelik standartlarını oluşturmadaki sorunlar göz ardı edilemez. Ne zaman yeni bir kütüphane yapılsa ya da mevcut bir kütüphane binası genişletilse bu tür standartlar gündeme gelmektedir. Kütüphaneler ister yeni yapılsın, isterse yeniden düzenlensin veya olduğu gibi kalsın, bu kütüphanelerde sunulan hizmetleri daha önceden belirlenen amaçlar ve işlevler açısından sürekli olarak değerlendirmek; hizmetlerde başarıyı ölçmek; hizmetlerin nasıl iyileştirilebileceğini belirlemek; ve sürekli artan kaynak talebini gerektendirmek gereklidir. İşte tüm bu sayılanları yapabilmek için eğer var ise nicelik standartlarını kullanmak çok doğru bir yaklaşımdır. Gerek planlama, gerekse ölçme ve değerlendirme açısından nicelik standartları son derece önemlidir.”⁷³

Nicelik standartlarına verilecek örnekler arasında personel, bütçe, derme, donanım gibi unsurların sayısal yanı girmektedir. Bir üniversite kütüphanesinde kaç personelin bulunması gerektiği ya da bir halk kütüphanesinin derme sayısının kaç adet olması gerektiğini nicelik standartları belirler.

⁷³ Withers, s.15

2. 3. BİBLİYOGRAFİK STANDARTLAR

Önceleri sadece kataloglamada görülen standartlaşma, kütüphanelerde bilgisayar kullanımının başlamasıyla yeni boyutlar kazanmıştır. II. Dünya savaşı sonrası başlayan ve hızını gittikçe arttıran “bilgi patlaması” kütüphaneleri bir politika değişikliğine zorlamış, bilgisayar ve iletişim araçlarından yararlanılmasını zorunlu hale getirmiştir. Kütüphaneler, artık bilgi kaynaklarının tamamına sahip olma yerine, onlara erişme mantığını çıkarmışlardır.⁷⁴

Bilgi ve Belge merkezlerinin otomasyona geçtiği ilk günlerde, bu merkezler kendi kayıtlarını kendi icat ettikleri yöntemlerle makine ile okunabilir duruma getirmiş, fakat kütüphaneler arası veri transferi olanaksız değilse bile çok güç bir hale gelmişti. İşte bu nedenden dolayı kütüphaneler arası işbirliğinin başarısı, yazılım uygulamalarının temelini oluşturacak standartların gelişimine bağlıydı. Daha değişik bir ifadeyle, sadece bilgisayardaki ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler kütüphaneler arası işbirliği için yeterli değildi. Bundan daha önemlisi tüm kütüphane işlemlerinin standartlaşmasıydı.

LC 1960’ların ortalarında kütüphanecilik alanında standart bir uygulama başlatmış ve otomasyona geçerek farklı tipteki kütüphanelerin gereksinimlerini karşılamak üzere, bibliyografik kayıtlarda standart bir yapı oluşturmak için bir pilot proje olan MARC projesini başlatmıştır. Bu projenin sonunda MARC bir format olarak ortaya çıkmıştır.⁷⁵ Bu sistemle;

Kataloglama ve bibliyografik verilerini MARC sisteminde edinen kütüphaneler arasında doğal ilişkiler kurulabilir. Bir çok alandaki tekrarlanmaların önünü alır. Bilginin temel nitelikleri bilinince bu bilgiyi işleyecek bilgisayar sistemlerinin de hangi bakımlardan birbirleriyle bağdaşır olması gerektiği kolaylıkla saptanabilir. Yeni tasarlanacak yazılım sistemleri eski sistemlerin benzerliklerinden esinlenir, dolayısıyla tasarım ve ar-ge harcamaları en alt düzeyde tutulabilir.

⁷⁴ Ahmet Çelik, “Standartlaşma ve Kütüphanecilikte Yetkili Organ Sorunu” **Kütüphane-Enformasyon-Arşiv Alanında Yeni Teknolojiler ve TÜRK MARC Sempozyumu Bildirileri Metinleri** içinde, yay. haz. Hasan S. Keseroğlu, İstanbul: TKD İstanbul Şubesi, 1991, s. 82

⁷⁵ E. Gürsoy, “MARC ve Benzer Yöntemlerin Bibliyografik Denetime Katkıları” **Ulusal Enformasyon Sistemi I. Ulusal Sempozyumu**, Ankara: TÜBİTAK/TÜRDOK, 1983, s.

LC , uzun bir test döneminden sonra 1968’de MARC manyetik teyplerinin dağıtımına başladı Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları ile MARC format arasında yakın bir ilişki vardır. MARC verileri bu kurallardaki sırayı izler, yani onlarla tutarlılık halindedir.⁷⁶ Bu nedenle, kütüphane otomasyonunda de facto bir standart olan MARC formatından yararlanabilmek için, Anglo-Amerikan Kataloglama Kurallarını kullanmanın büyük faydaları vardır.

MARC, aynı zamanda katalog kayıt biçimi standardıdır. Bu standart, kataloglama da dahil kütüphanecilikte bir çok işlem sırasında gerekli olan bir standarttır. 1976’da ve 1980’de gözden geçirilerek yenilenmiştir. Onuncu basımı AMC (Archives and Manuscripts Control), yani Arşivler ve Belgeler Denetimini de içermektedir.⁷⁷

MARC üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar:⁷⁸

- Yapı (Structure): Genel çerçeve anlamındadır.
- İçerik Belirleyiciler (Content Designators): Etiketler, göstergeler ve alt alan kodlarını içerir.
- Veri (Data): Bilgisayara girilecek bilgi anlamındadır.

MARC’ın en önemli özelliği, ISBD ile ilişkilendirilmiş olmasıdır. ISBD bir bibliyografik kaydın ve içerik ve düzenlenmesinin standartlaştırılmasını sağlar. Bunun sonucu bir kayıta bulunan veriler çeşitli dillerde olsalar bile rahatlıkla tanımlanabilirler.

MARC ilk önce A.B.D. Kongre Kütüphanesi tarafından kullanılmış daha sonra da diğer ülkelerde kütüphaneciler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bibliyografik bilgi aracı olarak kullanılmak üzere de ISO tarafından 1973 yılında ISO-2709 standardı haline getirilmiştir. MARC’lar farklılıklar bulunmasına rağmen hemen hemen hepsi ISO-2709’a uyarlar. Bu gelişmeler sonunda UNIMARC ortaya çıkmıştır. UNIMARC, IFLA tarafından 1977’de ISO standardı temel alınarak hazırlanmıştır. UNIMARC, ya da evrensel MARC, ülkelerin kendi MARC’ları ile diğer ülke MARC’ları arasında bir bilgi

⁷⁶ Çelik, s. 83.

⁷⁷ Katharina D. Morton, “The Formats: An overview”, **American Archivist**, C. 49, No. 1, 1986, s. 22-23.

⁷⁸ A. y.

değişim aracı olarak kullanılmaktadır.⁷⁹

Ülkeler yerel gereksinimlerine göre, MARC formatında değişiklik yaparak kendi ulusal MARC'larını geliştirebilmektedirler. 1977'de MARC uygulamaları arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmak ve evrensel veri değişimini kolaylaştırmak için UNIMARC düşüncesi ortaya atılmış olup bu alandaki çalışmalar sürmektedir. UNESCO da evrensel veri değişimini kolaylaştırmak için UNIMARC tutanaklarını CCF (Common Communication Format) diye adlandırılan formata çevirmek için bir girişim başlatmıştır.⁸⁰

IFLA'nın himayesi altında ve önderliğinde, uluslararası standartların hazırlanması çabalarının sonucu olarak, "Uluslararası Standart Bibliyografik Niteleme" (ISBD – International Standard Bibliographic Description) çalışması gerçekleşmiş ve ilk uygulama monografik belgeler için yapılmıştır. "ISBD-M" çalışması, monografik belgeler için Uluslararası Standart Bibliyografik Tanım kurallarını içerir. Süreli yayınlar için "ISBD-S" kuralları hazırlanmıştır. Ayrıca, benzeri standartlar görsel-ışitsel belgeler için (ISBD-NBM), haritalar ve teknik resimler için (ISBD-CM) ve müzik notaları için (ISBD-Music) geliştirilmektedir. Bununla birlikte kitapların numaralandırılmasında yararlanılan ISBN (International Standard Book Number) 1967'de İngiltere'de uygulamaya girmiştir.⁸¹

Çeşitli belge türleri için geliştirilen ISBD'ler, bibliyografik verilerin ve onların birbirinden ayırt edilmesine yarayan noktalama işaretlerinin, standart biçimde sunulması için, son derece titizlikle tanımlanmış kurallar topluluğundan oluşmaktadır. Bu standart kurallar, bir kez yürürlüğe girdiğinde, Evrensel Bibliyografik Denetim uygulaması kolaylaşacak ve gerçekleşecektir. Evrensel Bibliyografik Denetim Programı, her ülkede, yayınlanmakta olan bütün belgelerin ulusal bibliyografyalarını üretme sorumluluğunu taşıyan bütün kurumlarca uygulanacak, tek biçim bir bibliyografik tanım yönetimini öngörmektedir; bu sayede, her ülkede yayınlanan ulusal bibliyografyalar herkes tarafından

⁷⁹ Katharina D. Morton, a. y.

⁸⁰ P. Simmons, "Converting UNIMARC Records to CCF", **Internal Cataloging and Bibliographic Control**, 1989, July/Sept., s. 42

⁸¹ Claire Guinchat, Michel Menou, **Bilgi ve Dokümantasyon Çalışma Tekniklerine Giriş**, Çev. Sönmez Taner, Ankara: Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 1990, s. 82.

rahatlıkla kullanılabilir. ⁸²

2. 3. 1. KATALOGLAMA KURALLARI

Katalogların tarihi, kütüphanelerin tarihi ile eş zamanlıdır. ⁸³ Tarihteki ilk önemli İngilizce kural çalışması **Sir Anthony Panizzi** tarafından **British Museum**'un kütüphanesi için geliştirilerek, 1841'de yayınlanmıştır. ⁸⁴ Ardından 1876'da Charles Ammi Catter'in, **Sözlük Katalog için Kurallar** adlı çalışması yayımlanır. ⁸⁵

1904'te **Melvil Dewey**'in ortak bir kurallar topluluğu geliştirilmesi fikri kabul görür, ⁸⁶ Aykut Arıkan'dan ⁸⁷ aktarılan bilgilere göre 1908'de bu ortak kuralların Amerikan ⁸⁸ ve İngiliz ⁸⁹ edisyonları yayımlanır. Bu çalışmalar, 1939'da II. Dünya Savaşı ile birlikte, İngiltere'nin çalışmalardan çekilmesinden dolayı, kesintiye uğrar. Bu süreçte, ALA Amerikan Kurallarının 1941 ⁹⁰ ve 1949'da yeni edisyonlarını yayımlar. ⁹¹

Yine Arıkan'dan ⁹² aktarılan bilgilere göre II. Dünya Savaşı sonrasında bu çalışmalar yeniden başlar. 1961'de Paris'te toplanan Uluslararası Kataloglama İlkeleri

⁸² A. y.

⁸³ Hasan S. Keseroğlu, "Türkiye'de Katalog ve Kataloglamanın Tarihçesi", **Kütüphanecilik Dergisi: Belge, Bilgi, Kütüphane Araştırmaları**, No.1, 1987, s. 163.

⁸⁴ Joint Steering, Committee for Revision of Anglo-American Cataloguing Rules, **A Brief History of AACR** (Çevirimiçi) <http://www.nlc-bnc.ca/jsc/history.html> 07.03.2004

⁸⁵ Charles Ammi Catter, **Rules for a Printed Dictionary Catalogue**, Washington, D.C.: Government Printing Office, 1876, s.21.

⁸⁶ Steering, a. y.

⁸⁷ Aykut Arıkan, **Anglo – Amerikan Kataloglama Kuralları 2. Edisyon 2002 Revizyonundaki değişiklikler ve Nedenleri**, İstanbul (Doktora Semineri), 2004, s.2.

⁸⁸ **Catalog Rules, Author and Title Entires** / compiled by committies of the American Library Association and the (British) Library Association, American ed., Chicago: American Library Association, 1908.

⁸⁹ **Catalog Rules: Author and Title Entires** / compiled by committies of the American Library Association and the (British) Library Association, English ed., London: Library Association, 1908.

⁹⁰ A.L.A. **Catalog Rules, Author and Title Entires** / prepared by the Catalog code Revision Committee of the American Library Association with the collaboration of a Committee of the (British) Library Association. – Preliminary American 2nd ed. – Chcago: American Library Association, 1941.

⁹¹ A.L.A. **Catalog Rules, Author and Title Entires** / prepared by the Division of Cataloging and Classification of the American Library Association. – 2nd ed. / edited by Clara Betle. – Chicago: American Library Association, 1949.

⁹² Arıkan, a. y.

Konferansı, **Paris İlkeleri**⁹³ olarak da bilinen, 12 temel ilkeyi belirler. Bu ilkeler doğrultusunda belirlenen kurallar, ilk kez 1967’de Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları (AAKK) adıyla, Amerikan⁹⁴ ve İngiliz⁹⁵ edisyonları olarak yayımlanır. 1967’de Kopenhag’da gerçekleşen Kataloglama Uzmanları Uluslararası Toplantısı’nda, **Uluslararası Standart Bibliyografik Niteleme** (International Standard Bibliographic Description) adı altında, bibliyografik nitelemeye, uluslararası bir standart biçim kazandırılmaya çalışılır.⁹⁶

Kataloglama kuralları, katalogculara yol gösterdiği gibi, bir kütüphanede veya değişik kütüphaneler arasında kataloglama uygulamasında tutarlılık sağlar. Bu tutarlılık, bir eserin, çeşitli kütüphanelerde aynı tanımlayıcı kataloglama ve aynı temel girişi alacağı anlamının taşıdır. Eğer kütüphaneler kataloglama kurallarında standart bir biçim kullanmasalardı, kütüphane kullanıcıları, her kütüphanede yeni kurallar öğrenmek zorunda kalacaklardı.

2.3.2. METADATA

Metadata, kısaca “veri hakkında veri-data about data” ya da “bilgi kaynağının tanımlanması” olarak ifade edilmektedir. Kelime anlamı itibariyle meta Yunanca’da değişim demektir. Bundan dolayı “form değiştiren veri” anlamına da gelmektedir.⁹⁷

Metadata, aslında katalog ve indekslere eş değer bir kavramdır. Bir kütüphane kataloğu da işlevi itibariyle bir metadata’dır. Basılı bilgi kaynakları için indeks ve kataloglarda bibliyografik alan tanımlamaları yapma, aramalarda kesin isabet oranını

⁹³ **Statement of Principles Adopted at the International Conference on Cataloguing Principles, Paris, October 1961**, Annotated ed. Eith commentar and examples / by Eva Verona, assisted by ...[ve öte.], London: IFLA Committee on Cataloging, 1971.

⁹⁴ Anglo-American Katalog Rules / prepared by the American Library Association, the Library of Congress, the Library Association, and the Canadian Library Association, North America text, Chicago: American Library Association, 1967.

⁹⁵ Anglo-American Katalog Rules / prepared by the American Library Association, the Library of Congress, the Library Association, and the Canadian Library Association, British text, London: Library Association, 1967.

⁹⁶ Steering, a. y.

⁹⁷ **A User Guide for Simple Dublin Core. Drefit Version 5.** (Çevirimiçi), <http://www.lib.helsinki.fi/meta/UserGuide5.html>, 25.05.2004.

arttırmak için kontrollü terimler kullanma türü uygulamalar, kütüphanecilikte uzun yıllardır kullanılmaktadır. Ancak, günümüzde bilginin kayıtlı olduğu ortam ve sunum şekillerinin değişmesi ile birlikte, ağ bilgi kaynaklarının belirli özel alanlarda tanımlanması, ya da başka bir deyişle makinece anlaşılabilir yapılandırılmış bilgiler “metadata” olarak adlandırılmaktadır.⁹⁸

Yakın geçmişe kadar elektronik bilgi kaynakları için metadatalar oluşturma işlemi büyük oranda ihmal edilmiştir. Kaynağa kimlik vermek olarak da bilinen metadalar kaynağın içeriğini etiketleme, bibliyografik tanımlama yapmak suretiyle etkin kaynak keşfi ve bilgi erişimini olanaklı kılmaktadır.⁹⁹

Elektronik ortamdaki bilgi kaynaklarının belirli bir biçimde tanımlanması için metadata kendi standartlarını kullanmaktadır. Bu standartlar, verileri sistemden sisteme transfer etme olanağı yaratır. Gerekli standartların eksikliğinden dolayı bibliyografik tanımlama kargaşasının oluşması ve aynı kaynağın birden fazla kişi/kurum tarafından benzer emek, zaman ve maliyetin harcanarak tanımlanması sorunu ortaya çıkabilir. Metadata standartların en duyulanı Dublin Core’ (DC) dur. Bu standart, konu ve kaynak tipi ayrımı gözetmemesinden dolayı en çok tercih edilen bir standarttır.¹⁰⁰

2. 3. 3. SINIFLAMA STANDARTLARI

Sınıflama bir tür içerik tanımlama yöntemidir; belgenin ana konusu saptanır, olanaklıysa bir veya iki alt konu belirlenir ve bu konular, kullanılan dokümantasyon dilindeki en uygun terim ile ifade edilir. Sınıflama, dokümantasyon zincirinin ortasında yer alır; yani, belgeler depolama ve erişim alt sistemlerinde yerini alırken veya tarama işlemleri sırasında hangi belgelerin uygun olduğunu belirlerken sınıflama işlemi yapılır.¹⁰¹

⁹⁸ Elif AYTEK KAYNAK, “Elektronik Kaynakların Bibliyografik Denetimi”, **Bilgi Dünyası**, C. 2, No. 2, 2001, s. 195.

⁹⁹ J. Milstead, S. Feldman, S., Metadata : Cataloging by any other name, (Çevirimiçi), <http://www.online-inc.onlinemag/OL1999/milstead1.html>, 12.10. 2000.

¹⁰⁰ Mehmet Emin KÜÇÜK, “Metadata Kavramı”, **Bilgi Dünyası**, C. 2, No. 2, 2001, s. 176.

¹⁰¹ Guinchat, Menou, s. 127.

Bir tür dokümantasyon dili olan sınıflama sistemleri ile her tür belge sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma sistemleri, kütüphane koleksiyonunu bir düzene sokar ve kullanımını kolaylaştırır. Bu sınıflama sistemleri standart bir biçim olarak dünyada ve ülkemizde de kullanılmaktadır.

En çok bilinen ve yaygın olarak tüm dünyada kullanılan sınıflandırma sistemleri; **Dewey Onlu Sınıflandırma (DDC-DOS), Evrensel Onlu Sınıflama ve Amerikan Kongre Kütüphanesi Sınıflandırma Sistemi (LC)**'dir.

DOS, Amerikalı kütüphaneci Melvil Dewey tarafından geliştirilmiştir. 1876'daki birinci basımında 1.000 başlık mevcutken, eldeki onsekizinci basım 18.000 başlığı kapsamaktadır. Standart on ana sınıftan oluşan bir sınıflamadır. **DOS**, Amerikan Kongre Kütüphanesi tarafından izlenip geliştirilir ve bütün dünyada genellikle halk kütüphaneleri tarafından yaygın olarak kullanılır.¹⁰²

LC, Amerika Birleşik Devletleri'nde en yaygın kullanılan ikinci sınıflandırma sistemidir. Kongre Kütüphanesi, 1897'de koleksiyonunun bir milyona ulaşması ve büyümesinin hızla devam etmesi üzerine yeni bir sınıflandırma sistemi geliştirmeye karar vermiştir. **LC** sınıflandırması, bir çok konu uzmanının yıllarca çalışması sonucu oluşturulmuş ve sınıflandırmanın değişik kısımları 1899 ile 1920 arasında temelde tamamlanmıştır. Sınıflandırmanın her bölümü devamlı geliştirilmekte ve gözden geçirilmektedir. Daha çok Üniversite Kütüphaneleri tarafından kullanılmaktadır.¹⁰³

2. 4. TEKNİK STANDARTLAR

Teknik standartlarla anlatılmak istenen alt yapı standartlarıdır; yani günümüz kütüphanelerinin uluslararası işbirliği sırasında ihtiyaç duydukları "Library Networks" standartlarıdır. Kütüphaneler arasında bilgi aktarımının olabilmesi için, kütüphaneler ve sistemler arasında teknik standartlar çok büyük önem kazanmıştır.

¹⁰² A. e., s. 109.

¹⁰³ Marty Bloomberg, G. Edward Evans, Kütüphane Teknisyenleri için Teknik Hizmetlere Giriş, Çev. Nilüfer Tuncer, Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, 1989, s.282.

Berrin Küçükcan (Balkaş)'ın¹⁰⁴, Hearstill Young'dan¹⁰⁵ aktardığı birgiye göre kütüphane ağı, bilgisayarlar ve telekomünikasyon kullanımı da dahil ve sadece ağ programlarının koordine etmek yerine, bu programları genelleştirmek üzere merkezi bir büro ve kadro gerektiren, işbirliği, program ve hizmetlerin merkezi gelişmesi için yapılan özel bir kütüphane işbirliği türüdür.

Kütüphane ağını ortaya çıkaran ihtiyaç, kütüphaneler arası işbirliği isteğidir. Kütüphane ağı, kütüphane bütçelerinin yetersiz olması nedeniyle eldeki mali kaynakları akılcı kullanmak için büyük bir fırsattır. Kütüphaneler arası bir ağın varlığı, kütüphaneler arası her türlü kaynak paylaşımını da olanaklı kılmaktadır.

Bugün dünyada kütüphane ağlarıyla hizmet veren bir çok önemli kütüphane vardır. Bunlar, başlangıçta çok zorlanmalarına rağmen, bu gün çok önemli hizmetler verecek duruma gelmişlerdir. Örneğin, OCLC (Online Computer Libray Center), 1971'de 54 kuruluşa 80 server ile hizmet verirken, bu sayı 1984 yılında 3800 kütüphaneye, 1989'da ise 8000 kütüphaneye ulaşmıştır.¹⁰⁶

Yukarıdaki örnekteki gibi uluslararası bir ağa bağlanmak veya ülkemizde böyle bir ağa bağlanmak isteyen kütüphanelerin, öncelikle bu konuda gerekli olan standartlaşmaya gitmeleri ve gerekli hazırlık dönemlerinden geçmeleri gerekmektedir.

2. 4. 1. YAZILIM STANDARTLARI

Bilgisayarların herhangi bir amaca yönelik işlemleri yapabilmesi için düzenli komutların birleşiminden oluşan program, aynı işin değişik işlem gerektiren bölümleri için hazırlanan her bir programın sistemli olarak birleşmesi yazılımı oluşturur. Sadece donanımdan ibaret olan bilgisayarın hiçbir anlamı yoktur. Bilgisayarı etkin kılan, kendi

¹⁰⁴ Berrin Küçükcan (Balkaş), *Bilgisayara Dayalı Kütüphane Ağları*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), 1993, s. 10.

¹⁰⁵ Hearstill Young, ed., *The ALA Glossary of Library and Information Science*, Chicago: ALA, 1983, s. 131.

¹⁰⁶ Susan K. Martin, "Technology and Cooperation: The Behaviours of Networking", *Library Journal*, C. 112, No. 1, 1989, s. 43.

kendine çalışmasını sağlayan programlardır. Bilgisayara yazılan programların değişik amaçları vardır. Bunlardan bazıları bilgisayarın çalışmasını denetler, bazıları kullanıcının yazdığı yüksek düzeyli programları bilgisayarın anlayacağı dile çevirir. Bazıları da kullanıcının yazdığı programlar olup, kullanıcının verilerinden sonuçlar üretir.

Yazılımlar amaç bakımından üç kısma ayrılır:¹⁰⁷

- a) Sistem Yazılımları
- b) Çevirici Yazılımlar
- c) Uygulama Yazılımları

Sistem Yazılımları: Sistem Yazılımları Bunlar yönetici ve denetleyici programlardır. Bilgisayar açılır açılmaz devreye girer ve kapanıncaya kadar daima etkin durumda kalırlar. İşletim dizgeleri birer sistem yazılımıdır. VM/SP, VSE/SP makro sistemlerde, CP/M, MS/DOS, UNIX ise mikro sistemlerde kullanılan işletim dizgelerine birer örnektir.

Çevirici Yazılımlar: Kaynak programları veri olarak okuyup, önce ilgili dilin kuralları doğrultusunda doğru yazılıp yazılmadığını kontrol eden, kurala uygun yazılmışsa bunları makine diline (machine language) dönüştüren ve işleten yazılımlardır. Bunlar gerektiğinde yürütme anında da etkin durumda kalırlar. Derleyiciler ve yorumlayıcılar (compilers-interpreters) bunlara örnek verilebilir. BASIC yorumlayıcısı, COBOL derleyicisi gibi.

Uygulama Yazılımları: Verileri işleyerek istenen sonuçları üreten programlardır. Bu programlar herhangi bir programlama dili kurallarına göre yazılır ve ilgili derleyici ve/veya yorumlayıcı tarafından işletilirler. Bu programlar genellikle verileri okur, değerlendirir ve amaca uygun sonuçlar (çıktılar) üretir. Stok kontrol programı, muhasebe programı, kütüphane programı uygulama yazılımına birer örnektir. Uygulama programları BASIC, PL/I, FORTRAN, ASSEMBLY, APL, PASCAL, C, C++ gibi programlama dilleri ile yazılabilir

¹⁰⁷ Şaban Eren, Mustafa İnceoğlu, **Mikrobilgisayar için Turbo Pascal**, bs., İzmir: Barış Yayınları, 1992, s. 12.

Yazılım hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra kütüphane sistemi ve ağları için kullanılacak yazılımının hangi özellikleri taşıması gerektiğini belirtmek gerekir.¹⁰⁸

- Seçilen yazılım içerdiği tüm kütüphane hizmetleri arasında entegrasyonu sağlamalı, yani hizmet birimleri arasında bilgi alış-verişine imkan vermelidir.
- Yazılım çok kullanıcı ve online olarak kullanılabilmelidir. Birden fazla kişi aynı anda kataloglama yapabilmeli ve bilgilerde yapılan değişiklikler eşzamanlı olarak diğer kullanıcılara da yansmalıdır.
- Yazılım, her kütüphanenin kendine öz çalışma sistemine uyacak biçimde esnek olmalıdır.
- Sistemde kullanıcı hatasını minimize edebilecek gerekli tüm kontroller yapıyor olmalıdır.
- Yazılım gerekli işlemler için barkod kullanabilmeye uygun olmalıdır.
- Yazılım amaca ve bütçeye uygun olmalıdır. Bunun için ne yapmak istendiği çok önemlidir. Örneğin yazılımın dili, kütüklerdeki bilgiye erişim süresi, kayıt uzunluğu, kayıt sayısı vb. gibi. Sağlanması düşünülen yazılımın, gerekenden fazlasını yapıp yapmadığı da önemlidir. Şayet basit bir program gereksinimi karşılıyorsa daha güçlü, daha karmaşık daha pahalı ve öğrenmesi daha zor olanı elde etmek hatalı olabilir.
- Yazılımın ne tür donanımla ve hangi işletim sistemiyle çalıştığı araştırılmalıdır. Kütüphanenin bilgisayarı var ise yazılımın bu donanımla çalışıp çalışmayacağı, donanımı yoksa-ki doğru olan donanımın yazılımdan sonra elde edilmesidir, yazılımın çalışacağı donanımın fiyatı, depolama kapasitesi, gerektirdiği özellikler ve işletim sistemi açısından kütüphanenin koşullarına uygun olup olmadığı araştırılmalıdır.

¹⁰⁸ Erdal Işık, **Kütüphane Otomasyonunda Maliyet-Verimlilik İlişkisi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), 1998, s. 39-43.

- Yazılım üreticisi kuruluş veya programcısının bilgisayar ve kütüphane bilimi konusundaki bilgi düzeyi önemlidir. Yazılım üreticisinin yeterliliği ve güvenilirliği kesinlikle araştırılmalıdır. Bu konuda yazılım firmalarını tanıtan rehberler, kataloglar, dergiler, fuarlar... kütüphaneciye yol gösterici olabilir. Yazılım almayı düşünen bir kütüphane, piyasada bulunan yazılım firmalarından, yazılımlarıyla ilgili demo yapmasını isteyebilir. Bu yöntemle hem yazılımı daha iyi inceleme olanağı bulur hem de aracıya gerek kalmadan yazılım hakkındaki soru, eleştiri ve taleplerini iletme olanağı bulur.
- Yazılımın diğer kütüphaneler tarafından kullanım süresi ve başarısı araştırılmalıdır. Bir yazılım ne kadar uzun süre piyasada ve kullanılmakta ise, o kadar çok sorunları giderilmiş demektir. Yazılımın bir yıl ya da daha fazla piyasada olması, iyi bir süre olarak kabul edilmektedir. Bu noktada önemli olan yazılımın piyasada bulunması değil, o yazılımı kullanan kütüphanelerde başarılı bir şekilde uygulanmasıdır. Diğer kütüphanelerde uygulanan yazılımı seçmek, sistemin karşılaşacağı olası sorunların üstesinden gelmek için, o sistemi kullanan kütüphanelerin tecrübelerinden yararlanmak açısından yararlı olabilir. Ancak mutlaka diğer kütüphanelerin kullandığı bir yazılım edinilmeli yargısı yanlış olabilir. Çünkü henüz o ülke piyasasına girmemiş ama dünya pazarında önemli bir yeri olan, çok iyi bir teknolojiye sahip yazılımlar da vardır. Bunlar iyi araştırılmalı, böyle bir özelliği olan firmalar davet edilip demo yaptırılmalı ve son karar ondan sonra verilmelidir
- Yazılımın, öğrenme ve kullanma kolaylığı olmalıdır. Bir yazılımın kullanımı ne kadar kolay ise, kapasitesi o kadar sınırlı demektir. Ancak, gene de kullanımının kolay olması dikkate alınması gereken bir unsur olarak görülmektedir. Sistemin kim tarafından kullanılacağı (personel mi, doğrudan okur mu); komutların ekranda: bir mönü şeklinde verilip verilmeyeceği; yönlendirmelerin yeterince açık ve anlaşılır olup olmadığı; kullanım sırasında yapılabilecek yanlışlıklar sonucu tamir edilemeyecek sıkıntıların ortaya çıkıp çıkmadığı dikkatle incelenmelidir.

- Yazılım ile ilgili yeterli dokümantasyon bulunmalıdır. Yazılım ile ilgili bilgileri taşıyan materyaller (kullanıcı elkitapları, yazılı teknik özellikler...) bilgisayar endüstrisinin en zayıf noktalarından biri olarak görülmektedir. Elkitaplarının çoğu programcılar tarafından yazılmıştır. Son yıllarda kitap olarak ya da disketler üzerinde öğretici materyaller yaygınlaşmıştır. Bunlar yazılım hakkında bilgi sahibi olmak durumunda olan personel için son derece önemli ve yararlıdır. Bu nedenle yazılım ile ilgili bilgilerin bulunduğu materyallerin var olup olmadığı, yeterli olup olmadığı dikkatle incelenmelidir.
- Yazılım, genişleme ve veri değişimlerine uygun olmalıdır. Bugünkü gereksinimi karşılayan ve bütçeye de uygun bir yazılım, gelecekte yeterli olmayabilir. Genişleme olanağının bulunması, veri girişleri bilgisayarla yapıyorsa, daha da önemlidir (örn. kataloglama, ödünç verme gibi). Şayet gelecekte sistem değişikliği yapılacaksa, daha önce girilmiş olan veriler yeniden girmeye' gerek kalmadan kullanılabilir. Bu iş için bazı yazılım üreticileri, değiştirme yazılımları sağlamaktadır. Bu nedenle elde edilmesi düşünülen yazılımın, genişleme ve veri değiştirmeye uygun olmasına dikkat edilmelidir.
- Yazılım üreticisi, destek ve eğitim olanağı sunmalıdır. Hemen hemen bütün yazılım üreticileri bir çeşit destek sağlamaktadırlar. Deneyimli programcılar ve operatörler bile yeni bir sistemle çalışmaya başladıklarında arada birde olsa yardıma gereksinim duyarlar. Böyle bir desteğin olması çok önemlidir. Bazı yazılım üreticileri personel için eğitim olanağı da sağlamaktadır. Böylece sistem kullanılmaya başlandığında işin aksaması önlenmiş olur. Bu nedenle, yazılım sağlanırken destek ve eğitim olanaklarının bulunmasına dikkat edilmelidir.
- Yazılımın garanti ve bakım sözleşmesinin bulunmalıdır. Yazılımla ilgili herhangi bir hatanın giderilmesi için, yazılımın üreticisi ile garanti ve bakım sözleşmesi yapılmalıdır. Aksi durumda, bu hataların giderilmesi için yazılım üreticisine ödeme yapmak gerekecektir.

- Yazılım üreticisinin yedekleme konusundaki kuralları: Yazılım ve veri disketlerinin kesinlikle yedekleri yapılmalıdır. Ancak, çoğu yazılım üreticisi, yazılımlarının çoğaltılmasına izin vermez. Bazı yazılım üreticileri ise yedekleme gereğini bildikleri ve kullanıcıya da güvendiklerinden yazılımın çoğaltılmasına izin vermektedir. Şayet program kopya edilemez durumda ise, yazılım üreticisinden bir yedek program almak ya da gerektiğinde alabilmek için anlaşmaya bir madde koymak gerekir.
- Yazılım üreticisinin yazılımın yeni versiyonları konusundaki kuralları: Genellikle ticari amaçlı bir yazılım bilgisayara yüklendiğinde, ekranda ilk görülen yazılımın adı ve yanında bir takım rakamlardır. Bu rakamlar yazılımın versiyonunu göstermektedir. Kullanılmakta olan yazılımların çoğu sürekli olarak yenilenmekte ve geliştirilmekte olduğundan, bu yeni versiyonları elde etmek önemlidir. Bazı yazılım üreticileri eski versiyonları geri alıp yeni versiyonları vermektedir. Bazı yazılım üreticileri ise bu değişikliği para karşılığı yapmaktadır. Kimi zaman yeni versiyonu kullanmak, işletim sistemini değiştirmeyi de gerektirmektedir. Bu nedenle, yeni versiyonların elde edilmesi konusunda, yazılım üreticisiyle bir anlaşma yapılmalıdır.
- Yazılımın başarılı uygulama örnekleri olmalıdır. Bir yazılımı almadan önce kullanma olanağını elde etmek son derece önemlidir. Çünkü, yazılımın gerçek değerlendirilmesi bu kullanım ile olacaktır.

2. 4. 2. DONANIM STANDARTLARI

Uluslararası ve ulusal alanda hizmet vermek isteyen kütüphanelerin öncelikli olarak çözmeleri gereken önemli sorun donanım konusudur. Bilgisayar alt yapısının, birden fazla kullanıcıya hizmet verecek bir hale getirilmesi gereklidir. Yeni bilgisayar alırken, bu bilgisayarın bir ağ içinde hizmet verecek bir durumda olması çok önemlidir. Bununla birlikte bilgisayarın, yeni donanım ihtiyacına ve yeniliklere açık olması gereklidir. Örneğin, bir bilgisayarın hızını da etkileyen, fakat işlemlerin yapılması ve

verilerin geçici olarak tutulmasına yarayan yedek RAM (Random Access Memory) girişlerinin olmasına dikkat edilmelidir.

Donanım olarak, bilgisayarda öncelikle merkezi işlem birimi ve ana bellek göze çarpar. Bunların yanında disk birimleri, teypler, yazıcılar, disket okuyucular, görüntü ekranları vb. gibi donanım elemanlarıyla birlikte çevre birimleri (peripheral units) bulunmaktadır. Kütüphaneler arası işbirliği ve otomasyon için gerekli olan etkin bir donanımın sahip olması gereken özellikler aşağıda belirtilmiştir. Aksi halde yazılımın iyi olması, sistemin sağlıklı bir şekilde çalışmasını sağlamaz.

Sistem kurarken dikkat edilmesi gereken özellikler:¹⁰⁹

- Donanımın kütüphane ve yazılım gereklerine, koşullarına uygunluğu.
- Donanım hızı: Donanımın, kütüphane sisteminin ve yazılımın gerektirdiği hıza uygun olup olmadığı.
- Ana bellek ve yardımcı bellek kapasitesi: İşlem sırasında yazılımların ve verilerin sürekli ve geçici olarak depolandığı yerlerin kapasitesi. Ana bellekte işletim sisteminin de yer alacağı hesaplanarak, donanımın bellek kapasitesinin tüm kütüphane sistemine uygun olup olmadığı belirlenmelidir.
- Yedek depolama kapasitesi: Donanımda sabit diskler, esnek diskleri manyetik bantlar, vb. yardımcı depolama araçları da son derece önemlidir. Bu depolama araçlarının hangisinin kullanılacağı önceden saptanmalıdır.
- İşletim sistemi: İşletim sistemi, bilgisayarın hızını veya işlevlerini etkiler. Yazılımın kullanılabilirliği, taşınabilirliği ve aktarılması da işletim sistemiyle yakından ilgilidir. Aynı işletim sistemiyle çalışan farklı makineler arasında yazılım ve veri aktarımı son derece kolaydır. Bundan dolayı, donanımın işletim sistemi

¹⁰⁹ Yaşar Tonta, "Kütüphanelerde Mikrobilgisayar Kullanımı", **Türk Kütüphaneciliği**, C. 2, No. 1, 1988.

dikkatle incelenmeli, diğerk kütüphanelerin kullandıkları donanımların işletim sistemleri de dikkatle incelenmelidir.

- Donanım üreticisinin bilgisayar endüstrisi içindeki yeri: Üretici firmanın, bilgisayar üretimindeki yeterliliği ve güvenilirliği araştırılmalıdır.
- Donanım ile ilgili dokümantasyonun durumu: Donanımı tanıtıcı ve kullanımı kolaylaştırıcı materyallerin bulunması gereklidir.
- Donanımın gelişmeye ve geliştirilmeye uygunluğu: Donanımın zamanla gereksinimler karşısında geliştirilebilmesi iyice araştırılmalıdır.
- Donanım satıcısının destek ve eğitim olanağı: Donanım satıcısının donanımı kullanacak personelin eğitimini üstlenip üstlenmeyeceği, gerektiğinde kütüphanenin diğerk personele de eğitim verip vermeyeceği araştırılmalıdır.
- Donanımın garanti ve bakım sözleşmesinin bulunması: Makinelerin çeşitli nedenlerden dolayı bozulması sonucu, donanım satıcısının belli bir süre ücretsiz, daha sonra ücretli yedek parça ve teknik desteği sağlayıp sağlamayacağı bilinmelidir.
- Donanımın fiziksel yapısı: Çok yer kaplayan ya da ekran biçimi, genişliği, rengi, parlaklığı ve kullanılan karakterlerin biçimi gibi fiziksel özellikler açısından kötü tasarlanmış donanım, personelin çalışma verimini düşürebilmektedir. Bundan dolayı, donanımın fiziksel özellikleri dikkatle incelenmelidir.

2. 4. 3. KAYIT BİÇİMİ STANDARTLARI

ABD'de 1970'lerden sonra, kütüphanecilik alanında ve arşiv alanında yaşanan zorluklar ve arşiv koleksiyonu olan kurum ve kuruluşların otomasyona geçmesi ile birlikte arşivlenen materyaller için kullanılan bilgilerin değişimi gündeme gelmiştir.

1970'lerde başlayan bu çabalar sonucu bir dizi standart gündeme gelmiştir ve bunlar geliştirilmeye devam edilmektedir. Kayıt biçimi standartlarının getirmiş olduğu en önemli faydalarını, kurumlar arasında verilerin, her uygulamaya yönelik ara yüzlerin tasarımına gerek kalmadan değiştirilebilmesine olanak sağlaması ve aynı standardı kullanan farklı yazılımların bir birini ikame edebilmesi (yazılımın değiştirilmesi durumunda yeni yazılımın sorunsuzca verileri anlayıp işleyebilmesi) olarak ifade etmek olanaklıdır.¹¹⁰

2. 4. 3. 1. ISO 2709/ Z39. 2 BİBLİYOGRAFİK BİLGİ DEĞİŞİM STANDARDI

İlk kez 1973 yılında ABD' de ANSI Z39.2 adıyla ortaya çıkarılan bu standart, bibliyografik bilgi değişimi için kullanılmaktadır. Bu standardın uluslararası düzeyde kullanılan versiyonuna ISO 2709 adı verilmektedir ve son versiyonu 1996 yılında geliştirilmiştir.¹¹¹ LC tarafından geliştirilen MARC2'in arşivsel tanımlamalarda oldukça başarılı olduğunun görülmesinin ardından MARC tabanlı olarak tasarlanan ISO 2709, MARC'a kıyasla daha kısadır ve özellikle işleyen sistemler arasında veri değişiminin gerçekleştirilebilmesini sağlayacak genel bir yapı oluşturmak için gerekli talimatları içerir. Her biçimde materyali tanımlamak için kullanılabilmekte ve her tür ortamda yer alan kayıtların birbiriyle iletişim kurmasını sağlayabilmektedir.¹¹²

Özellikle MARC formatında ISO 2709 standardı temel alınmasına rağmen, uygulamada ortaya çıkan farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıkların temelinde, MARC kullanımlarında söz konusu standart temel alınmakla beraber bazı esnekliklerin sağlanması yatar. Bu esneklikten yararlanan bibliyografik kayıt üreten kurumlar, kayıt yapısı içerisinde kendi ihtiyaçları doğrultusunda kayıt yapısında veri alanları yaratmakta ve bu da farklı yapıdaki kayıtlara neden olmaktadır. Bunun yanı sıra çeşitli ülkelerdeki

¹¹⁰ Mehmet Emin Küçük, İrem Soydal, "Dijital Kütüphanelerde Standartlar ve Protokoller =Standards and Protocols for Digital Libraries", **Türk Kütüphaneciliği**, C. 17, No. 2, 2003, s. 126.

¹¹¹ Society of American Archivists. Information interchange formats (Data Structure Standards). [Çevrimiçi]. Elektronik adres: <http://www.archivists.org/catalog/stds99/chapter3.html>. 24 Ocak 2003.

¹¹² A.y.

ulusal kütüphaneler kendi MARC yapılarını ISO 2709 kayıt yapısına uygun oluşturmuşlar ancak kendi ihtiyaçları doğrultusunda alan kodları, alt alan kayıtları gibi farklı alanlar da eklemişlerdir. Bu durum da farklı uygulamalara yol açan bir diğer etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Uygulamada karşılaşılan bu farklılıklar bilgi alışverişini, bibliyografik veri değişimini ve denetimi standartlara rağmen güçleştirmektedir.¹¹³

2. 4. 3. 2. BASİT YAPILANDIRILMAMIŞ METİN KAYDI SÖZDİZİMİ

Z39.50 standardı ile birlikte kullanılan genel kayıt söz dizimlerinden (generic record syntax) biridir. Genel kayıt söz dizimleri temel olarak iki türdür. Bunlar, "yapılandırılmış" diğeri ise "yapılandırılmamış" kayıt söz dizimleri olarak tanımlanmaktadır, yani alan yapısı (field structure) bulunmamaktadır. Yapılandırılmamış kayıt söz dizimi olan SUTRS, Z39.50 oturumu esnasında, özellikle tarama ya da tarama ile erişilen sonuçların sunuşunda, ASCII metin kayıtlarının transfer edilmesi için kullanılır. Bu sayede orijinal kaynaktan elde edilen bilgi, orijinal kaynağın çok az müdahalesi ile ya da hiç müdahalesi olmadan sunulmuş olur.¹¹⁴

SUTRS kaydı, yapılandırılmamış bir kayıttır. Kayıтта yer alan metin kendine özgü öğeleri (individual elements) temsil edebilir, fakat bu öğeler söz dizimi ta- rafından açıkça gösterilmiş değildir. SUTRS tanımında belirtilmiş kurallar doğrultusunda, metin içerisindeki bir satırın sonunu göstermek için sınırlandırıcı (delimiter) kullanılmaktadır. Kullanılması gerektiği belirtilen satır sonlandırıcı, ASCII LF olarak tanımlanmıştır. Böylece bir SUTRS kaydı, metin verisine ait basit bir diziden oluşmaktadır. SUTRS için belirtilen tanımlama, azami satır uzunlu- ğunun, alternatif bir azami uzunluk talep edilmediği sürece 72 olmasını önermektedir. Böylece veriler, 72 karakterde bir satır beslemesi (line feeds) yolu ile metin türü veri olarak sağlanmaktadır.¹¹⁵

¹¹³ Ergün Canan., **MARC format ve bir TURKMARC önerisi**. Yayımlanmamış bilim uzmanlığı tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2000, s. 37-40.

¹¹⁴ Küçük, Soydal, s. 128.

¹¹⁵ **Bibliotech Z39.50 Record Syntaxes**. (Çevrimiçi) Elektronik adres: http://www.bibliotech.com/html/z39_50_recorbd_syntaxes.html. 24 Ocak 2003.

2. 4. 3. 3. GENELLEŞMİŞ KAYIT YAPISI

Z39.50 içerisinde kullanılan genel kayıt söz dizimlerinden biri olan GRS-I, önceden yapılandırılmış özellik taşıyan genel kayıt yapısı standardıdır. Önceden yapılandırılmış olma özelliği ile SUTRS 'dan farklılık göstermektedir. GRS-I yapısı, bir veri tabanı kaydını temsil eden erişim kaydı olarak tanımlanmaktadır. Mantık yapısı, veri tabanı kaydının hiyerarşik yapısını temsil eden ağaç biçimidir. Ağaç biçimli bu yapı karmaşık olmasına rağmen hiyerarşik olması nedeniyle her türde veri tabanı kaydını temsil edebilme özelliğine sahiptir.¹¹⁶

Her etiketin (tag) etiket türü ve etiket değerinden oluştuğu ve her alanın sayısal (numeric), harf dizisi ya da alt kayıt (sub record) olabildiği bir dizi etiketlenmiş alanlar listesinden oluşur. Söz konusu alanlara üst veri (metadata) ya da değişken (variant) bilgileri de işlenmiş olabilir.¹¹⁷

2. 4. 3. 4. HİPERMETİN İŞARETLEME DİLİ

HTML, temelleri SGML'e (Standard Generalized Markup Language) dayanan bir işaretleme dilidir (markup language). Tasarlanma amacı herkesin Web ortamında yayıncılık yapmasına olanak tanıyacak kadar kullanımı kolay bir arabirim sağlamak olan HTML, günümüzde Web ortamında bulunan hipermetin/ortam bilgi ve belgelerin oluşturulmasında kullanılmaktadır.

HTML, SGML'in alt kümesi olarak da tanımlanmaktadır. Bunun nedeni HTML'in SGML'den türetilmiş ve SGML'in belge tip tanımlarını (DTD-Documant Type Definition) kullanıyor olmasıdır. SGML'in son derece karmaşık olan yapısı herkesin kullanımını olanaklı kılmadığından ve SGML belgelerin Web' de görüntülenmesi zor olacağından bir çeşit sadeleştirmeye gidilerek Web ortamı için HTML ortaya çıkarılmıştır. Bu işaretleme

¹¹⁶ Küçük, Soydal, s. 129.

¹¹⁷ NISO (2002). **Information Retrieval 239.50 Application Service Definition and Protocol Specification**. (Çevrimiçi) Elektronik adres: <http://www.loc.gov/z3950/agency/revision/part2.pdf>. 24 Ocak 2003.

dilinin özellikleri oluşturulurken SGML'den sadece gerekli olan unsurlar alınmış, böylece HTML'in karmaşıklığı ve ağ üzerinden hipermetin belgelerin aktarılması için harcanan kaynakların miktarı büyük ölçüde azaltılmıştır. HTML için SGML'in temel alınması Web için geliştirilen bu işaretleme dilinin, platformlar arası bir çözüm olarak ispatlanmış sağlam bir standart üzerinde gelişmesini sağlamıştır.¹¹⁸

2. 4. 3. 5. GENİŞLEYEBİLİR İŞARETLEME DİLİ

HTML'in ortaya çıkışında belli anlamlar yüklü etiketlerin kullanılmasıyla bilginin söz konusu etiketin anlamına uygun olarak sunulması amaçlanmış, ancak bilginin gösterici programlar (browser) tarafından nasıl gösterileceği düşünülmemiştir. Örneğin; konu başlıkları, alt başlıklar; TITLE, H1 gibi HTML etiketleriyle ifade edilmekte ve bu etiketlerin ne anlama geldiği HTML yazarı tarafından bilinmekteydi. Ancak bunlardan başka, örneğin güzel görünüş elde etmek, metin içerisinde vurgu sağlamak ya da başka amaçlarla kullanılan B, I, FONT gibi yazı karakterini tanımlayan, metinde koyu renk ya da italik sözcükler yaratan etiketlerin kullanılması asıl içerikteki bilgide ifade edilmek istenen anlamı karşılamamaktaydı. Yani bilginin istenilen her anlamda ifade edilmesini sağlayan etiket çeşitliliğinin ve esnekliğinin HTML 'de bulunmaması bilginin işlenmesi güçleştirmiş, dolayısıyla HTML dilinin bilginin kendisini ifade etmekte yetersiz kaldığı anlaşılmıştır.¹¹⁹

Diğer bir deyişle XML, veriyi meydana getirmek, okumak ve veri yapısının belirsizliğini ortadan kaldırmak, verilerin yapılandırılmasına olanak tanıyan metin biçimlerinin tasarlanmasını sağlamak amacıyla kullanılan kurallar bütünüdür. XML aynı zamanda genişletilebilir, platformdan bağımsız olarak çalışabilir ve uluslararası ya da yerel kullanıma imkan tanıyan bir yapıya sahiptir ve tamamıyla UNICODE uyumludur.

¹¹⁸ W. R. Stanek, **HTML, JAVA, SGML**, İstanbul: Sistem, 1997, s. 78-79.

¹¹⁹ B., Olgun, **Dublin Core üst veri elemanları editörü**. Yayımlanmamış yüksek mühendislik tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1999, s. 66.

XML daha çok bütçe formları, adres defterleri, teknik resimler, finansal işler gibi konularda üretilen bilginin yapılandırılmasını sağlar.¹²⁰

Özetle, XML beş temel özelliği ile öne çıkmaktadır. Bunlar:¹²¹

- Genişleyebilme (istenilen ya da gerekli duyulan etiketler kullanıcı tarafından eklenebilir).
- Doğruluk (elektronik metnin yapısını kontrol etme imkanı vardır, etiketler içerikle uyumlu ve anlamlıdır).
- Dönüştürme (veriler diğer XML şemalarına kolayca aktarılabilir).
- Bağımsızlık (bir platform ya da işletim sistemine bağlı değildir).

2. 4. 4. KODLAMA STANDARTLARI

2. 4. 4. 1. TEK BİÇİM KOD

Bilgisayarlar sadece rakamlarla hareket ettiklerinden her karakteri algılayabilmek için de rakamlara ihtiyaç duymaktadırlar. Unicode'dan önce karakterleri tanımlamak için kullanılan yüzlerce farklı kodlama sistemi bulunmaktaydı. Ancak bunlar tüm karakterleri tanımlamak için yeterli olmadıkları gibi farklı kodlama sistemleri birbirleriyle iletişim kuramayarak çakışmalara ve karışıklıklara neden olmaktaydı. Çünkü farklı kodlama sistemleri farklı karakterleri tanımlamak için aynı numaralan kullanabiliyorlardı. Bununla birlikte, her bilgisayar ve özellikle de sunucular, birbirinden farklı tüm kodlama sistemlerini desteklemek zorundaydı. Veri aktarıldığında farklı kodlama sistemleri ve farklı platformlar veri aktarımı ya da paylaşımı sırasında verinin zarar görmesine, örneğin okunmaz halde iletilmesine neden oluyordu. Bu nedenle ortak olarak kullanılacak

¹²⁰ W3C XML in 10 points. (Çevrimiçi). Elektronik adres: <http://www.w3.org/KML/1999/KML-in-10-points.html>. 24 Ocak 2003.

¹²¹ Küçük, Soydal, s. 133.

platform, dil ya da programlardan bağımsız bir kodlama sistemi geliştirildi ve Unicode adı verildi.¹²²

Unicode standardı evrensel karakter kümesini tanımlar. Temel amacı dünyadaki tüm dilleri kapsayarak düz metin içeriğinde tam ve doğru kodlamayı sağlamaktır.

Günümüzde üçüncü versiyonu kullanımda olan Unicode dünyada kullanılan yazı tiplerinin çoğundaki çok sayıda karakteri kapsamaktadır. Ayrıca eski karakter kodlarıyla uyumlu çalışabilmesi için çok sayıda ek karakteri de bünyesinde bulundurmaktadır. Platform, program ya da dil ne olursa olsun tüm bu farklı karakterlerin kullanılabilmesi amacıyla, Unicode her karakter için tekil belirli timler (specification) sağlamaktadır.¹²³

Unicode aşağıdaki amaçlar için tasarlanmıştır. Bunlar:¹²⁴

- **Evrensel olma:** Metin değişiminde ulusal, uluslararası alanda ya da endüstri alanında kullanılan karakter kümelerini kapsayacak geniş bir repertuara sahip olmalıdır.
- **Etkin olma:** Düz metin dil bilgisi yönünden kolay incelenebilir durumdadır. Bir karakter serisinde herhangi bir noktadan karakter senkronizasyonu hızlı ve nettir.
- **Tekbiçim (uniform) olma:** Bir metindeki sabit bir karakter kodu etkin bir biçimde sıralama, tarama, görüntüleme ve düzeltme yapmayı mümkün kılar.
- **Açık olma:** Herhangi bir 16-bit değer daima aynı karakteri temsil eder.

¹²² Unicode. **What is Unicode?** (Çevrimiçi). Elektronik adres: <http://www.unicode.org/unicode/standard/WhatsUnicode.html>. 24 Ocak 2003.

¹²³ A. y.

¹²⁴ A. y.

2. 4. 4. 2. ASCII AMERİKAN BİLGİ DEĞİŞİM STANDART KODU

ASCII: her karakterin 0 ve 1 ile tanımlandığı 7-bitlik karakter setidir. İngilizce'deki ve bir çok Roma kökenli dildeki her harf bir ASCII koduyla temsil edilir. Örneğin A harfinin ASCII kodu 65'tir. Bir metin düzenleyicide yazı yazıyor-sanız, yazdığınız harfler bilgisayar işlemcisine gönderilmeden önce ASCII'ye dönüştürülmektedir.¹²⁵

Bir çok web sayfasında, sayfada olması istenilen bilgiyi almak için metne herhangi bir şey yapılmasına gerek yoktur. Ancak bilindiği gibi bir İngilizce klavyede yaklaşık 45 tuş bulunmaktadır. Bu rakam "shift" tuşu ile 90'a çıkar. ASCII ise, web sayfalarında kullanılacak 128 tekil karakteri kapsar. Aynı zamanda Latin dilinden 128 karakterlik bir küme kullanılabilir. Bu noktada özel karakterler devreye girmektedir. ASCII, işte çoğu klavye üzerinde olmayan bu karakterlerin özel kodlarla görüntülenebilmesine olanak tanır. ASCII metinleri karakter kümelerinin en mükemmelidir. Dünya üzerinde bulunan tüm dilleri ve bu dillere ait karakter kümelerini temsil edememekte, çok fazla eksik karakter bulunmaktadır. Örneğin ASCII kullanarak Rusça, Japonca gibi dillerde yazmak imkansızdır. Bu eksikliği gidermek için 16-bit karakter setinden oluşan ve 65 binden fazla karakter içeren yeni bir kodlama dili ortaya çıkarılmış ve Unicode adı verilmiştir.¹²⁶

2. 4. 5. İLETİŞİM STANDARTLARI

2. 4. 5. 1. TCP/IP İLETİM DENETİM PROTOKOLÜ/ İNTERNET PROTOKOLÜ

İletim Denetim Protokolü/Internet Protokolü olarak Türkçe literatüre yerleşen bu protokol, Internet'in temelini oluşturmaktadır. Internet, basit düşünülecek olursa, farklı

¹²⁵ Küçük, Soydal, s. 135.

¹²⁶J., Kymin, (2003) What is ASCII? And How Does it Relate to Web Development? (Çevrimiçi). Elektronik adres: <http://html.about.com/library/weekly/aa090800b.htm>. 24 Ocak 2003.

ortamlarda bulunan bilgisayarları ve dolayısıyla bilgi kaynaklarını, ikilemek ya da aktarmak yerine bunların iletişim ve paylaşım amacıyla birbirlerine bağlandığı çok büyük bir bilgi ağıdır. Bilgisayarları birbirlerine bağlamak ve aralarında başarılı bir şekilde iletişimin sürmesini sağlamak üzere bir takım kurallar ya da protokoller gerekmektedir. İnternet protokollerinin geneline TCP/IP adı verilmektedir.¹²⁷

2. 4. 5. 2. HİPERMETİN AKTARIM PROTOKOLÜ

Hipermetin Aktarım Protokolü olarak ifade edilen bu protokol bir belgenin ilgili bilgiler bulunan diğer belgelere bağlantısının olduğu hipermetin biçimli kaynakların İnternet aracılığıyla aktarımını destekleyen standart ve temel bir protokoldür.¹²⁸

HTTP, dosyalarının kolaylıkla değiş tokuş edilmesi için oldukça etkin ve hızlıdır. Bunun nedeni, HTTP'nin bağlantısız bir protokol olarak tanımlanmasıdır. Bağlantı temelli protokollerde (örneğin *FTP*) sunucuya bağlanıldığında dosya aktarılıp tamamlansa bile bağlantı devam etmektedir Bunun dezavantajı, çok sayıda açık bağlantısı bulunan bir sunucunun çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalacak olmasıdır. Bu nedenle aynı anda sunucuya bağlanacak makinelerin sayısına kısıtlama getirilmesi zorunludur. Bununla birlikte bağlantı temelli protokollerde, aynı anda birden fazla kullanıcının aynı makine üzerine bağlanarak işlemlerini yürütmesinden dolayı sistem kaynaklarının adeta gasp edilmesi söz konusudur.¹²⁹

2. 4. 5. 3. DOSYA AKTARIM PROTOKOLÜ

Dosya Aktarım Protokolü olarak adlandırılan FTP, İnternet'e bağlı bir bilgisayardan diğerine dosya aktarımına işlemidir.¹³⁰

¹²⁷ R., Tennant, J., Ober ve A. G., Lipow, **İnternet el kitabı**, Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, 1996, s. 15.

¹²⁸ Tennant, Aber ve Lipow, s. 105.

¹²⁹ Stanek, s. 9-10.

¹³⁰ Tennant, Aber ve Lipow, s. 77.

FTP Internet üzerinde dosya paylaşımının en kolay ve güvenli yoludur. Internet kullanıcıları fark etseler de etmeseler de çoğu zaman FTP'yi kullanmaktadırlar. Özellikle günümüzde oldukça popüler olan MP3 müzik dosyaları transfer etme, çevrimiçi oyunlara ve açık arttırmalara katılma gibi faaliyetlerin çoğunda kullanıcılar fark etmeseler de FTP kullanılmaktadır. Bununla birlikte, dosyaların kolaylıkla bir yerden diğerine aktarılması ya da geri taşınması, amatör ya da profesyonel web sayfası tasarımcılarının sayfalarını ilgili adreslere yüklemeleri sırasında FTP'yi oldukça çekici kılmaktadır. FTP siteleri çok geniş dolaplara benzetilmektedir. Depolarda kullanılan büyük dolapları yerleştiren eden kimseler dolapta yer alacak malzemeleri düzenler ve hangi çekmecenin diğer insanlara kilitli, hangilerinin açık olacağına karar verir; böylece örneğin bazı eşyalara ya da dosyalara herkes ulaşamaz. FTP için de aynı durum söz konusudur.¹³¹

2. 4. 5. 4. ISO 23950 (Z39.50) BİLGİ ERİŞİM HİZMET VE PROTOKOLÜ

ISO 23950 ya da daha yaygın kullanılan adıyla Z39.50, NISO (National Information Standards Organization) tarafından 1988 yılında geliştirilmiş bir bilgi erişim standardıdır. Z39.50'nin temel amacı, iki bilgisayarın bilgi erişim amaçlı olarak nasıl iletişim kurması gerektiğini tanımlamaktır. İstemci/sunucu (client server) model bilgisayar dilleriyle örtüşmektedir. Bu modelde, iki bilgisayarın yerine getirilmesi gereken işlev için kendine özgü görevleri vardır ve ikisi de karşılıklı bire bir ilişki içerisindedir. Z39.50'de tarama gerçekleştirme, soru gön- derme ve kayıtların sonuç olarak geri dönmesini talep etmeye yönelik olarak gerçekleştirilen iletişim işlevlerinde istemci "kaynak" (origin), sunucu kısmı ise "hedef" (target) olarak bilinmektedir. Bu, uzaktaki bilgisayarın veri tabanı ile kaynaşır ve kaynak sistemden gelen mesaja cevap verir (tarama sorgusuyla örtüşecek kayıtlar sağlanması örneğinde olduğu gibi).¹³²

¹³¹ FTP Planet (2003). FTP 101 - A Beginner's Guide. (Çevrimiçi), Elektronik adres: <http://www.ftp-planet.com/ftpresources/basics.htm>. 24 Ocak 2003.

¹³² **Walt Crawford, Technical standards: an introduction for libraries**, Boston: Walt Crawford, 1991, s. 262-264.

2. 4. 5. 5. ISO 10160/1 (Z39.63) KÜTÜPHANELERARASI ÖDÜNÇ VERME VERİ ELEMANLARI

Kütüphanelerarası Ödünç Verme Veri Elemanları olarak literatüre giren Z39.63 standardının ilk versiyonu 1989 yılında geliştirildi. Kütüphanelerarası ödünç verme, farklı yerlerdeki kütüphanelerden birinde bulunan materyalinin ya da kopya- sının o kütüphane tarafından talep eden başka bir kütüphane için erişilebilir kılması işlemi olarak tanımlanmaktadır. Bu, hem ödünç verme, hem de alma işlemlerini kapsayan bir uygulamadır. Z39.63 standardı, oluşturulan belli bir biçime dayanarak talep edilen materyallerin gönderilmesi ile ilgili bilgilerin, ödünç veren ve alan kurumlarla ilgili bilgilerin ve bunların cevaplarının hızlı ve düzgün bir biçimde düzenlenmesini sağlar. Aynı zamanda gerekli terminolojiyi tanımlar ve zorunlu (mandatory), zorunlu/duruma bağlı (mandatory/conditional), önerilen (recommended) ve seçmeli (optional) şeklinde veri elemanları önerir.¹³³

2. 5. ULUSLARARASI NİTELİK KAZANMIŞ BİLGİ ve BELGE MERKEZİ STANDARTLARI

Bilgi ve belge merkezleri alanında uluslararası niteliğe sahip olan standartların sayısı fazla olmamakla birlikte, uluslararası bir nitelik kazanmış bazı standartlar üzerinde durmak istiyorum. Bu standartlar sırasıyla, **ISBD (International Standard Bibliographic Description)** Uluslararası Standart Bibliyografik Niteleme, **ISBN (International Standard Book Number)** Uluslararası Standart Kitap Numarası, **ISDS (International Serials Data System)** Uluslararası Süreli Yayınlar Veri Sistemi ve **ISO-15489-1: (International Records Management Standard)** Uluslararası Belge Yönetim Standardı'ndan oluşmaktadır.

¹³³ A. e., s. 63.

2. 5. 1. ISBD (International Standard Bibliographic Description)

IFLA 1969'da Kopenhag'da düzenlediği “Kataloglama Uzmanları Toplantısı”nda alınan kararlar doğrultusunda yaptığı çalışmalarla kataloglamada standartlaşmayı bir adım daha ileriye götürmüştür. Bu çalışmalardan en dikkate değer olanı UBC (Evrensel Bibliyografik Denetleme) programınca gerçekleştirilen ISBD (International Standard Bibliographic Description) çalışmalarıdır. Bu standart niteleme çalışmaları dünya çapında bir çok ülke tarafından kabul edilmiş ve kataloglama kurallarına yansıtılmıştır. Bunlar kütüphaneler ve ulusal bibliyografyalarda da kullanılmıştır.

Amacı;

- Kataloglama, bibliyografya, dokümantasyon ve bilgi bilim alanındaki materyallerin nitelendirilmesine ilişkin çalışmalarda birlik sağlayarak “Uluslararası Bibliyografik Denetlemeyi” gerçekleştirmek,
- Yayın, doküman ve başka materyallere ilişkin verilerin bilgisayarla işlenmesini sağlayıcı bir ortamın oluşturulmasıdır.¹³⁴

Değişik yayın türleri için ayrı ayrı oluşturulan ISBD'ler genel ISBD plan taslağına dayanmaktadır. Buna göre bir bibliyografik bilgede bulunması gerekli alanlar, veri bildirim topluluklarına ayrılmaktadır. Bu alan ve veri bildirimleri ISBD'lerin belirlediği sıra içinde sunulmakta ve önlerine özel anlam yüklenmiş noktalama işaretleri ile gösterilmektedir.

ISBD'lerde öngörülen alanlar yedi ana bölüme ayrılmıştır. Bunlar;

- Eser adı ve sorumluluk bildirim
- Basım bildirim alanı (Edition)
- Yayın bildirim alanı (Imprint)
- Ölçüştürüm alanı (Collation)
- Dizi alanı (Series)

¹³⁴ Doğan Atılğan, “Kataloglamada Standartlaşma”, **Türk Kütüphaneciliği**, C. 1, No. 2, 1987, 73-74.

- Notlar alanı
- ISBN, ciltleme, ve fiyat alanıdır.¹³⁵

2. 5. 2. ISBN (International Standard Book Number)

Uluslararası Standart Kitap Numarası: kitapların numaralandırılmasında kullanılan uluslararası bir sistemdir. Bazı yayınevleri, bir yüzyıldan daha fazla zamandan beri yayınladıkları kitapla numara vermekteydiler; ancak, büyük yayınevleri, 1960'11 yıllarda, yönetim ve dağıtım işlemlerinde bilgisayar kullanmaya başlayınca, her kitaba, bilgisayar işlemleri için kullanıma elverişli ünük ve basit bir kimlik numarası vermek ivedilik kazandı. Bu kitap numaralama sistemi, ilk önce, 1967 yılında, İngiltere'de kullanılmaya başlandı; ertesı yıl Amerika Birleşik Devletleri'nde ve daha sonra Almanya ve Fransızca konuşulan Batı Avrupa ülkelerinde sistemin kullanımı yaygınlaştı. ISBN, bugün, uluslararası bir sistem niteliği kazanmıştır.¹³⁶

ISBN, dört grup halinde düzenlenmiş on haneden oluşur; her grup arasında tire veya boşluk vardır. Birinci grup, yayınevinin ait olduğu grubu simgeler; ikinci grup yayınevini, üçüncü grup ise belirli bir kitabı gösterir; son hane, ISBN'nin doğruluğunu otomatik olarak denetleyen kontrol numarasıdır. Yayınevinin üretim miktarı arttıkça. grup ve yayınevi numaralarında kullanılan hane sayısı azalır; amaç kitapların kendileri için maksimum sayıda hane ayırmaktır. Sistemin eşgüdümü, Berlin'de bulunan bir uluslararası kurum tarafından sağlanır. Bu kurumun amacı; uluslararası bir danışma komitesinin yardımı ile sistemi tanıtmak. geliştirmek ve yönetmek; elkitapları ve kılavuzlar hazırlamak; sistemin uygulanması konusunda tavsiyede bulunmak ve denetlemek; grupları temsil eden kuruluşlara kimlik numarası vermek ve bu numaralan mevcut veri tabanına dahil etmektir.¹³⁷

¹³⁵ Claire Guinchat, Michel Menou, a. e., s. 82.

¹³⁶ A. e., s. 271-272.

¹³⁷ A. e., a. y.

2. 5. 3. ISDS (International Serials Data System)

Uluslararası Süreli Yayınlar Veri Sistemi: 1970'li yılların başlarında, UNISIST Programı'nın bir parçası olarak, kuruldu. Sistemin hedefleri: süreli yayınların saptanması için gerekli bütün verileri kapsayan bir uluslararası kütük oluşturmak ve onun güncelliğini korumak; her bir süreli yayının kimliğini kesin olarak belirleyebilmek için uluslararası standart kodları (ISSN-International Standard Serial Number) geliştirmek ve kullanımını teşvik etmek; süreli yayınlar içinde yer alan bilimsel ve teknik bilgilerin erişimini kolaylaştırmak; bu verilerin bütün ülkelere, kurumlara ve bireylere ulaştırılmasını sağlamak; kütüphaneler, ikincil bilgi hizmetleri, yayınevleri ve uluslararası kuruluşlar arasında bir iletişim ağı kurmak; süreli yayınlarla ilgili olarak bibliyografik tanımlar, iletişim formatları ve bilgi değişimi için uluslararası standartları geliştirmektir.¹³⁸

Veri tabanı, başlangıçta 25.000 kayıtlan oluşurken, şu andaki kayıt sayısı 50.000 dolayındadır. Bu kayıtlarda, örneğin şu bilgiler bulunur: kayıt tarihi, sorumlu merkezin kodu, ISSN, ilk yayın tarihi, yayınlandığı ülke, özgün başlıkta kullanılan alfabe, anahtar başlık, diğer başlıklar, yayınevi, v.b. Uluslararası Merkez, iki ayda bir bülten yayınlar ve önceki sayıdan sonraki dönem içinde sisteme giren bütün yeni kayıtları ayrıntılı olarak verir; bülten ve rehber hem basılı, hem makinece okunabilir biçimlerde üretilir ve kullanıma sunulur; mikroform biçiminde üretim için hazırlıklara sürdürülmektedir. Her altı ayda bir, ISO'nun kısaltılmış süreli yayın başlıkları listesinde bir ek yayınlar.¹³⁹

2. 5. 4. ISO-15489: (International Records Management Standard)

Belge yönetimi, kurumlarda verimliliği artırma, kurumun iş ve işlemlerini gösterme, yasal dayanak oluşturma, geleceğin arşiv belgelerini güvence altına alma ve arşiv kurumlarının oluşmasını sağlama, kurumlarda bilgi yönetimi gerçekleştirme

¹³⁸ A. e., s. 268-269.

¹³⁹ A. e., a. y.

etkinliklerinin tam ortasında yer almaktadır. Zira "belge yönetiminin, bilgi yönetimine giden asfalt yol olarak tanımlanması da buradan kaynaklanmaktadır.¹⁴⁰

Kurumlar için bu denli önemli olan bir çalışma alanının uluslararası bir standarda kavuşması, kurumlara belge sorunlarını çözmeye kılavuz olurken, bu alanda çalışanlara da önemli bir dayanak oluşturmaktadır.

ISO 15489-1: Enformasyon ve Dokümantasyon - Belge Yönetimi- 1. Bölüm: Genel (Information and ocumentation - Records Management – Part 1: General)' ve ISO/TR 15489-2: Enformasyon ve Dokümantasyon - Belge Yönetimi- 2. Bölüm: Klavuz (Information and ocumentation - Records Management - Part 2: Guidelines) kısaca 'Uluslararası Belge Yönetim Standardı' olarak nitelendirebileceğimiz bu çalışmalar, belge yönetim yaklaşımının tüm yönlerini kapsamayı amaçlayan ve belge yönetiminin ana çerçevesini çizerek, belge yönetimine evrensel bir boyut kazandırmaya yönelik önemli bir doküman olarak ortaya çıkmıştır.¹⁴¹

Bir kurum bünyesindeki belgelerin yönetimine yönelik sistematik ve planlı bir yaklaşım getiren bu standart, kurumun gerek ürettiği gerekse kabul ettiği belgelerin hem niceliği hem de niteliği üzerinde kontrol sağlamayı amaçlamaktadır. Öyle ki, kurumlarda oluşan (üretilen ve kabul edilen) belge ve bilgilerin kurumların etkinliklerinde kullanımının yanı sıra, müşterilerin ve vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayacak etkinlikte kullanımını, ihtiyaç duyulmayan bilgilerin kolaylıkla imhasını gerçekleştirerek, nitelikli ve işlevlerini yerine getiren bir milli arşive doğru gidişi sağlayacaktır.

ISO'nun 2001'de yayımladığı ISO 15489 Uluslararası Belge Yönetim Standardı önemli ölçüde' Avustralya Milli Belge Yönetim Standardı AS 4390-1996' esas alınarak hazırlanmıştır. Bunun üzerine Avustralya AS 4390'1 Mart 2002'de geri çekerek, yerine AS

¹⁴⁰ Fahrettin Özdemirci, "İlk Uluslararası Belge Yönetim Standardı: Ülkemiz Açısından Bir Değerlendirme = The First International Records Managemet Standard: A Point of View, **Türk Kütüphaneciliği**, (Çevirimiçi) <http://www.kutuphaneci.org.tr/fulltext> 15.05.2003.

¹⁴¹ A. y.

ISO 15489'u kabul etmiştir. AS ISO 15489'un her iki bölümü de Avustralya'da uygulanmak üzere Avustralya Milli Arşivi tarafından da onaylanmıştır.¹⁴²

2. 6. BİLGİ ve BELGE MERKEZLERİNDE, STANDART/ VERİMLİLİK İLİŞKİSİ

Dünyanın yeniden yapılandığı, sürekli gelişmelerin yaşandığı 21. yüzyıl dijital çağında, küresel kalite anlayışında ve standartlaşmada teknolojik ilerlemeler her gün biraz daha yol kat etmektedir. İşte bu noktada standart ve kalite olgusu, hizmet sektöründeki verimliliğin öncülleri olmaktadır.

Bilgi-belge merkezlerinde standartlaşmaya gidildiği takdirde, maliyetlerin düşmesiyle birlikte verim de artacaktır. Bununla birlikte, işlemler belirgin bir hale gelecek; algılanan hizmetle beklenen hizmet arasındaki fark minimum düzeye inecek; kullanıcı tatmini maksimum düzeye çıkacak; tatminsizliklerin nedeni belirlenecek ve ilk defada doğru hizmet verme oranı yükselecektir.

Bilgi-belge merkezleri arasında işbirliğinin zorunlu hale gelmiş olması, standartların önemini arttırmaktadır. Standartlar, bilgi-belge merkezlerinin, donanımını, dokümantasyon ürünlerini ve zihinsel işlemlerini etkiler; kullandıkları yöntemleri, teknikleri basitleştirir ve iyileştirir; üretilen hizmetler ve bilgi ürünleri arasında uyum sağlar. Standartlar, dokümantasyon işlemlerini hızlandırır, maliyeti düşürür, gecikmeleri önler, verimliliği artırır ve bilgi ve belge değişimine olanak verir.¹⁴³

Standartlar ile ilgili gelişmeler, bilgiye erişimi kolaylaştırmakta ve kullanıcıların gerçek bir kütüphane hizmetinden yararlanmasına büyük katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda standartlar, kütüphane personelinin, kütüphanedeki hizmetleri sağlıklı bir şekilde yürütmesine de büyük bir destek olmaktadır.

¹⁴² National Archives of Australia, "Australian standart for records management – AS ISO 15489", (Çevirimiçi) <http://www.naa.gov.au/recordkeeping/rkpubs/advice58.html>, 12.02.2003.

¹⁴³ Guinchat, Menou, s. 284.

Standartların her biri, birbiriyle ilişkili geniş bir bilgi-belge merkezi hizmeti alanının sadece bir parçasıdır ve gerek değişik ülkelerdeki benzer kütüphane türleri için oluşturulan standartlar alanında, gerekse aynı ülkelerdeki farklı kütüphane türleri için geçerli olan standartlar arasında ortak bir anlayış, belirli bir uyum bulunmaktadır; hangi ülke ve hangi kütüphane olursa olsun, bütün standartların çıkış noktası aynıdır. Bu da “İyi Kütüphane Hizmeti”dir. Dünyanın her yerinde kütüphane standartları “İyi Kütüphane Hizmeti”nin temel ilkelerini yansıtır.¹⁴⁴

Bibliyografik bilgilere kolay ve evrensel olarak ulaşma gereksinimi, bilgi ve belge merkezleri arasında işbirliğinin gelişmesi, standartlaşmayı zorunlu hale getirmiştir. Standartlaşma, başlangıçta ulusal düzeyde ve belirli bir dil için getirilmiştir. Pek çok ülkede standartlar ve kurallar meslek komiteleri tarafından hazırlanmış ve uygulanması sağlanmıştır. Bu kurallar ve onların biçimsel olarak sunulması, uluslararası formatların ve standartların doğmasına ve yaygınlaşmasına neden olmuştur.

2. 7. BİLGİ ve BELGE MERKEZLERİNDE, STANDART/MALİYET İLİŞKİSİ

Standart/maliyet ilişkisini belirlerken maliyet analizi yapılmaksızın standartların, işletmelerin ve bilgi ve belge merkezlerinin üretim ve hizmet kalitesine ne derece etki edebileceği ortaya konulmuştur. Daha önce standartların yararları belirtilirken, “standartların maliyeti düşürürken aynı zamanda verimliliği arttırdığı” belirtilmiştir. Bu doğrudan hareketle standartların kar ve hizmet amaçlı işletmeler ve kurumlar için çok önemli bir gereksinim olduğu söylenebilir.

Standartlar, üretimde uygun boyut, hammadde ve tolerans aralıklarını belirlerken, hizmet sektöründe de uygun hizmet aralıklarını belirlemektedir. Bu açıdan bakıldığında, üretimde malzeme kullanımında tasarruf sağlayacağı gibi hizmet sektöründe de zaman

¹⁴⁴ Withers, s. 7.

emek ve zaman kaybını engellediğinden maliyetler düşecektir. Standartlar uygulandığında üretim ve hizmet sektörlerinin maliyetleri açısından aşağıdaki yararları sağlar.¹⁴⁵

- Standartlar ve standartlaşma, işgücü verimliliğini olumlu yönde etkileyerek, maliyetlerin düşmesini ve üretim miktarının artmasını sağlar.
- Standartlaşma, modern üretim teknikleri ile yığın halinde üretimin verimliliğini artırır. Dolayısıyla daha düşük maliyetle ürün üretilmesini, tüketiciye de standartlara uygun, kaliteli ve ucuz ürün sunulmasını sağlar.
- Standartlaşmanın amaçlarından biri olan basitleştirme sayesinde, üretim sırasında yerine getirilen işlerin kolaylaşması maliyetin düşmesini sağlar.
- Üretim faktörlerinin tamamı açısından bakıldığında, hammadde, işgücü ve sermayenin kullanılmasında standartların ve standartlaşmanın büyük bir payı vardır.

Bilgi ve belge merkezlerinin maliyetlerini analiz çabasıyla yapılan bir araştırmada, maliyetlerin düşürülmesinin bir yolunun da standartlar ve standartlaşma olduğu belirtilmiştir.

Bilgi ve belge merkezlerinde kullanılan her türlü materyalde standartlaşmaya gidilmesi ile, bir yandan benzer iş ve hizmetlerde birlik, kolaylık ve hız sağlanacak; öte yandan yapılan materyalin sayıca artması ile mal olmuş değerleri düşebilecek, böylelikle materyaller daha ucuza elde edilmiş olacaktır.¹⁴⁶

Bilimsel ve teknik bilgi alanında standartlaşma, en az diğer alanlardaki kadar önemlidir. Bilgi merkezleri arasında işbirliğinin zorunlu hale gelmiş olması, standartların ve standartlaşmanın önemini arttırmaktadır. Standartlar, bilgi merkezlerinin donanımlarını, tüm belgesel ürünlerini ve işlemlerini etkiler; üretilen hizmetler ve bilgi

¹⁴⁵ Orhan Küçük, a. e., s. 36-37.

¹⁴⁶ “Kütüphane Malzemesinde Standartlaşmaya Doğru”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, C.28, No. 1, 1969, s. 1.

ürünleri arasında uyum sağlar. Standartlar, bilgi merkezlerinin işlemlerini hızlandırırken, maliyeti düşürür, verimliliği artırır ve bilgi ve belge değişimine olanak verir.¹⁴⁷

Standartlar ve standartlaşma üretim ve hizmet sektöründe çalışmalar yürüten işletmelerin ve kurumların maliyetlerini yükseltmeden, kaliteli ürün ve hizmet vermelerine etki etmekte aynı zamanda bu kurumların çalışmaları sonucunda verimliliğini de arttırmaktadır. Bilgi ve belge merkezlerinin de standartlaşması sonucunda, her hizmet ucunda standartlarla verilen kaliteli bir hizmetin maliyetinde düşme görülebilecektir. Aksi halde hem zamandan, hem emekten ve hem de mali kaynaklardan kayıplar yaşanacaktır.

2. 8. TÜRKİYE'DE DURUM

Bilgi ve belge merkezi standartları konusunda uluslararası alanda önemli adımlar atılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştır. MARC, UNIMARC ve diğer standartlara bakıldığında bugün bu standartların bir çok ülkede etkin bir şekilde kullanıldıkları görülmektedir. Yukarıda sözü edilen standartlar açısından bakıldığında ülkemizdeki durum istenilen düzeyde olmasa da bazı çalışmalar yapılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığının desteğiyle 1988'de yapılan Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma adlı komite toplantıları, İngilizce'den çevirisi yapılan Withers'ın Kütüphane Hizmeti Standartları adlı kitabı, IFLA Halk Kütüphaneleri hizmet kılavuzu ve son yıllarda çokça konuşulan Pulman ve Calimera projeleri standartlarla ilgili ülkemizde yapılan çalışmalardır.

Ülkemizde standartlaşma çalışmalarını yürüten TSE'nin ISO'dan çevirmiş olduğu bir dizi standart olduğu halde bu standartlar kütüphaneciler tarafından pek de ilgi görmemiştir.(TSE'nin çevirdiği ve yayınladığı bilgi ve belge merkezi standartları **ek 2**'de sunulmuştur). Özellikle MARC formatı hakkında 1984'ten bu yana başlayan tartışmalar ve araştırmalar olduğu halde TSE'nin ISO'dan çevirdiği ve MARC formatının standardı olan **ISO 2709** numaralı standart pek az bilinmektedir. **“TS 2733/Nisan1977. Türk Standartları. Dokümantasyon: Miknatışlı Şerit Üzerinde Bibliyografik Değişim**

¹⁴⁷ Claire Guinchat, Michel Menou, a. e., s. 284.

Biçimi” adıyla 28 Nisan 1977’de çevrilen ve yayınlanan bu standardın zorunlu olmaması ve bilgi sisteminin oluşturulmasına yönelik bir politikanın olmaması nedeniyle standart hiç rağbet görmemiştir.¹⁴⁸

Ülkemizde bilgi teknolojilerinin bilgi ve belge merkezlerinde uygulamaya girmesiyle birlikte bir çok merkez hemen bu teknolojiyi edinmiş ve hizmetlerini daha çok bilgisayar destekli vermeye başlamıştır. Fakat, belirli standartlar doğrultusunda oluşturulmamış olan otomasyon sistemleri maalesef kütüphanelerarası işbirliği çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Kütüphane otomasyonunun ilk yıllarında gözlemlenen hatalı yaklaşımlar görülmektedir. Bir çok kütüphane bilgisayar yanılığına yakalanmış ve sistemlerindeki sorunları çözmeden, gerekli olurluk çalışmalarını yapmadan donanım satın almakta ve yerel olarak yazılım geliştirmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte standartlar tamamıyla göz ardı edilmektedir. Bunun doğal sonucu olarak, birbiriyle uyumluluğu sağlanamayacak sistemlerin giderek artmaktadır.¹⁴⁹

Ülkemizde bilgi ve belge merkezlerine yönelik standartlar ve standartlaşma çalışmalarının henüz etkili bir şekilde yapılamamasının nedenleri acaba nedir? Daha önce bu konuda yapılan bir araştırmada, Türkiye’deki bu çalışmaların çok yavaş ilerlemesinin nedeni belirtilmiştir. “Türkiye’de ulusal kütüphanecilik politikasının olmayışı ve kütüphaneciliğe yön verecek bir otoritenin bulunmayışı bu sonucu doğurmaktadır. Bu yüzden, ne kütüphanelere ilişkin standartlar ortaya konulabilmiş, ne de konuyla ilgili mevzuat hazırlanabilmiştir.”¹⁵⁰

Farklı bir kaynakta da yine yaptırım gücü bulunan bir otoriteye değinilmiştir. Türkiye’de bilgi aktarımı, bilgi depoları(kütüphane ve benzerleri) konularında normları ve standartları belirleyecek, kütüphane, dokümantasyon, arşiv sorunlarını ulusal planda ele alacak yaptırım gücü ve olanakları bulunan, tercihen Başbakanlık’a bağlı, üst düzeyde,

¹⁴⁸ T.S.E. TÜRK STANDARTLARI. **Dokümantasyon: Mıknatıslı Şerit Üzerinde Bibliyografik Bilgi Değişim Biçimi**. Ankara: TSE, 1977.

¹⁴⁹ Mehmet Emin Küçük, “Bilgisayara Dayalı Kataloqlama ve TÜRKMARÇ ” **Kütüphane-Enformasyon-Arşiv Alanında Yeni Teknolojiler ve TÜRKMARÇ Sempozyumu Bildirileri Metinleri** içinde, yay. haz. Hasan S. Keseroğlu, İstanbul: TKD İstanbul Şubesi, 1991, s. 197.

¹⁵⁰ Ahmet Çelik, “Standartlaşma ve Kütüphanecilikte Yetkili Organ Sorunu” s. 84.

sürekli bir planlama ve koordinasyon konseyine gereksinim vardır. Böyle bir ulusal konsey, çeşitli kütüphane türlerine yönelik ayrı ayrı çalışmaların, gelip geçici toplantıların, rastlantı olarak ortaya çıkabilecek perakende raporların hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceği bir bütünlüğü, sürekliliği ve uygulamalara geçebilme gücünü beraberinde beraberinde getirecektir.¹⁵¹

Ülkemizdeki bilgi ve belge merkezlerinin sorunlarının çözümlenemeyişindeki nedenlerden dolayı etkin, verimli ve kaliteli bir hizmet verilememesine neden olmaktadır. Bilgi ve belge merkezlerinin tüm sorunlarının yanında standartlar ve standartlaşma konusu da bu durumdan olumsuz olarak etkilenmektedir. Bu yüzden, ülkemizdeki bilgi ve belge merkezlerine yeni bir vizyon kazandıracak ve bu merkezlerin sorunlarını ulusal düzeyde tartışıp, çözümlenecek bir organın oluşturulması gerekmektedir.

Şimdi Türkiye'deki genel durumu İstanbul ili sınırları içindeki üniversite kütüphanelerine bağlı olarak daha ayrıntılı ele alabiliriz. Bir sonraki bölümde İstanbul üniversite kütüphanelerinin standartlarla olan ilişkisini bir anket yoluyla değerlendirebiliriz.

¹⁵¹ Jale Baysal, "Sayın Titiz'e Sesleniş" **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1987, s. 2.

III. BÖLÜM: BİLGİ ve BELGE MERKEZİ STANDARTLARI KONUSUNDA İSTABUL ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİ ÇALIŞANLARI İLE YAPILAN BİR ANKET ÇALIŞMASI VE SONUÇLARI

3. 1. UYGULAMANIN AMACI VE İSTATİSTİKSEL ÇÖZÜMLEME

Ülkemizde çağdaş kütüphaneciliğin gereksinimlerinden olan standartlar ve standartlaşma, bir çok kurumda henüz yaygınlaşmadığı, gibi kütüphanelerimizde de tam anlamıyla uygulanamamaktadır. Bunun nedenleri arasında, TSE'nin ulusal bir otorite olarak etkin bir şekilde çalışmaması ve kütüphaneciliği temsil eden yetkili bir organın olmaması sayılabilir. Ülkemizde bir çok kütüphanede yeterli donanım ve elverişli ortamın olmasına karşın, standartlaşma eksikliğinden dolayı, verilen hizmetin kalitesi ölçülememektedir.

Bu uygulamanın amacı, örnek olarak, İstanbul'daki üniversite kütüphanecilerinin standartlar ve standartlaşma konusundaki algılarını ve uygulamalarını ölçmektir. Bugün ülkemizde standartların tam anlamıyla uygulamada olmamasının nedeni, uygulayıcıların yeterli düzeyde etkin olmamasıdır. Ana uygulamanın üniversite kütüphanelerinde gerçekleştirilmesinin nedeni de, bu kütüphane türünün, hem teknoloji hem de hizmet anlamında standartlaşmaya daha yakın olmasıdır.

Uygulamada, rasgele örneklem yoluyla, istatistiksel bir çözümleme yapılmıştır. Uygulamanın ana kütlesi, İstanbul' da bulunan 19 üniversite kütüphanesinde çalışan, sayıları yaklaşık 290 olan, fakat ulaşılabilen 100 üniversite kütüphanecisidir. İstanbul'daki durumu saptamak için yapılan bu anket çalışmasına yeterli düzeyde katılımın olmaması bu anketin sadece küçük bir kütleyle yapılmasına neden olmuştur. Tüm iletişim araçlarının yoğun olarak kullanılmasına rağmen bu anket çalışması meslektaşlarımız tarafından yeterli ilgiyi görememiştir.10 üniversiteyi kapsayan bu çalışmada deneklerden alınan yanıt sayısı 15'tir. Dolayısıyla, % 10'luk bir örneklem yakalamak amacıyla,

istatistiksel çözümlenmeye konu olacak veriler, anket yoluyla 15 denekten toplanmıştır. Uygulamada yanıt alınan üniversiteler ve katılımcı sayıları; **Boğaziçi Üniversitesi** (2 kişi), **İstanbul Üniversitesi** (2 kişi), **Yıldız Teknik Üniversitesi** (1 kişi), **Marmara Üniversitesi** (1 kişi), **Bahçeşehir Üniversitesi** (2 kişi), **Beykent Üniversitesi** (2 kişi), **Fatih Üniversitesi** (1 kişi), **İstanbul Bilgi Üniversitesi** (2 kişi), **Kültür Üniversitesi** (1 kişi), **Kadir Has Üniversitesi** (1 kişi), uygulamaya katılmayan üniversiteler; **Koç Üniversitesi**, **Sabancı Üniversitesi**, **Mimar Sinan Üniversitesi**, **Gebze İleri teknoloji Enstitüsü**, **Yeditepe Üniversitesi**, **Maltepe Üniversitesi**, **Işık Üniversitesi**, **Doğuş Üniversitesi** (Uygulanan anket formu ek'te sunulmuştur.)

Çözümleme öncesi yapılan olgu saptamaları:

- MARC standardının tarihi belirtilmemiştir. Ayrıca denekler MARC standardı hakkında yeterli bilgi sahibi değiller. Deneklerin elinde orijinal MARC standardı olmadığı için denekler MARC'ı sadece kullandıkları program aracılığıyla bilmektedirler.
- AAKK2 tüm denekler bilmektedir, buna karşın AAKK2'nin kaçınıcı edisyon ve revizyon olduğunu belirten olmamıştır.(2002)
- Dewey 20. basım, tek Türkçe kaynak olduğu için tüm denekler tarafından bilinmektedir.
- Denekler kataloglama ve sınıflama kurallarında “organize olmuş bilgiye ulaşmak ve uluslararası standartlara uygunluk için” standartlaşmanın önemine inanmaktadır.
- Kimi denekler AAKK2'yi kataloglama standardı olarak algılamadıkları tespit edilmiştir.

- Sınıflama ve yerleştirme konularında da algı bozukluğunun olduğu gözlenmiştir. Çünkü denekler, sınıflama yaparken aslında bir yerleştirme sistemi olan fakat ülkemizde yanlış kullanılan Dewey’i kullandıklarını belirtmişlerdir.
- Kimi denekler, standartları kütüphanelerinde kullanmadıklarını belirttikleri halde, çalıştıkları kurumlarda belirli bir standart politikasının olduğunu belirtmiştir.
- Kullanılan standartlar A.B.D. ve İngiltere standartlarıdır.
- Bilgi ve belge merkezleriyle ilgili Türkiye’de yayınlanmış TSE standartlarından söz edilmemiştir.
- Deneklerden sadece biri ISO standartlarından söz etmiştir.

MARC Standardını Kullanıyoruz diyenlerin MARC özelliklerini kullanımları:

Frekans Tablosu

MARC

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Hayır	12	80,0	80,0	80,0
Evet	3	20,0	20,0	100,0
Toplam	15	100,0	100,0	

- 15 kütüphaneden sadece 3 tanesi MARC’ı kullanmaktadır. Bu saptama geri kalan 13 kütüphanenin MARC’ı kullanmadığını göstermektedir. Yüzde olarak ifade edecek olursak % 20 lik bir dilimin MARC standardını hizmetlerinde kullandıkları ortaya çıkmaktadır.

MARC_KATALOGLAMA

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Hayır	4	26,7	26,7	26,7
Evet	11	73,3	73,3	100,0
Toplam	15	100,0	100,0	

- Ancak bu kütüphanelerden 11 tanesi yani % 73,3’lük dilim içine girenler, MARC standardını hiç kullanmadığını ifade ettiği halde, kataloglamada MARC kullanmaktadır. Bu da bir çelişki olarak

karşımıza çıkmaktadır. Bu çelişkinin nedeni MARC hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaktan kaynaklanmaktadır.

MARC_SINIFLAMA

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Hayır	9	60,0	60,0	60,0
Evet	6	40,0	40,0	100,0
Toplam	15	100,0	100,0	

- Yine üstteki duruma benzer bir durum sınıflamada da karşımıza çıkmaktadır. Kütüphanelerden 6 tanesi yani % 40'lık dilim içine girenler 1 MARC standardını hiç kullanmadıklarını ifade ettikleri halde, sınıflamada MARC kullanmaktadır.

MARC_TARAMA

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Hayır	7	46,7	46,7	46,7
Evet	8	53,3	53,3	100,0
Toplam	15	100,0	100,0	

- Kütüphanelerden 8 tanesi % 53,3'lük dilim içinde yer alanlar MARC standardını hiç kullanmadıklarını ifade ettikleri halde, taramada MARC kullanmaktadırlar. Bu durum yukarıda belirtilen nedenden kaynaklanmaktadır.

MARC_BİBLİYOGRAFİK VERİ DEĞİŞİMİ

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Hayır	5	33,3	33,3	33,3
Evet	10	66,7	66,7	100,0
Toplam	15	100,0	100,0	

- Kütüphanelerden 10 tanesi % 66,7' lik dilim içine girenler MARC standardını hiç kullanmadıklarını ifade ettikleri halde, bibliyografik veri değişiminde MARC kullanmaktadır.

MARC_BİLGİ ERİŞİMİ

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Hayır	6	40,0	40,0	40,0
Evet	9	60,0	60,0	100,0
Toplam	15	100,0	100,0	

- Kütüphanelerden 9 tanesi % 60'lık dilim içinde yer alanlar MARC standardını hiç kullanmadıklarını ifade ettikleri halde, bibliyografik erişimde MARC kullanmaktadırlar. MARC standardı hakkındaki

yetersiz bilgi bu anketin değerlendirilmesinden sonra böyle çelişkili sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

AAKK2 ile kataloglama standardı olarak bildirilen isimler:

Frekans Tablosu

AAKK2

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli Hayır	10	66,7	66,7	66,7
Evet	5	33,3	33,3	100,0
Toplam	15	100,0	100,0	

- Kütüphanelerden 5 tanesi yani % 33'ü kataloglamada AAKK2'yi kullandığını belirtmiştir. Bu saptamama bir hayli ilginç, çünkü ülkemizde yaygın olarak kataloglamada kullanılan AAKK2'nin 15 kütüphaneden sadece 5'inde kullanılması garipsenecek bir durum.

KATALOG_İSİM

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	4	26,7	26,7	26,7
A2	7	46,7	46,7	73,3
M LC	1	6,7	6,7	80,0
MARC	3	20,0	20,0	100,0
Toplam	15	100,0	100,0	

- Kataloglama standardı ismi olarak, % 46,7 AAKK2, % 6,7 MARC ve LC, % 20 MARC isimleri belirtilmiştir. Yukarıdaki tablonun tersine bu kez 7 kütüphane AAKK2'yi kullandıklarını söylemektedir. Bu tablo yine kataloglama konusunda da algı bozukluğunun olduğunu göstermektedir.

Not: Yukarıdaki istatistiksel çözümleme kataloglama ve sınıflama standartlarına yöneliktir.

3. 2. ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Ankete katılan denekleri cevapları değerlendirilerek aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlar:

1. Deneklerin tümü bilgi ve belge merkezleri alanında standartlaşmanın ve standartların önemine inanmaktadır. Deneklerin özgün ifadeleri doğrultusunda; standartlaşmanın kurum ve kuruluşları kişilere bağımlı olmaktan kurtardığı; kütüphanelerarası işbirliği için zorunlu olduğu; zaman, emek ve maliyet kaybını engellediği söylenebilir.
2. Deneklerin çalıştıkları kurumlarda belirli standartlar kullanılmaktadır. Kullanılan standartlar kataloglama ve sınıflama standartlarıdır. Deneklerin bu standartları kullanmalarının amacı uluslararası uygunluktur.
3. Alınan cevaplara göre ülkemizdeki bilgi ve belge merkezlerinde standart politikası yoktur. Fakat, deneklerden bazıları çalıştıkları kurumlarda standart politikalarının olduğunu belirtmiştir.
4. Deneklerin tümü standartların ve standartlaşmanın hizmetlerin verimliliğini ve kalitesini arttırdığına inanmaktadır. Bunun nedenini ise; standartların bilgiye doğru, kolay ve hızlı erişimi sağlaması; ülkemizdeki bilgi ve belge merkezlerinin içinde buldukları hantal yapıdan standartlar aracılığıyla kurtulabilecekleri; Avrupa Birliği ile entegrasyon için gerekli olduğu belirtilmiştir.
5. Tam anlamıyla standartlaşmamış kurumlarda çalıştıkları halde denekler, iş ve işlemleri basitleştirmesinden dolayı standartların maliyetleri düşüreceğini belirtmişlerdir.
6. Kataloglama, sınıflama, kütüphanelerarası işbirliği ve bilgi erişim standartlarının uluslararası entegrasyon için önemli olduğu belirtilmiştir.

7. Kütüphanecilik ve Dokümantasyon ile ilgili ISO'dan çevrilen TSE standartları hakkında deneklerden bir yanıt alınamamıştır. Bu durum, kütüphanecilerin bu standartlar hakkında gerekli bilgiye sahip olmadıklarını ortaya çıkarmıştır.
8. İstanbul'daki üniversite kütüphaneleri tarafından genel olarak kullanılan kataloglama standardı AAKK2'dir.
9. Sınıflama standardı olarak öne çıkan standartlar LC ve DOS'tur.
10. Yerleştirmede kullanılan standartlar EOS, LC ve DOS'tur.
11. Bilgi erişiminde kullanılan standart MARC standardıdır.
12. Bibliyografik veri değişiminde de kullanılan standart MARC standardıdır.
13. MARC genel olarak kataloglamada, sınıflamada, taramada, bibliyografik veri değişimi ve bilgi erişim alanlarında kullanılmaktadır.

SONUÇ

Toplumlar ilerledikçe, karmaşıklaşan sorunlarına çözüm bulmak ve zamandan, emekten, paradan en fazla tasarrufu sağlamak amacıyla, en ekonomik ve kullanışlı çözüm yolunu seçmek zorundadırlar. Dolayısıyla, en rasyonel olan çözümü bulmak için çeşitli çözüm yolları ortaya atılmıştır. Bu yollardan biri standartlar ve standartlaşmadır.

Standart oluşturma ve bunları uygulama çalışmaları özellikle gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte bir çok gelişmekte olan ülkede de bu çalışmalar yapılmaktadır. Standartlar gelişmiş ülkelerde bilim, teknoloji, ulaştırma, iletişim alanlarında uygulanmış ve ardından da hizmet sektöründe de uygulamaya konulmuştur. Bu standartların amacı, dünyanın her yerinde anlaşılması kolay olan ortak bir dil oluşturmaktadır. Çeşitli yönlerden birbirinden farklı özelliklere sahip olan, ülkeler standartlar sayesinde kolaylıkla her türlü bilgi ve mal ve hizmet değişiminde bulunabilmektedirler. Bundan dolayı hemen hemen her ülke seviyesi ne olursa olsun standartları ve standartlaşmayı benimsemiş durumdadır. Bu amaçla kurulmuş olan uluslararası standart örgütü olan ISO'ya çoğu ülke üye olmuştur. Tarihin her döneminde insanlar ilerleyebilmek ve anlaşabilmek için ortak kavramlara ulaşabilmişlerdir. Bu durum, aynı dilin konuşulması anlamında ortak sembollerin benimsenmesinde olduğu kadar, ilgili ürünün veya hizmetin aynı nitelikleri taşımasını da kapsamaktadır.

Dünya ticaretinin ilerlemesi, endüstriyel gelişimin kat ettiği yol ve ülkelerin uluslararası tarih boyunca birbirleriyle olan ilişkileri, 20. yüzyıldan itibaren standartlaşmanın dünyaya yayılması ve uluslararası bir nitelik kazanmasına neden

olmuştur. Uluslararası standartlaşmanın sağlanması gerektiğinin bilincine varan bir çok ülke ulusal düzeydeki standartlaşma örgütlerini kurmuştur.

Standartlar ve standartlaşma hem çeşitli markalar arasında kalite birliği sağlamakta, hem de bu fiyatları homojenleştirmektedir. Aynı kalite standardına sahip mallar ve hizmetler ayrıca bir de kalite karşılaştırmasına tabi tutulmadan sadece satış şartları göz önünde tutularak alınıp satılmaktadır. Dolayısıyla gerek yurt içi gerekse daha belirsiz olan yurt dışı satışlarda standartlara uygunluk, satış kolaylığı ve beraberinde rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Standartlar, insan zihninde oluşturulan ve ilkel ilişkilerle karakterize edilen belirsizlikleri ve şans faktörünü elimine eder. Böylece, tekrar için sağlam ve disipline edilmiş bir prosedür sağlayan standartlar sayesinde, satın almada önemli bir faktör olan güvenlik elde edilir.

Müşterilerine kaliteli, etkin, ve hızlı bir hizmet anlayışı sunmak isteyen tüm kuruluşlar için standartların olmazsa olmaz bir gerçeklik olduğu çok açık bir şekilde bilinmektedir. Peki ya bilgi ve belge merkezleri kullanıcılarına etkin bir hizmet vermek için bu konunun neresinde durmaktadırlar?

Gelişmiş ülkelerin bir çoğunda bilgi ve belge merkezi standartlarına bakış açısı çok ileri bir düzeydedir. Tüm bilgi ve belge merkezi türlerine yönelik bir çok standart üretilmiş, yürürlüğe konulmuş ve bu standartlar sürekli yenilenmektedir. Çünkü, kütüphanecilik diğer mesleklere oranla daha çok standartlara ihtiyaç duymaktadır. Mesleğimizin her bir aşamasında belirli standartlarla yapılan işlemler o kadar fazladır ki, standartsız ve kuralsız yapılan işlemler yok denecek kadar azdır. Bu gerçekle yola çıkan bir çok bilgi ve belge merkezi hizmetlerini standartlar eşliğinde vermektedirler. Bunun yanında, iyi bir bilgi ve belge merkezi hizmetinin standartlar oluşturarak ve bunları uygulayarak verilebileceği gerçeği tüm meslektaşlarımız için kabul edilebilir bir gerçek olmuştur.

Başta bilim ve teknoloji alanında hızla gelişen dünyada artan bilginin denetimi ve bilginin evrenselliği ilkesinden hareketle, paylaşımı konusu önemini hızla arttırmaktadır. Bunu sağlamanın yolu da uluslararası standartlarla hizmet vermektir.

Standartlaşma konusunda ülkemizde yapılan çalışmalar birbirinden kopuk bir şekilde sürdürülmektedir. Bu konuyla ilgilenen kurumlar işbirliğine gitmemektedirler. Amacın uluslararası birliği sağlamak olduğunu söylediğimiz standartlaşma konusunda yapılan çalışmalar bilinçsiz bir şekilde sürdürülmektedir. Bu çalışmalar sonucunda uluslararası birlikten söz etmek imkansız gibidir.

Ülkemizde bilgi ve belge merkezleriyle ilgili standartların yerleşmemiş olmasının temel nedenleri arasında, bir ulusal bilgi ve belge merkezi politikasının olmayışı ve bu mesleğe yön verecek yetkili bir organ eksikliğidir. Başka bir deyişle ülkemizde bilgi ve belge merkezi türlerinin ayrı otoritelere bağlı olması ve bunların arasında eşgüdümü sağlayacak bir kurumun olmaması hem bu merkezlerin gelişmesinin hem de kaliteli ve standart bir hizmet vermenin önündeki en büyük engeldir. Oysa bu konuda gelişmiş ülkeler gerekli otoriteyi kurmuş ve hükümetlere bilgi ve belge merkezlerinin gereksinimleri konusunda danışmanlık edecek yetkili organlar oluşturmuşlardır.

Özetle, günümüz kütüphaneciliğinde büyük önem taşıyan standartlar ve standartlaşma konusu, kütüphanecilik mesleğinin diğer sorunlarından bağımsız değil, karmaşık bir bütünün sadece bir parçasıdır. Standartlar olmaksızın iyi bir bilgi ve belge merkezi oluşturmak ve bu merkezden kaliteli bir hizmet beklemek pek te gerçekçi bir yaklaşım olamaz. Fakat, gerekli standartlar eşliğinde yapılacak bilgi ve belge hizmetinin tüm bilgi merkezleri için son derece önemli olduğu gerçeği göz önünden kaçırılmamalıdır.

ÖNERİLER

- Öncelikli olarak standartlar için yasal bir zemin oluşturulmalı ve yasal destek alınmalıdır.
- Kütüphaneciliğin tüm sorunlarını ve standartlaşma sorununu çözecek, kütüphaneciliği ülke çapında temsil edecek ve ulusal bilgi politikasını belirleyecek yetkili bir kurumun oluşturulması gerekmektedir.
- Ülkemizde standartlaşma çalışmaları yapan TSE ile işbirliği kurulmalı ve gereksim duyulan standartla ilgili danışma hizmeti alınmalıdır.
- Gerekli durumlarda diğer ülkelerin kütüphanecileri ve standartlaşma örgütleri ile işbirliği kurulmalıdır.
- Her şeyden önce tüm bilgi ve belge merkezi türlerine göre bir standart politikası oluşturulmalıdır.
- Tüm kütüphane türlerine yönelik oluşturulacak standartlar belirlenmeli ve bu konuda yapılacaklar yazılı bir hale getirilmelidir.
- Bilgi ve belge merkezlerinin hizmet alanlarına uygun oluşturulan politikalar ilgili standartlarla baplı olmalıdır.
- Bilgi ve belge merkezlerinin daha kaliteli bir hizmet vermesi için personel standartlarına acilen ihtiyaç vardır.
- Yine bu merkezlerin kendi başlarına ayakta durmaları ve hizmetlerinin devamı için bütçe standartlarının oluşturulması gerekmektedir.
- Oluşturulacak standartlar sürekli gözden geçirilmeli ve bu standartların uygulanması için gerekli denetim sağlanmalıdır.

- Standartlaşmanın bilgi ve belge merkezleri için çok önemli ve kaçınılmaz bir gerçeklik olduğu belirtilmiştir.
- Bilimsel bir çatı altında oluşturulacak bir ekip tarafından standartlaşma ve standartların gerekliliği konusunda sempozyumlar düzenlenmelidir.
- Standartlar konusunda bilgi ve belge merkezlerinde çalışan personel için hizmet içi eğitim verilmelidir

KAYNAKÇA

A User Guide for Simple Dublin Core. Drefit Version 5. (1998, June), (Çevirimiçi), <http://www.lib.helsinki.fi/meta/UserGuide5.html>, 25.05.2004.

AB'de Bilim-Teknoloji-Mühendislik Alanlarına ilişkin Akreditasyon Kural ve Kurumları, Ankara: TÜBİTAK- TTGV Yayını, 1996.

Alomaliye (Çevirimiçi) http://www.alomaliye.com/ilk_tse.htm 28 Eylül 2004.

Anglo-American Katalog Rules / prepared by the American Library Association, the Library of Congress, the Library Association, and the Canadian Library Association, North America text, Chicago: American Library Association, 1967.

Anglo-American Katalog Rules / prepared by the American Library Association, the Library of Congress, the Library Association, and the Canadian Library Association, British text, London: Library Association, 1967.

A.L.A. Catalog Rules, Author and Title Entires / prepared by the Catalog code Revision Committee of the American Library Association with the collaboration of a Committee of the (British) Library Association. – Preliminary American 2nd ed. – Chicago: American Library Association, 1941.

A.L.A. **Catalog Rules, Author and Title Entires** / prepared by the Division of Cataloging and Classification of the American Library Association. – 2nd ed. / edited by Clara Betle. – Chicago: American Library Association, 1949.

ANSI (Çevirimiçi) http://www.ansi.org/consumer_affairs/history_standards.aspx, 25. Ocak 2004.

Atılğan, Doğan: “Kataloglamada Standartlaşma”, **Türk Kütüphaneciliği**, C. 1, No. 2, 1987, 71-76.

Baysal, Jale: **Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar, Araçlar, Yöntemler**. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, 1982.

Baysal, Jale: “Sayın Titiz’e Sesleniş” **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1987, s. 1-2.

Bayır, Didar: **Gri Yayınlar: Tanımlama, Sağlama, Bibliyografik Sunuş ve İşlemler**, İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi Yayınları, 1995.

Berkün, İ. Taner: **Standartlaştırma ve Türkiye’deki Uygulamaları**, Ankara: Sami Toraman Matbaası, 1975.

Bibliotech Z39.50 Record Syntaxes. (Çevrimiçi) Elektronik adres: http://www.bibliotech.com/html/z39_50_recorbd_syntaxes.html. 24 Ocak 2003.

Bloomberg, Marty, Evans, G. Edward: **Kütüphane Teknisyenleri için Teknik Hizmetlere Giriş**, Çev. Nilüfer Tuncer, Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, 1989.

Bozkurt, Rıdvan, Odaman, Aynur: **ISO 9000 Kalite Güvence Sistemleri**, Ankara: MPM, 1995.

Canan, Ergün: **MARC format ve bir TURKMARC önerisi**. Yayımlanmamış bilim uzmanlığı tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2000.

Catalog Rules, Author and Title Entires / compiled by committies of the American Library Association and the (British) Library Association, American ed., Chicago: American Library Association, 1908.

Catalog Rules: Author and Title Entires / compiled by committies of the American Library Association and the (British) Library Association, Eglish ed., London: Library Association, 1908.

Catter, Charles Ammi: **Rules for a Printed Dictionary Catalogue**, Washington, D.C.: Government Printing Office, 1876.

Çapar, Bengü.: “Türkiye’nin Bilgi Hizmetlerini Geliştirme Politikası ve Öncelikler”, **Prof. Dr. Osman Ersoy’a Armağan**. Ankara: Milli Kütüphane Basımevi, 1990.

Çelik, Ahmet: “Standartlaşma ve Kütüphanecilikte Yetkili Organ Sorunu” **Kütüphane-Enformasyon-Arşiv Alanında Yeni Teknolojiler ve TÜRKMARC Sempozyumu Bildirileri Metinleri** içinde, yay. haz. Hasan S. Keseroğlu, İstanbul: TKD İstanbul Şubesi, 1991.

"Çevre Yönetim Sistemi Eğitim Notları" TSE, 17.06.1996.

Doğan, D. Mehmet: **Büyük Türkçe Sözlük**, 11. bs., İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.

Develioğlu, Ferit: **Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lügat** , Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 1993.

Dictionary (Çevirimiçi) <http://dictionary.reference.com/search?r=2&q=standard>, 25 Şubat 2004.

DIN (Çevirimiçi) <http://www2.din.de/sixcms/detail.php?id=1126>, 15 Aralık 20004.

E-KALİTE (Çevirimiçi) <http://www.e-kalite.com/anasayfayazidetay.php?>, 22 Haziran 2004.

Efil, İsmail: **Toplam Kalite Yönetimi ve Toplam kaliteye Ulaşmada Önemli Bir Araç ISO 9000 Kalite Güvence Sistemi**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2003.

Engin, Orhan: “Kalite ve Verimliliğin Arttırılmasında Standartların Rolü”, **Standard**, C. 41, No. 91, Kasım 2002, s. 61-64.

Eren, Şaban, İnceoğlu, Mustafa: **Mikrobilgisayar için Turbo Pascal**, bs., İzmir: Barış Yayınları, 1992.

FOREIGN TRADE (Çevirimiçi) [http:// www.foreigntrade.gov.tr/dts/SOZLUK/menu3.htm](http://www.foreigntrade.gov.tr/dts/SOZLUK/menu3.htm), 15 Mayıs 2004.

FTP Planet (2003). FTP 101 - A Beginner's Guide. (Çevrimiçi), Elektronik adres: <http://www.ftp-planet.com/ftpresources/basics.htm>. 24 Ocak 2003.

Guinchat, Claire, Menou, Michel: **Bilgi ve Dokümantasyon Çalışma Tekniklerine Giriş**, Çev. Sönmez Taner, Ankara: Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 1990.

Gürsoy, E.: “MARC ve Benzer Yöntemlerin Bibliyografik Denetime Katkıları” **Ulusal Enformasyon Sistemi I. Ulusal Sempozyumu**, Ankara: TÜBİTAK/TÜRDOK, 1983.

Hemenway, Caroline G., J. Hale, Gregory: " **The TQEM-ISO 14001 Connection**, " Quality Progress, ASQC, June 1996.

Henry, L.: “Hizmetlerin Belgelendirilmesine Global Bir Yaklaşım Dahilinde ISO 9004-2'nin Kullanımı”, **Standard**, C. 32, No. 379, 1993, s. 103-110.

IEEE (Çevirimiçi) <http://www.thinkstandards.net/history.html>, 12 Kasım 2004.

ISO (Çevirimiçi) <http://www.iso.ch/infoe>, 05 Aralık 2004.

“ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemleri Uygulamalı Seminer Notları”, Boğaziçi Üniversitesi Çevre Bilimleri Enstitüsü-Türk Hoech San. Ve Tic. A. Ş., 17-19 Aralık 1996.

Işık, Erdal: **Kütüphane Otomasyonunda Maliyet-Verimlilik İlişkisi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), 1998.

Karahan, Kasım: “Hizmetleri Standartlaştırmanın Hizmet Sektörünün Gelişmesi ve Hizmet Pazarlaması Açısından Önemi”, **Standard**, C. 40, No. 471, 2001, s. 11-14.

Kaynak, Elif Aytek: “Elektronik Kaynakların Bibliyografik Denetimi”, **Bilgi Dünyası**, C. 2, No. 2, 2001, s. 189-205.

Keseroğlu, Hasan Sacit: Halk Kütüphanesi Politikası ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Durum, İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 1989

Keseroğlu, Hasan Sacit.: “Türkiye’de Katalog ve Kataloglamanın Tarihçesi”, **Kütüphanecilik Dergisi: Belge, Bilgi, Kütüphane Araştırmaları**, No.1, 1987, s. 163-178.

İzmir Ticaret Odası (Çevirimiçi) [http://www.izto.org.tr/IZTO/TC/Web+Servisler/E-Inkubator/Eğitim Dokumanlar](http://www.izto.org.tr/IZTO/TC/Web+Servisler/E-Inkubator/Eğitim/Dokumanlar), 12 Ocak 2004.

Küçük, Mehmet Emin: “Bilgisayara Dayalı Kataloglama ve TÜRKMARC ” **Kütüphane-Enformasyon-Arşiv Alanında Yeni Teknolojiler ve TÜRKMARC Sempozyumu Bildirileri Metinleri** içinde, yay. haz. Hasan S. Keseroğlu, İstanbul: TKD İstanbul Şubesi, 1991.

Küçük, Mehmet Emin: “Metadata Kavramı”, **Bilgi Dünyası**, C. 2, No. 2, 2001, s. 169-185.

Küçük, Mehmet Emin: Soydal, İrem, “Dijital Kütüphanelerde Standartlar ve Protokoller =Standards and Protocols for Digital Libraries”, **Türk Kütüphaneciliği**, C. 17, No. 2, 2003, s. 121-146.

Küçük, Orhan: **Standardizasyon ve Kalite: ISO 9000: 2000 Kalite Güvence Sistemleri Kalite El Kitabı Uygulaması ve Örnek Meslek Standardı**, Ankara: Seçkin, 2004

Küçükcan (Balkaş), Berrin: Bilgisayara Dayalı Kütüphane Ağları, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), 1993.

“Kütüphane Malzemesinde Standartlaşmaya Doğru”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, C.28, No. 1, 1969, s. 1.

Kymin, J.: (2003) **What is ASCII? And How Does it Relate to Web Development?** (Çevirimiçi). Elektronik adres: <http://html.about.com/library/weekly/aa090800b.htm>. 24 Ocak 2003.

Martin, Susan K.: “Technology and Cooperation: The Behaviours of Networking”, **Library Journal**, C. 112, No. 1, 1989, s. 38-52-

Milstead, J.: S. Feldman, S., Metadata : Cataloging by any other name, (Çevirimiçi), <http://www..online-inc.onlinemag/> OL1999/milstead1.html, 12.10. 2000.

Morton, Katharina D.: “The Formats: An overwiev”, **American Archivist**, C. 49, No. 1, 1986, s. 20-31.

Müftüoğlu, Tamer: **Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri**, Ankara: A.Ü. S. B. F. Yayınları, 1989.

NISO (2002). **Information Retrieval 239.50 Application Service Definition and Protocol**

Specification.(Çevrimiçi)Elektronikadres:<http://www.loc.gov/z3950/agency/revision/part2.pdj>. 24 Ocak 2003.

Olgun, B.: **Dublin Core üst veri elemanları editörü**. Yayımlanmamış yüksek mühendislik tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1999.

Öksüzöğlü, Ayşe Füsün: “Kütüphanecilik ve Dökümantasyonla İlgili Türk Standartları”, **Türk Kütüphaneciliği**, C. 31, No. 2, 1982, s. 67-76.

Özdemir, Ali: **Standardizasyon ve Kalite: Kalite Güvence ve Standartlar**, Ankara: Özkan, 2003.

Rothery, Brian: **ISO 9000**, England: Gower Press, 1993.

RSSI (Çevrimiçi) <http://www.rssi.net/iso14detl.htm>, 08 Ağustos 2004.

Sanders, Donald A.; çev. Yenersoy, Gönül, **ISO 9000 Nedir? Niçin? Nasıl?**, İstanbul: Rota, 1999.

Simmons, P.: “Converting UNIMARC Records to CCF”, **Internal Cataloging and Bibliographic Control**, 1989, July/Sept., s. 36-45.

Society of American Archivists. Information interchange formats (Data Structure Standards).(Çevrimiçi).Elektronikadres:<http://www.archivists.org/catalog/stds99/chapter3.html>. 24 Ocak 2003.

Stanek, W. R.: **HTML, JAVA, SGML**, İstanbul: Sistem, 1997.

Stanton, William J.: **Fundamentals of Marketing**, New York: McGraw-Hill Book Co., 1971.

Statement of Principles Adopted at the International Conference on Cataloguing Principles, Paris, October 1961, Annotaded ed. Eith commentar and examples / by Verona, Eva, assisted by ...[ve öte.], London: IFLA Committee on Cataloging, 1971.

Steering, Joint: Committee for Revision of Anglo-American Cataloguing Rules, **A Brief History of AACR** (Çevirimiçi) <http://www.nlc-bnc.ca/jsc/history.html> 07.03.2004.

TDKSOZLUK (Çevirimiçi) <http://www.tdk.gov.tr/TDKSOZLUK/SOZBUL.ASP?> 24.06.2005.

Tennant, R., Ober, J. ve Lipow: A. G., **Internet el kitabı**, Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, 1996.

Tonta, Yaşar: "Kütüphanelerde Mikrobilgisayar Kullanımı", **Türk Kütüphaneciliği**, C. 2, No. 1, 1988, s. 23-35.

TSE, **Türk Standartları Enstitüsü**, Ankara: Çağdaş Basımevi, 1974.

T.S.E. TÜRK STANDARTLARI. **Dokümantasyon: Mıknatıslı Şerit Üzerinde Bibliyografik Bilgi Değişim Biçimi**. Ankara: TSE, 1977.

TS-ISO/DIS 14050 Çevre Yönetimi-Sözlük Standardı, **TSE**, Mart 1197.

Türk Standartları Enstitüsü, **TSE Kataloğu**. Ankara: TSE, 1983.

Unicode. **What is Unicode?** (Çevirimiçi). Elektronik adres:

<http://www.unicode.org/unicode/standard/WhatIsUnicode.html>. 24 Ocak 2003.

Walt Crawford, Technical standards: an introduction for libraries, Boston: Walt Crawford, 1991.

Withers, F. N.: **Kütüphane Hizmetleri Standartları: Milletlerarası Bir İnceleme**, Çev. Taner, Sönmez, San, Aysel, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988.

“What Is ISO? Questions & Answers”, ASQC Press, 1995.

W3C XML in 10 points. (Çevrimiçi). Elektronik adres:

<http://www.w3.org/KML/1999/KML-in-IO-points.html>. 24 Ocak 2003.

Young, Hearstill: ed., The ALA Glossary of Library and Information Science, Chicago:
ALA, 1983, s. 131

EK: ANKET FORMU

Sayın İlgili,

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü yüksek lisans öğrencisi Sayın Fatih Canata “Bilgi Belge Standartları ve Türkiye’de Durum” başlıklı bir tez hazırlamaktadır. Türkiye’deki durumu saptamak amacıyla aşağıdaki soruları belirlemiştir.Yanıtınız öğrencimize çalışması açısından büyük bir katkı sağlayacaktır. İlgilerinize ve katkılarınıza şimdiden teşekkür eder, saygılar sunarım.

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hasan S. Keseroğlu

1. Kütüphane hizmetleri alanında standartlaşmanın önemine inanıyor musunuz?

Evet Hayır

2. Yanıtınız evet ise, kısaca nedenini açıklar mısınız?

3. Kurumunuzda standartlar kullanılıyor mu?

Evet Hayır

4. Yanıtınız evet ise, lütfen, kullanılan standart adlarını yazar mısınız?

5.Kurumunuzda belli bir standart politikası var mı?

Evet Hayır

6. Standartların hizmetlerin maliyetini düşürürken, verimliliği ve kaliteyi arttırdığını düşünüyor musunuz?

Evet Hayır

7. Kataloglama standartları size göre neden önemlidir?

Önemli değil
Önemli çünkü.....

8. Sınıflama sistemleri standartları size göre neden önemlidir?

Önemli değil

Önemli çünkü.....

9. Kütüphanelerarası işbirliği standartları size göre neden önemlidir?

Önemli değil

Önemli çünkü.....

10. Bilgiye erişim standartları size göre neden önemlidir?

Önemli değil

Önemli çünkü.....

11. Hangi ülke standartlarını kullanıyorsunuz?

12. Türkçe'ye çevrilmiş ve TSE tarafından yayımlanmış hiçbir kütüphane / kütüphaneciliğe ilişkin standardı kullandınız mı / kullanıyor musunuz? Lütfen ad (lar)ını belirtir misiniz?

13. Kataloglama alanında hangi standartları uyguluyorsunuz? Lütfen tarihlerini belirtiniz!

	Standartların Adları	Tarihleri
1.		
2.		
3.		

14. Sınıflama alanında hangi standartları uyguluyorsunuz? Lütfen tarihlerini belirtiniz!

	Standartların Adları	Tarihleri
1.		
2.		
3.		

15. Yerleştirme alanında hangi standartları uyguluyorsunuz? Lütfen tarihlerini belirtiniz!

	Standartların Adları	Tarihleri
1.		
2.		
3.		

16. Bilgi Erişim konusunda hangi standartları uyguluyorsunuz? Lütfen tarihlerini belirtiniz!

	Standartların Adları	Tarihleri
1.		
2.		
3.		

17. Bibliyografik veri değişimi alanında hangi standardı uyguluyorsunuz? Lütfen tarihlerini belirtiniz!

	Standartların Adları	Tarihleri
1.		
2.		
3.		

18. Kurumunuzda MARC Standardı hangi amaçlarla kullanılmaktadır? Lütfen uygun olanlarını işaretleyiniz! (Birden çok seçenek işaretlenebilir.)

Kataloglama	
Sınıflama	
Tarama	
Bibliyografik Veri Aktarımı	
Bilgi Erişim	
Kullanılmamaktadır	

19. Kurumunuzda hangi özgün yetke dizinleri kullanılmaktadır? Lütfen uygun olanları işaretleyiniz! (Birden çok seçenek işaretlenebilir.)

Kişi Adları	
Tüzel Kişiler	
Konu Başlıkları	
Anahtar Kelimeler	
Yayıncılar	
Diziler	
Diğer	
Hepsi	

EK 2: KÜTÜPHANECİLİK VE DOKÜMANTASYONLA İLGİLİ TÜRK STANDARTLARININ LİSTESİ

- TS 191 1965 **Sürelî Yayın Adlarının Kısaltılması İçin Milletlerarası Kurallar.**
ISO/R 4 1953
- TS 192 1965 **Sürelî Yayınların sunuluşu.**
ISO/R 8 1954
- TS 193 1965 **Sürelî Yayınların veya Başka Belgelerin İçindekiler Özeti.**
ISO/R 18 1956
- TS 194 1965 **Bibliyografik Tanıtma Şeridi.**
ISO/R 30 1956
- TS 195 1965 **Bibliyografik Tanıtım: “Temel Elemanlar”**
ISO/R 77 1958
- TS 196 1977 **Dokümantasyon – Yatınlar ve Dokümantasyon İçin Özlerin
(Abstraktların) Hazırlanması ve Sunuluşu.**
ISO 214 1976
- TS 197 1972 **Sürelî Yayın Makalelerinin Sunuluşu.**
ISO/R 215 1961
- TS 1059 1972 **Yayınlarnın Dizini.**
ISO/R 999 1969
- TS 1060 1973 **Bir Kitabın Başlık Yaprakları.**
ISO/R 1086 1972
- TS 1198 1973 **Bilim Terimleri Sözlüğü.**
ISO/R 1087 1969
- TS 1213 1974 **Kitaplıklar, Bilgi Verme ve Belgelendirme Merkezleri Kılavuzu.**
ISO/R 2146 1972

- TS 1972 1974 **Sürelî Yayın Başlıklarında Cinsil Adların Kısaltılmaları.**
ISO/R 833 1968
- TS 1392 1974 **Adlandırma İlkeleri.**
ISO/R 704 1968
- TS 2143 1975 **Kitapların Uluslararası Numaralanması.**
ISO 2789 1974
- TS 2704 1977 **Dokümantasyon – Süreğen Yayınlar İçin Uluslararası Standart Numaralama Sistemi.**
ISO 3297 1975
- TS 2733 1997 **Dokümantasyon – Mıknatıslı Şerit Üzerinde Bibliyografik Bilgi Değışim Biçimi.**
ISO 2709 1975
- TS 3249 1978 **Diller, Ülkeler ve Yetkililer İçin Semboller.**
ISO/R 639 1978
- TS 3250 1979 **Dokümantasyon – Bibliyografik Atıflar – Tipik Kelimelerin Kısaltılmaları.**
ISO 832 1975
- TS 3252 1978 **Çokdilli Sınıflanmış Sözlüklerin Düzeni.**
ISO/R 1149 1969
- TS 3253 1978 **Sınıflanmış Tanım Sözlüklerinde Kullanılacak Sözlük Bilim Sembolleri.**
ISO 1951 1973
- TS 2789 1996 **Bilgi ve Dokümantasyon - Kütüphane İstatistikleri**
- TS 12567 1999 **Formlar-Kütüphane Dışı Sürelî Yayın Ödünç Verme Fişî**
- TS 12622 1999 **Formlar- Katalog Fişî- Kütüphanelerde Kullanılan**
- TS 12633 2000 **Formlar- Ödünç Verme Kartı- Kütüphaneler İçin**
- TS 12673 2000 **Formlar- Kütüphane Üye Kayıtları Kartı**
- TS 12746 2001 **Formlar Kütüphanelerde Kullanılan Derleme Formu**

TS 12751 2001 Formlar- Kütüphane Giriş Kartı

**TS 12752 2001 Formlar- Gezici Kütüphanelerde ve Halk Kütüphanelerinde
Kullanılan İstatistik Formları (Günlük, Aylık, Üç Aylık)**